

Alexandru Dudău
Simona Georgescu
Theodor Georgescu

Elemente de limbă latină și de cultură romanică

Clasa a VII-a

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației.

Acest manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul ministrului educației naționale nr. 3393/28.02.2017.

119 – număr unic de telefon la nivel național pentru cazurile de abuz împotriva copiilor

116.111 – numărul de telefon de asistență pentru copii

Alexandru Dudău
Simona Georgescu
Theodor Georgescu

Elemente de limbă latină și de cultură romanică

Clasa a VII-a

Manualul școlar a fost aprobat de Ministerul Educației prin ordinul de ministru nr. 5420/04.07.2024.

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format digital, și este transmisibil timp de patru ani școlari, începând din anul școlar 2024-2025.

Inspectoratul Școlar

Școala/Colegiul/Liceul

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*			
				format tipărit		format digital	
				la primire	la predare	la primire	la predare
1							
2							
3							
4							

* Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: **nou**, **bun**, **îngrijit**, **neîngrijit**, **deteriorat**.

- Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.
- Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. habil. Liviu Franga, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București
Prof. grad I Carmen Stoica, Colegiul Național „Mihai Eminescu”, Buzău

Coordonator redacție: Cătălin Georgescu

Coordonator proiect: Mădălina Vatcu

Redactare: Elena Chiruță, Florin Ioniță

Corectură: Ana Stuparu

Tehnoredactare: Dan Glăvan

Design copertă și layout: Faber Studio

DTP copertă: Florin Paraschiv

Editare imagini: Ionuț Bănuță

Activități digitale interactive și platformă e-learning: Learn Forward Ltd. Website: <https://learnfwd.com>

Înregistrări și procesare sunet: ML Sistems Consulting

Voci: Simona Georgescu, Camelia Pintilie

Credite foto și video: Dreamstime, Shutterstock, Wikimedia Commons

Animații: Film Experience

ISBN 978-606-076-821-0

Pentru comenzi puteți contacta Departamentul Difuzare

C.P. 12, O.P. 63, cod poștal 014880, sector 1, București

Telefoane: 021.796.73.83, 021.796.73.80

Fax: 021.369.31.99

www.art-educational.ro

Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate Editurii Art Klett.

Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă, stocată ori transmisă, sub nicio formă

(electronic, mecanic, fotocopiere, înregistrare sau altfel), fără acordul prealabil scris al editurii.

© Editura Art Klett, 2024

Draga noastră elevă/Dragul nostru elev,

Manualul pe care tocmai l-ai deschis a fost scris cu gândul la tine. Acum ești elev în clasa a VII-a, ai deci cei „șapte ani” de... școală. Pentru ca formarea ta să fie una armonioasă, noi credem că mai lipsește ceva. Ai studiat până acum diferite discipline: limbă română și alte limbi moderne, matematică, fizică, biologie, educație socială, istorie, geografie, educație plastică, muzică etc. Te-ai întrebat însă vreodată când au apărut aceste discipline și de când sunt studiate în școală? Credem că a venit momentul să te conducem către acea perioadă în care s-au născut nu doar aceste materii de studiu, ci chiar școala însăși. Îți propunem, așadar, să ne întoarcem împreună privirile către Antichitate. Și pentru că ești elev român și european în același timp, credem că este bine să afli câteva elemente de limbă latină și de civilizație greco-romană, nu doar pentru a ști ce a fost înaintea ta, ci mai ales pentru a înțelege mai bine lumea în care trăiești **acum**.

Deși la început ți se va părea că se referă doar la trecut, acest manual îți va oferi elementele care te vor ajuta să înțelegi, mai degrabă, prezentul: limba ta maternă, limbile străine pe care le înveți la școală și, mai ales, civilizația europeană, așa cum este ea astăzi. Îți propunem, așadar, un drum „înapoi”, la capătul căruia vei descoperi că ai ajuns mult „înainte”. Știm însă că acest drum nu este întotdeauna ușor. Ne-am gândit, de aceea, să nu te lăsăm singur. De cum vei întoarce această pagină, te vei întâlni cu trei elevi de vârsta ta, Luca, Iulia și Doris, cu care suntem siguri că te vei împrieteni. Vei vedea că întrebările pe care și le pun seamănă cu ale tale. Ei au de făcut o călătorie și sunt gata de drum. Tu ești gata?

Dragi colege și colegi profesori,

Elemente de limbă latină și de cultură romană reprezintă, prin natura sa, o disciplină integratoare. Programa acesteia a fost elaborată atât pentru a oferi elevilor elementele de bază ale limbii latine (cu deschidere, în principal, către limba română, dar și către alte limbi romanice sau chiar engleză), cât și pentru a veni în sprijinul unei formări umaniste generale, armonizând cunoștințe dobândite în gimnaziu și la alte discipline, precum istorie, geografie sau educație socială.

Manualul prezintă conținuturile din programă într-un mod **integrat**, cu o trecere firească (în aceeași unitate de învățare sau chiar în aceeași lecție) între cele trei componente: limbă, elemente de cultură și civilizație și valori. Structurat în cinci unități a câte trei lecții, manualul nu trebuie interpretat drept un ghid de învățare indispensabil, menit a fi parcurs în detaliu. Fiecare lecție este concepută astfel încât să asigure flexibilitate procesului de predare – învățare – evaluare. Timpul mediu orientativ alocat unei lecții este de 2 ore (la nevoie, poate fi sporit la 3 ore); trei lecții sunt proiectate pentru a fi aplicate într-o oră de curs. Alocarea orară va ține cont însă de demersul didactic pe care vi-l propuneți și de particularitățile și nevoile specifice grupului de elevi. În acest sens, o lecție oferă suficiente ocazii pentru a satisface **lectura personalizată** a programei; sunteți astfel invitați să alegeți ceea ce considerați mai potrivit pentru elevi. Atât secvențele teoretice, cât și activitățile de învățare valorifică recomandările și exemplele din programa școlară. Acestea sunt proiectate gradual, pe niveluri diferite de dificultate, constituind un sprijin eficient pentru educația diferențiată. De asemenea, modul de prezentare a domeniilor de conținut din programă permite profesorului să pună un **accent diferit** pe oricare dintre domenii, în funcție de modul în care își proiectează demersul didactic.

Întregul demers este conceput astfel încât să stârnească curiozitatea elevilor și să le trezească dorința de a explora mai departe căile pe care le deschide manualul. Varianta digitală a manualului o completează pe cea tradițională cu activități multimedia ce pot fi valorificate la clasă suplimentar sau în locul unor activități din versiunea tipărită, acolo unde veți considera necesar/util. În același fel recomandăm să fie valorificat și conținutul secțiunii finale a manualului, *Suplementa*.

Sursum corda!

Autorii

Prezentarea manualului

Instrucțiuni de utilizare a manualului digital

Varianta digitală a manualului este similară cu cea tipărită, având în plus peste 75 de AMII, activități multimedia interactive de învățare, cu rolul de a spori valoarea cognitivă.

Activitățile multimedia interactive de învățare sunt de trei feluri, simbolizate pe parcursul manualului astfel:

- Activitate statică, de ascultare activă și observare dirijată a unor imagini semnificative
- Activitate animată (filmuleț sau scurtă animație)
- Activitate interactivă, de tip exercițiu sau joc, în urma căreia elevul are feedback imediat

Butoane folosite în varianta digitală

- Butonul CUPRINS
- Mod de afișare 2 pagini (tip carte)
- Butonul ECRAN COMPLET
- Mod de afișare pagină lată (pagină sub pagină)
- Mod de afișare digital responsive
- Mod de afișare comutare automată
- Butonul NOTIȚE
- Secțiunea AJUTOR
- Navigare către pagina precedentă
- Navigare către pagina următoare

Ce propune acest manual?

- Manualul de față este conceput în conformitate cu programa școlară pentru disciplina *Elemente de limbă și de cultură romanică* (aprobată prin OMEN nr. 3393/28.02.2017). Principiul călăuzitor al întregului demers îl constituie **învățarea integrată**, care să valorizeze atât achizițiile elevilor de la alte discipline sau din propria experiență de viață, cât și posibilitățile lor imaginative și creative, având permanent în vedere profilul de formare al absolventului de gimnaziu.
- Scenariul didactic propus imaginează o **călătorie** (turistică, istorică și culturală) cât se poate de **verosimilă**, prin care elevii, alături de trei personaje de vârsta lor, să descopere, în contexte desprinse din realitatea obiectivă, contemporană, nu doar noțiuni fundamentale referitoare la limba latină și la civilizația romană, ci și concepte, idei, valori, mentalități din lumea actuală, care sunt produsul sau ecoul modern al lumii antice.
- Noutatea demersului este constituită de proiectarea călătoriei în mod natural, dinspre prezent înspre trecut, nu în mod tradițional, școlastic, dinspre trecut înspre prezent. Hotărâți să afle mai multe despre civilizația romană, în urma descoperirii întâmplătoare a unei inscripții la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, trei prieteni pleacă în vacanță într-o călătorie la Roma. Își continuă apoi drumul pe Via Appia până la Pompei, continuă pe mare până în Grecia, pentru a reveni la Sarmizegetusa, unde reușesc să înțeleagă sensul complet al inscripției: prin cele 12 rânduri al căror sens se va dezvălui treptat pe parcursul lecțiilor, textul inscripției surprinde *in nuce* universul civilizației romane și al moștenirii sale actuale. Astfel, la finalul călătoriei, elevii vor ajunge alături de prietenii lor virtuali la **rădăcinile culturii și identității europene**, la **înțelegerea superioară a propriei limbi**, precum și la **valorile** care definesc nu doar Europa, ci întreaga lume civilizată.
- Manualul este structurat în **cinci** unități de învățare, ale căror titluri reflectă principiul ordonator al temelor/perspectivelor propuse asupra lumii romane: **Roma – caput mundi**; **Imperium Romanum**; **Roma – o cetate a culturii**; **Civilizație și societate**; **Europa – o călătorie spre origini**.

Luca, Iulia și Doris, cei trei prieteni care te vor însoți pe un drum „înapoi”, la capătul căruia vei descoperi că ai ajuns mult „înainte”.

Manualul este structurat în 5 unități de învățare

U1 Roma – caput mundi

Unită 1	30	Ulpii Traiana Sarmizegetusa
Unită 2	30	Roma
Unită 3	20	România din Roma
Finalul unității	20	

U2 Imperium Romanum

Unită 4	20	Forum Romanum
Unită 5	20	Colosseum
Unită 6	20	Imperatori
Unită 7	10	Caracal
Unită 8	10	Anul de Aur

U3 Roma – o cetate a culturii

Unită 7	30	Colonna Traiana
Unită 8	30	Forum Traian
Unită 9	20	Oratori
Unită 10	20	Colonna

U4 Civilizație și societate

Unită 10	30	Civitas Romana
Unită 11	20	Dei ai Romei
Unită 12	20	Temple
Unită 13	30	Strada comercială
Finalul unității	30	Zilele gimnaziului

U5 Europa – o călătorie spre origini

Unită 13	30	Statue Pompei
Unită 14	30	Statue Grecia
Unită 15	20	Romani
Finalul unității	20	

Structura manualului. Structura unei unități de învățare

- Fiecare unitate de învățare se deschide cu o imagine sugestivă pentru orizontul tematic al unității respective.
- **O unitate de învățare** cuprinde **trei lecții**: lecțiile care au alocate șase-șapte pagini sunt proiectate spre a fi aplicate la clasă pe parcursul a câte două ore (la nevoie, trei ore, în funcție de accentul pus de profesor/profesoară pe o lecție sau pe alta); lecțiile care conțin trei-patru pagini (lecțiile 3, 7 și 12) pot fi aplicate în cadrul unei ore de curs.
- Toate unitățile de învățare se finalizează cu o **evaluare sumativă**. Pentru prima și ultima unitate este propus câte un test cuprinzător, iar pentru unitățile 2, 3 și 4 sunt propuse câte două variante de evaluare sumativă (teste scrise sau/și evaluări complementare: proiecte, investigații), la alegerea profesorului/profesoarei.
- La începutul manualului se află un set de modele de **fișe de evaluare**, utile pentru observarea sistematică a comportamentului și activității elevului, pentru (auto)evaluarea proiectelor și a portofoliilor (pagina 8).
- Manualul include, la final, și o secțiune de **Suplementa** – o resursă de activități de învățare și texte aplicative, distribuite pe unitățile de învățare din manual, pentru recapitulare, consolidare și aprofundare; unele vizează activități de tip remedial, altele, dezvoltarea competențelor superioare, putând fi utilizate și ca alternative la unele activități de învățare propuse în lecții. Textele în limba latină de la *Suplementa* nu sunt însoțite de cerințe, întrucât sunt texte-suport, nu doar pentru exersarea competențelor de traducere, ci și pentru alte tipuri de activități de învățare, pe care le poate proiecta profesorul/profesoara pe baza acestei resurse oferite.
- Manualul se încheie cu un **dicționar latin-român**. Astfel, cu excepția textelor în limba latină de la paginile 115 și 117 (*Suplementa*), care necesită un dicționar mai cuprinzător, toate aplicațiile și textele din manual vor putea fi abordate doar cu ajutorul acestui mic dicționar și cu informațiile puse la dispoziție în lecțiile respective.

Structura unei lecții

<p> Quo vadis? (= „Încotro te îndrepti?”) Încotro? Rubrică de introducere în tema lecției</p> <ul style="list-style-type: none"> ● secvență care oferă o deschidere înspre noțiunile de bază ale lecției din perspectiva prezentului sau/și a cunoștințelor elevilor ● urmărește stimularea interesului elevilor pentru tematica lecției 	<p> Latine dicta (= „cuvinte/texte rostite/scrise”) Text în limba latină Text-suport pentru conținuturile de limbă latină</p> <ul style="list-style-type: none"> ● scurte enunțuri elaborate de autori sau inscripții latinești autentice ● sunt aplicații în sine, oferind și informații de cultură și civilizație 	<p> Memento! Ține minte! Secvență teoretică sumară, dar cuprinzătoare, referitoare la primul domeniu de conținut din programă (elemente de limbă latină, fie de gramatică, fie de lexic)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● prezintă, sintetic și eficient, elementele de conținut din programa școlară 	<p> Fuit olim... A fost odată... Secvență teoretică sumară, referitoare la al doilea domeniu de conținut al programei școlare (elemente de civilizație greco-romană și de cultură romanică) sau/și al treilea (valori greco-romane perene)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● scurte texte ce sintetizează problematica abordată
<p> In medias res (= „În mijlocul lucrurilor”) Aplicații Rubrică de activități de învățare</p> <ul style="list-style-type: none"> ● prezentă după secvențele teoretice ● valorifică, în mod creativ și gradual, din punctul de vedere al dificultății, toate exemplele de activități de învățare din programa școlară 	<p> Mysterium Explorare și descoperire Un rând sau două din inscripția misterioasă de la Sarmizegetusa</p> <ul style="list-style-type: none"> ● are un scop aplicativ imediat (legat de noile achiziții) și unul general – descifrarea întregii inscripții propuse ● când este plasată la finalul lecției, rubrica are și rolul de secvență de evaluare formativă (precum <i>Primus inter pares</i>). 	<p> Cogito, ergo sum (= „Gândesc, deci exist”) Deschideri. Reflecții. [Portofoliu] * Rubrică ce vizează formarea gândirii critice, reflexive și redactarea de text</p> <ul style="list-style-type: none"> ● text antic în traducere sau imagini pe baza cărora se formulează provocări ce stabilesc punți între Antichitate și actualitate 	<p> Primus inter pares (= „primul între egali”) Evaluare. Minitest. Test Secvență de evaluare formativă/sumativă</p> <ul style="list-style-type: none"> ● urmărește nu doar măsura dezvoltării competențelor elevilor, ci și progresul realizat ● minitestul de la finalul lecțiilor, de cca 10-15 minute, poate fi folosit pentru evaluarea la clasă sau ca temă

* Mențiunea **Portofoliu** apare doar în lecțiile care propun teme de portofoliu: 1, 4, 9, 12, 13. În lecțiile în care rubrica are mai multe *Provocări*, tema de portofoliu este constituită de *Provocarea* care solicită explicit redactare de text.

Cu excepția rubricilor *Quo vadis?* și *In medias res*, prezente în toate lecțiile, celelalte rubrici sunt utilizate selectiv, dar coerent, pe parcursul câte unei lecții.

La acestea se adaugă trei casete complementare, prezente într-un loc sau altul al lecției, în funcție de necesitățile fiecărei secvențe:

- **Auxilia** (= „lucruri ajutătoare”, „instrumente”) – repere/instrumente pentru exercițiile diverse sau pentru înțelegerea noțiunilor/temelor de limbă, de istorie, cultură și de civilizație (greco-)romană;
- **Nota bene!** (= „ia aminte!”) – termeni/noțiuni/concepte importante pentru receptarea adecvată a textelor/elementelor de conținut noi;
- **Non multa, sed multum** (= „nu multe, ci mult”, adică nu cantitate, ci concizie și profunzime) – expresii, citate, aforisme latinești adecvate contextual și semnificative pentru moștenirea culturală și valorică a civilizației greco-romane.

Cuprins

	Domeniul de conținut Elemente de limbă latină	Domeniul de conținut Elemente de civilizație greco-romană și de cultură romană	Domeniul de conținut Valori greco-romane perene
Fișe de evaluare / p. 8			
Unitatea I. Roma – caput mundi			
Lecția 1 / p. 10 Ulpiu Traian Sarmizegetusa	Alfabetul latin ● alfabetul latin; scrierea și pronunțarea Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne ● straturile lingvistice ale limbii române; stratul latin	Procesul de romanizare ● originile poporului român și ale limbii române; procesul de romanizare în Europa	
Lecția 2 / p. 16 Roma	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii ● cazurile în limba latină și română ● nominativul și acuzativul singular ● verbul <i>esse</i> – indicativ prezent Familii de limbi – limbile indo-europene. Etimologia	Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone ● poporul roman (sinteză) ● statul roman – epocile (sinteză)	
Lecția 3 / p. 22 Romulus et Remus		Zei și eroi ● mituri fondatoare și eroi fondatori: copilăria lui Romulus și Remus; întemeierea Romei ● colinele Romei ● simboluri romane	Modele de gândire și de raportare la lume ● cultura legii ● binele personal/public
Evaluare sumativă / p. 26 Test			
Unitatea II. Imperium Romanum			
Lecția 4 / p. 28 Forum Romanum	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii ● terminațiile verbale pentru persoana a III-a singular și plural ● structura cuvântului; evoluția în limbile moderne Geneza limbilor – limbă-mamă/limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic ● limba latină și limbile romanice	Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone ● republica romană: societatea; statul ● <i>Senatus populusque Romanus</i> Viață publică – viață privată ● forme de organizare comunitară: forul roman	Modele de gândire și de raportare la lume ● dialogul/dezbaterea ● responsabilitatea ● respectul pentru celălalt ● coeziunea socială, civică
Lecția 5 / p. 34 Colosseum	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii ● conjugările verbului în limba latină și în limba română ● partea fixă a verbului (tema) ● terminațiile verbale pentru toate persoanele și ambele numere ● indicativul prezent (I)	Puterea romană. Evoluție în spațiu și timp ● sfârșitul republicii – spre Roma imperială Personalități romane ● C. Iulius Caesar	Modele de gândire și de raportare la lume ● binele personal/public ● gloria Modele estetice în artă ● arhitectura: amfiteatrul – Colosseum
Lecția 6 / p. 40 Imperatores	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii ● cazurile G. și D. în limba latină și în limba română (sinteză) ● structura substantivului ● genitivul singular Diferența dintre moștenire și împrumut	Puterea romană. Evoluție în spațiu și timp ● Imperiul Roman (sinteză) Arta greco-romană și moștenirea ei europeană ● arta monumentală: arcul de triumf	Modele de gândire și de raportare la lume ● gloria ● moderația/prudența ● pragmatismul
Evaluare sumativă / pp. 47-48 Investigație. Proiect			
Unitatea III. Roma – o cetate a culturii			
Lecția 7 / p. 50 Columna Traiani	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii ● dativul singular ● rolul cuvântului în enunț și context: topica; elemente de sintaxă Fondul latin al limbii române. Câmpuri semantice		
Lecția 8 / p. 54 Forum Traiani		Personalități romane ● Marcus Ulpiu Traianus Arta greco-romană și moștenirea ei europeană ● coloana și columna: columna lui Traian	Modele de gândire și de raportare la lume ● libertatea ● binele public Modele estetice în artă ● arhitectura; sculptura

Lecția 9 / p. 60 Otium	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii <ul style="list-style-type: none"> ● ablativul singular ● funcțiile sintactice ale substantivului (sinteză) Lexic latin în alte limbi romanice	Viață publică – viață privată. Mentalități <ul style="list-style-type: none"> ● grădini și parcuri ● băi – terme ● masa la romani ● <i>otium</i> – timpul liber 	Modele de gândire și de raportare la lume <ul style="list-style-type: none"> ● binele personal/public ● valoarea timpului ● confortul colectiv al cetățenilor
Evaluare sumativă / pp. 67-68 Test. Proiect			
Unitatea IV. Civilizație și societate			
Lecția 10 / p. 70 Civitas Romana	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii <ul style="list-style-type: none"> ● indicativul prezent (II) ● indicativul imperfect Cuvinte de origine latină în limbi neromanice (cu insistență pe limba engleză)	Viață publică – viață privată. Mentalități <ul style="list-style-type: none"> ● forme de organizare comunitară: bazilica ● relația public – privat, cetățean – stat: dreptul roman 	Modele de gândire și de raportare la lume <ul style="list-style-type: none"> ● adevărul ● dreptatea/justiția Modele estetice în artă <ul style="list-style-type: none"> ● arhitectura: Circus Maximus; teatrele
Lecția 11 / p. 77 Dei et homines	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii <ul style="list-style-type: none"> ● adjectivul: diferențierea de gen; comparativul și superlativul în limba vorbită – moștenirea lor; pleonasm tipice în română 	Panteonul greco-roman – imagine a universului și a societății umane <ul style="list-style-type: none"> ● cei 12 zei principali ● alți zei importanți 	Modele de gândire și de raportare la lume <ul style="list-style-type: none"> ● valorile întruchipate de zeii greco-romani Modele estetice în artă <ul style="list-style-type: none"> ● imaginea divinității (I)
Lecția 12 / p. 84 Templa		Arta greco-romană și moștenirea ei europeană <ul style="list-style-type: none"> ● templul Zei și eroi <ul style="list-style-type: none"> ● Judecata lui Paris 	Modele estetice în artă <ul style="list-style-type: none"> ● imaginea divinității (II)
Evaluare sumativă / pp. 87-88 Test. Proiect			
Unitatea V. Europa – o călătorie spre origini			
Lecția 13 / p. 90 Itinera: Pompei	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii <ul style="list-style-type: none"> ● terminațiile cazuale pentru plural: N., Ac., G., D., Abl. ● numeralul cardinal Cifre romane – cifre arabe	Puterea romană. Evoluție în timp și spațiu <ul style="list-style-type: none"> ● armata romană Viață publică – viață privată <ul style="list-style-type: none"> ● forme de organizare comunitară; relația urban – rural; orașul Pompei 	Modele de gândire și de raportare la lume <ul style="list-style-type: none"> ● responsabilitatea ● sacrificiul Modele estetice în artă <ul style="list-style-type: none"> ● pictura romană (fresca) ● mozaicul
Lecția 14 / p. 96 Itinera: Graecia	Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi <ul style="list-style-type: none"> ● o istorie a evoluției alfabetelor ● semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii Limba – un organism viu	Viață publică – viață privată. Mentalități <ul style="list-style-type: none"> ● relația cetățean – stat Formarea culturii europene. Elemente de cultură și civilizație romanică <ul style="list-style-type: none"> ● <i>Scoala din Atena</i> și Renașterea culturii greco-romane 	Modele de gândire și de raportare la lume <ul style="list-style-type: none"> ● gloria competițională și spiritul sportiv; jocurile olimpice ● dialogul și cultura legii ● binele public ● gândirea critică, rațională: filosofia, științele exacte
Lecția 15 / p. 103 Europa	Elemente de flexiune în limba latină și în limba română – analogii <ul style="list-style-type: none"> ● indicativul viitor 	Formarea culturii europene. Elemente de cultură și civilizație romanică	Valori greco-romane – valori europene Modele estetice în artă <ul style="list-style-type: none"> ● arhitectura (neo)clasică
Evaluare sumativă / p. 109 Test			
Suplementa. Recapitulare, consolidare, aprofundare / pp. 110-117			
Dicționar latin-român / pp. 118-119			

Notă: Toate cele cinci competențe specifice sunt vizate pe parcursul fiecărei lecții, în concordanță cu demersul integrat propus.

Competențe generale

1. Receptarea adecvată a elementelor lingvistice esențiale ale limbii latine prin raportare la limba română și la alte limbi romanice/moderne
2. Valorificarea elementelor de limbă, cultură și civilizație greco-romană în dezvoltarea personalității și în asumarea identității socioculturale

Competențe specifice

- 1.1. Identificarea unor elemente esențiale ale limbii latine în diverse contexte
- 1.2. Utilizarea elementelor lexicale și gramaticale într-o varietate de contexte, în limba latină și în limba română/alte limbi romanice/moderne
- 2.1. Identificarea unor locuri, personaje, fapte, procese și concepte definitorii pentru civilizația romană
- 2.2. Identificarea unor modele culturale clasice relevante pentru reprezentarea lumii
- 2.3. Integrarea faptelor de cultură și civilizație romană în actualitate

Fișe de evaluare

Așa cum vei observa, profesorul/profesoara poate folosi diverse metode/instrumente de evaluare, precum și de cuantificare în note a eforturilor și a rezultatelor tale la această disciplină. Mai jos sunt oferite câteva modele de fișe de evaluare, care pot fi utilizate pe parcursul anului școlar.

Fișă de observare sistematică a activității și a comportamentului elevilor

Criteriu	Urmarea atentă și eficiență a instrucțiunilor activităților	Implicare în activitățile de învățare curente	Colaborarea cu colegii (activități în pereche sau în echipă)	Realizarea și finalizarea sarcinilor de lucru	Prezentarea proiectelor/ investigațiilor/ altor produse/ teme	Încadrarea în timp/ termene (activități și evaluări)	Comunicarea – primirea și oferirea adecvată de feedback
Unitatea							
U1	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
U2	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
U3	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
U4	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5
U5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5

- Se completează, la finalul fiecărei unități de învățare, câte o fișă pentru fiecare elev, prin încercuirea cifrei care corespunde nivelului atins la criteriul asociat (se pot observa astfel mai ușor progresul, stagnarea sau regresul).
- Semnificațiile cifrelor în raport cu criteriile asociate:
1 – *deloc* sau *foarte puțin*; 2 – *puțin*; 3 – *mediu*; 4 – *în mare măsură*; 5 – *în foarte mare măsură*.
- Fișa poate fi cuantificată în punctaje pe baza cărora să se poată constitui o notă; în acest caz, grila detaliată va include punctaje doar pentru criteriile măsurabile, cu grad mare de obiectivitate și relevante pentru achizițiile elevului (de exemplu, în grila de mai sus, criteriile 4-6), și va fi prezentată de profesor/profesoară în prima parte a anului școlar.

Fișă de (auto)evaluare a proiectului/investigației

Criteriu	Conținut cu informații corecte din punct de vedere științific	Valorificarea adecvată a resurselor indicate	Respectarea și tratarea adecvată, coerentă și completă a cerințelor	Realizarea calitativă a produsului proiectului (text, imagini etc.)	Cursivitate, claritate, corectitudine lingvistică, implicare în prezentare	Sincronizarea/ colaborarea cu colegii de echipă; încadrarea în timp
Unitatea						
U2	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4
U3	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4
U4	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4	1 2 3 4	1 2 3 4

- Se completează, la finalul fiecărei prezentări, atât de către elevi (ca autoevaluare/interevaluare a proiectelor sau a investigațiilor prezentate de colegi), cât și de către profesor/profesoară.
- Semnificațiile cifrelor în raport cu criteriile asociate:
– criteriile de conținut: 1 – *deloc* (0 p.); 2 – *puțin* (0,5 p.); 3 – *mediu* (1 p.); 4 – *bine* (1,5 p.); 5 – *foarte bine* (2 p.);
– criteriile de prezentare: 1 – *deloc* (0 p.); 2 – *puțin* (0,3 p.); 3 – *mediu* (0,5 p.); 4 – *în mare/foarte mare măsură* (1 p.).
- Pentru fiecare elev, profesorul/profesoara poate opta să acorde note pentru fiecare proiect sau să realizeze o medie a acestora.

Fișă de evaluare a portofoliului

Criteriu	Jurnalul de călătorie – conținut	Jurnalul de călătorie – redactare	Temă Unitatea 2	Temă Unitatea 3	Temă Unitatea 4	Temă Unitatea 5	Bonificație
Punctaj	3 p.	2 p.	1 p.	1 p.	1 p.	1 p.	max. 3 p.

- Portofoliul propus în manual conține un jurnal de călătorie (vezi pag. 15) și câte o temă pentru fiecare unitate de învățare, semnalată la rubrica „Cogito, ergo sum”, în lecțiile 4, 9, 10 și 13.
- Baremul de evaluare și notare, cu detalierea punctajelor pentru fiecare criteriu, va fi dezvoltat de cadrul didactic.
- Profesorul/profesoara poate stabili un punctaj general pentru elaborarea temelor de portofoliu aferente unităților de învățare (de exemplu, punctaj maxim pentru realizarea a cel puțin trei dintre ele) sau să recomande doar unele spre a fi realizate.
- Bonificația se poate acorda, parțial sau total, de exemplu, pentru anumite aspecte foarte bune/excelente. În mod similar, se pot acorda bonificații care să compenseze eventuale lipsuri și în cadrul celorlalte fișe de evaluare.

În situația calculării de punctaje pentru acordarea unei note, orice fișă de evaluare propusă va include 1 p. din oficiu. Fișele pot include criterii de evaluare a impactului activităților/proiectelor/temelor de portofoliu asupra elevilor.

U1

Roma – *caput mundi*

Colina Palatin, Roma. Urmele palatelor imperiale și ale grădinilor romane de pe Palatin veghează și astăzi asupra orașului care a devenit reperul unei civilizații ce a schimbat pentru totdeauna fața lumii.

Lecția 1

Lecția 2

Lecția 3

Evaluare sumativă

10 Ulpia Traiana Sarmizegetusa

16 Roma

22 Romulus et Remus

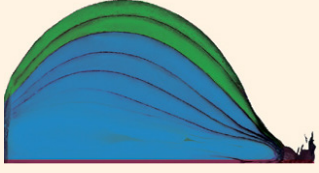
26

Lecția 1. Ulpia Traiana Sarmizegetusa

Quo vadis? – Încotro?

1. Dacă cineva te-ar întreba „Cine sunt strămoșii noștri?”, ce i-ai răspunde? Cum se numește epoca istorică în care s-a produs romanizarea, proces care a condus și la nașterea poporului român?
2. Limbile lumii, precum și popoarele care le vorbesc, păstrează elemente din epocile trecute. De aceea, originile unei limbi lămuresc în mare măsură și originile poporului. Astfel, originile poporului român se pot observa și în așa-numitele straturi istorice ale limbii române, identificate de specialiști și reprezentate grafic mai jos:

popor	limbă	strat lingvistic al limbii române	
slavii	limba slavă veche	slav	→
romanii	limba latină	latin (60-66% din vocabularul fundamental)	→
geto-dacii	limba geto-dacilor	dac	→

Nota bene!

romanizare = proces istoric prin care se imprimă unei țări, unei regiuni, unei populații caracterul (trăsăturile) civilizației romane

a se romaniza = a deveni roman sau romanic, prin preluarea limbii latine și a modelului roman de societate, cultură și civilizație

- a. Care crezi că este cel mai vechi strat lingvistic? Dar cel mai semnificativ ca pondere?
- b. Având în vedere informațiile de mai sus, care strat este definitiv pentru originea poporului român?

➕ Aflați într-o excursie la Sarmizegetusa, străvechea capitală a Daciei romane, Luca, Iulia și Doris, trei colegi de clasă, văd aproape de intrarea în cetate un panou pe care este scris numele complet, „oficial”, al orașului, în limba latină, așa cum este el atestat într-o inscripție reală, descoperită în timpul unor săpături arheologice.

A-Z Latine dicta – Text în limba latină

Ulpia Traiana Sarmizegetusa

In medias res – Aplicații

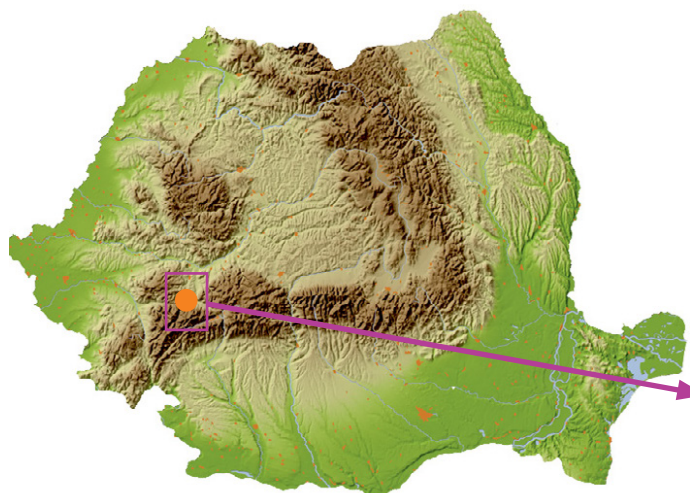
1. Termeni precum *colonia* sau *municipium* desemnau în limba latină așezările urbane, orașele. Care dintre cei doi termeni are azi un corespondent în limba română, cu sensul de „oraș important, însemnat”? Numește 3-4 astfel de orașe aflate în zona geografică în care locuiești.

Arcul uneia dintre intrările în Colonia Augusta Perusia (azi, Perugia, Italia)

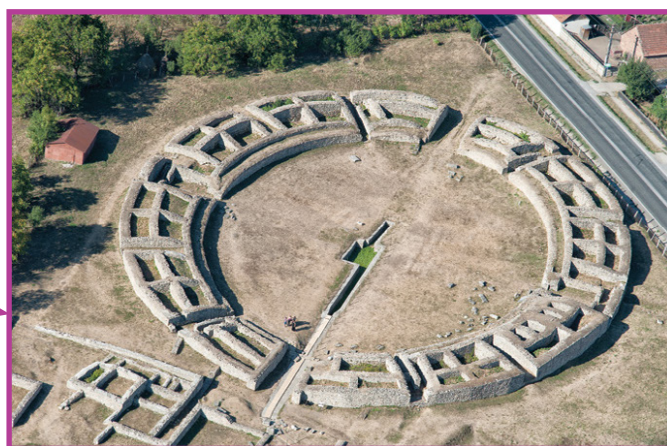

Ulpia Traiana Sarmizegetusa

- În titlul oficial al Sarmizegetusei există două adjective care trimit la numele a doi renumiți împărați romani: unul dintre ei este chiar primul dintre împărați (fig. 1), iar celălalt este cuceritorul Daciei și, totodată, întemeietorul capitalei noii provincii (fig. 2). Identifică adjectivele și numele celor doi împărați.
- Care cuvânt din titlul oficial al Sarmizegetusei trimite la poporul cucerit de romani?
- Ulpia Traiana Sarmizegetusa se află în Țara Hațegului, zonă submontană din județul Hunedoara, la o distanță de 40 km față de vechea capitală dacică (Sarmizegetusa Regia). În ce regiune istorică a României se află?

Ulpia Traiana Sarmizegetusa – amfiteatrul

Cei trei prieteni încearcă să-și amintească, din ceea ce au studiat la școală și din lecturile proprii, cum a ajuns puterea romanilor să se răspândească atât de departe de Peninsula Italică și, mai ales, care este legătura dintre noi, cei de azi, și romani. Doris, pasionată de istorie, face o sinteză...

Fuit olim... – A fost odată...

Originile poporului român și ale limbii române Procesul de romanizare

Între secolele I a.Chr./î.H.-I p.Chr./d.H. teritoriul României de azi era populat, în cea mai mare parte, de **triburi geto-dace**, popor de origine tracă, organizat în mici regate, care uneori erau reunite sub autoritatea unui rege mai puternic (cum a fost Burebista). Pe măsură ce granițele Imperiului Roman se apropiau de teritoriile dacilor, conflictele dintre daci și romani se întindeau în zonele de contact.

După o campanie nereușită, inițiată de împăratul Domițian, **Traian** pornește război împotriva celui mai puternic regat dac, condus de **Decebal**. Traian a justificat noua campanie militară în Dacia prin nevoia de a opri creșterea puterii dacilor, care amenințau, prin incursiuni repetate, siguranța provinciilor romane învecinate. Miza războiului depășea însă nevoia imperiului de securitate la graniță și urmărea probabil și potențialul economic și militar al Daciei.

În urma celor două războaie, din anii 101-102 și 105-106 d.H., armatele romane au cucerit regatul dac și au pornit un amplu și rapid proces de transformare a teritoriului într-o **provincie romană, Dacia**.

Dincolo de numărul mare de trupe militare (și, implicit, de romani) cantonate în provincie sau de lucrările publice realizate (orașe, drumuri, fortificații etc.), statul roman a adus și un mare număr de coloniști, veniți, după cum spune istoricul Eutropius, *ex toto orbi Romano* („din întreaga lume romană”).

Nota bene!

a.Chr. = ante Christum
(înainte de Hristos – î.H.)

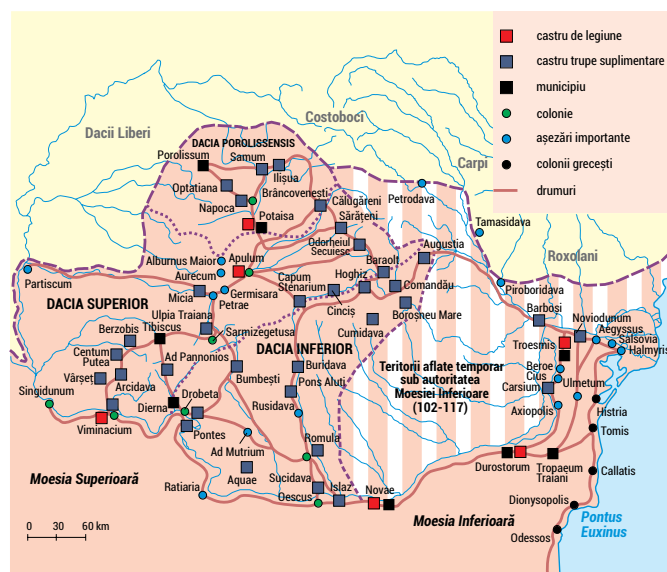
p.Chr. = post Christum
(după Hristos – d.H.)

Provincia a prosperat, iar procesul de romanizare a autohtonilor a fost intens, deși stăpânirea romană a provinciei nu a fost îndelungată la scara istoriei – aproximativ 165 de ani. Împăratul Aurelian (270-274 d.H.), întrucât nu mai făcea față invaziilor repetate și tot mai distructive ale migratorilor în Dacia, precum și din dorința de a întări granițele naturale ale imperiului (cum era Dunărea, mai ușor de apărat), abandonează provincia și retrage armata și funcționarii care lucrau în administrație. Provincia nu este însă părăsită și de locuitorii ei.

În pofida multor secole tulburate de valurile de migrații, precum în cea mai mare parte a Europei, continuitatea daco-romană pe teritoriul fostei provincii a fost neîntreruptă și s-a extins și dincolo de Carpați, în zona Moldovei de azi. Astfel s-a născut poporul român, vorbitor al unei limbi de origine latină, **limba română**, o **limbă romanică**, la care s-au adăugat, la începutul Evului Mediu, importante elemente de origine slavă. De-a lungul următoarelor secole, limba română a primit influențe și de la alte limbi, precum bulgara, maghiara, greaca, turca, franceza etc.

Nu doar o istorie românească, ci una europeană

Începând cu secolul al III-lea î.H., stăpânirea romană s-a extins constant în bazinul Mării Mediterane. Apogeul a fost atins în epoca împăraților Traian și Hadrian (prima parte a secolului al II-lea d.H.). Imperiul Roman cuprindea o parte însemnată a Europei, nordul Africii și teritorii întinse în Orientul Apropiat. Mediterana devenise astfel o mare proprie, pe care romanii o numeau **mare nostrum**. Într-o bună parte din teritoriile cucerite pe continentul european, transformate astfel în provincii ale Romei, nu s-a impus însă doar puterea politică și militară romană, ci s-au răspândit și limba, cultura, valorile, obiceiurile cotidiene romane etc., ceea ce a condus în timp la nașterea unor popoare noi, vorbitoare de **limbi romanice** – descendente ale limbii latine.

Dacia romană

Hartă a Imperiului Roman în epoca sa de maximă extindere

In medias res – Aplicații

1. **CONCURS:** Identificați, în trei minute, pe harta de mai sus, care ilustrează dimensiunile maxime ale Imperiului Roman, cât mai multe țări actuale, care în Antichitate au fost, pentru un timp mai scurt sau mai îndelungat, parte a puterii romane. Câștigă cea/cel care numește corect cele mai multe țări.
2. Discutați în perechi și notați în caiet țările în care știți sau credeți că se vorbesc și azi limbi romanice, deci țări unde, odinioară, s-a impus limba latină. Pentru verificarea corectitudinii, extindeți discuția la nivelul întregii clase.
3. Asociază, în caiet, după modelul de mai jos, câte un element din prima coloană cu elemente din celelalte două coloane, astfel încât să rezulte o legătură corectă din punct de vedere istoric și lingvistic. Dacă nu poți identifica țara contemporană la care trimite numele provinciei romane, caută informațiile necesare pe internet.
Exemplu: **Dacia – România – limba română**

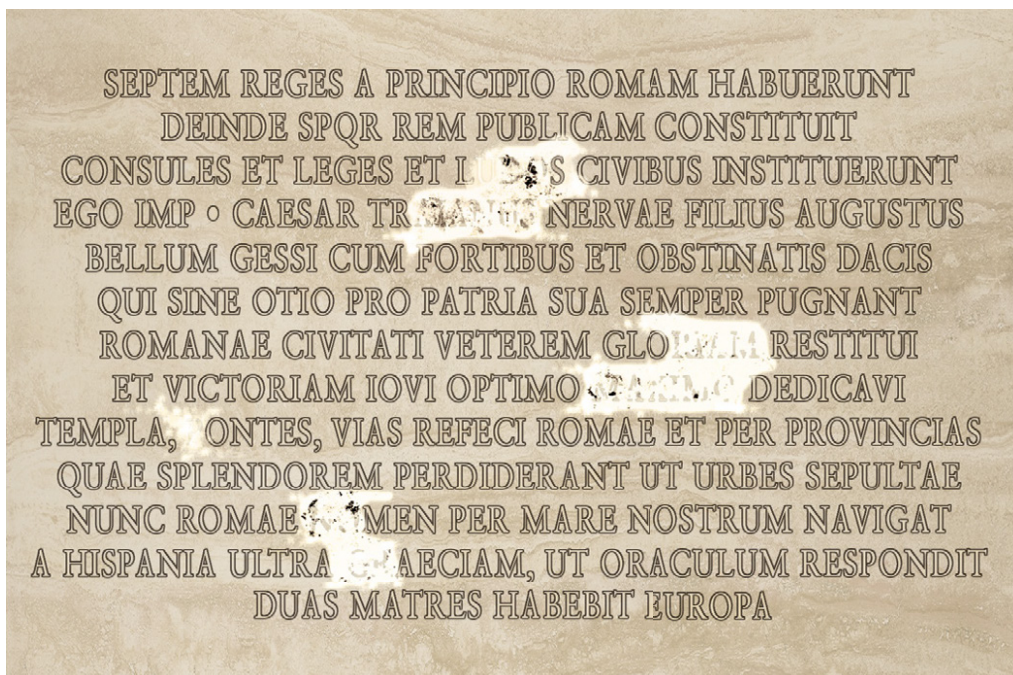
Provincie romană	Stat modern	Limbi romanice
GALLIA	Italia	italiana
SARDINIA	Spania	sarda
HISPANIA	România	retoromana
ITALIA	Franța	franceza
LUSITANIA	Portugalia	portugheza
DACIA	Elveția	româna
	Belgia	spaniola
		catalana

Plimbându-se printre ruinele Sarmizegetusei, Luca, Iulia și Doris găesc o lespede, acoperită parțial cu vegetație și pământ. Curioși, o curăță și astfel descoperă o lungă și misterioasă inscripție în limba latină. Fără să știe, scosese la iveală începutul lucrării istorice dedicate de Traian războaielor dacice, *De bello Dacico* („Despre războiul cu dacii”). Textul lucrării lui Traian a circulat în Antichitate, dar s-a pierdut: s-au păstrat doar câteva cuvinte, citate de un autor antic. Copiii făcuseră o mare descoperire!

Mysterium – Explorare și descoperire

Inscripție imaginară, similară unor inscripții cu texte latinești autentice

Un subcapitol din *Res Gestae Divi Augusti* (o istorie a Romei atribuită lui Augustus), scris sub forma unei uriașe inscripții pe peretele unei clădiri moderne care adăpostește *Ara Pacis Augustae* (Altarul Păcii lui Augustus), Roma

Auxilia – Reperere

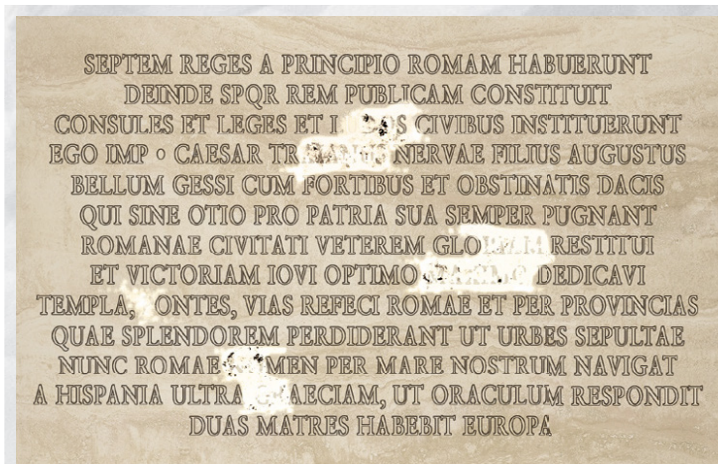
- Din spațiul Imperiului Roman a ajuns până la noi un mare număr de inscripții în latină, care ne permit azi să înțelegem mai bine istoria, personalitățile și viața publică ori privată a locuitorilor Imperiului. Romanii lăsu inscripții nu doar pe monumente dedicate unei anumite persoane, ci și pe clădiri publice și private, pe altare, baze de statui, tăblițe din bronz etc. Scopul inscripțiilor era divers: onorific (omagial), religios, comemorativ, legislativ, informativ etc.
- Uneori, inclusiv fragmente semnificative ca întindere din opere istorice sau literare erau săpate în piatră sau incizate în bronz, pentru a putea fi citite de trecători.
- Tradiția romană a inscripțiilor pe edificii publice a continuat în Evul Mediu și Renaștere, păstrându-se până în ziua de azi.
- Epigrafia este o ramură a istoriei care se ocupă cu studiul inscripțiilor. Textele inscripțiilor se numesc epigrafe.

Dornici să vadă mai bine textul inscripției, cei trei prieteni reușesc să-l transcrie, înlocuind cu liniuțe literele șterse de timp.

Mysterium – Explorare și descoperire

Septem reges a principio Romam habuerunt. Deinde SPQR rem publicam constituit, consules et leges et l—s civibus instituerunt. Ego Imp. Caesar Tr—, Nervae filius, Augustus, bellum gessi cum fortibus et obstinatis Dacis, qui sine otio pro patria sua semper pugnant. Romanae civitati veterem glo— restitui et victoriam Iovi Optimo — dedicavi. Tempa, —ontes, vias refeci Romae et per provincias, quae splendorem perdiderant ut urbes sepultae. Nunc Romae — men per mare nostrum navigat a Hispania ultra — aeciam, ut oraculum respondit: Duas matres habebit Europa.

Memento! – Ține minte!

- Alfabetul latin, din care sunt derivate azi variante cu cea mai largă răspândire printre limbile lumii, cuprinde următoarele litere: **A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z**
- Cuvintele în limba latină se pronunță, de regulă, așa cum se scriu, cu câteva particularități de rostire a unor grupuri de litere.
- Diftongii **ae** și **oe** se citesc în mod tradițional **e**, dar în latina clasică (folosită în scris, mai ales de către persoanele instruite) se citeau **ai**, respectiv **oi**; există și alți diftongi, pe care îi vei descoperi în anumite cuvinte, pe parcursul lecțiilor următoare.
- Grupurile **ce**, **ci** și **ge**, **gi** se citesc așa cum se scriu, cu mențiunea că în latina clasică acestea se citeau **ke**, **ki**, respectiv **ghe**, **ghi**.
- Grupul **ch** se poate citi **c** sau **h**, iar **ph** se citește **f**.
- Grupul **ti**, urmat de vocală se citește, tradițional, **ți**, dar în latina clasică se citea așa cum se scrie, **ti**.
- Accentul în limba latină stă, de regulă, fie pe penultima, fie pe antepenultima silabă. În tabelul de mai jos este subliniată silaba accentuată.

Se scrie	Se citește în pronunția tradițională	Se citește în latina clasică
caelum – „cer”	<u>ce</u> lum	<u>ca</u> ilum
amicitia – „prietenie”	ami <u>ci</u> ția	ami <u>ki</u> tia
argentum – „argint”	ar <u>ge</u> ntum	ar <u>gh</u> entum
poena – „pedeapsă”	<u>pe</u> na	<u>poi</u> na

Auxilia – Repere

- Antichitatea nu a cunoscut diferențierea pe care o facem azi între literele mari și cele mici. Practic, se scria doar cu majuscule. Cele mai multe inovații, pe care acum le considerăm aspecte absolut necesare în scriere, apar mai târziu: spațiile clar delimitate între cuvinte, aplicarea unor reguli consecvente de scriere cu majuscule/minuscule (litere mici), diferența dintre scrisul de tipar și cel de mână, semnele de punctuație etc.
- În alfabetul latin, sunetele care astăzi sunt **u** și **v** se notau cu aceeași literă, **V**. Pentru a face diferențierea, în textele în limba latină pe care le studiem acum, sunetele respective sunt notate așa cum o facem în limba română, prin literele **u** și **v**.
Exemple:
VENTVS = **ventus** („vânt”);
VLPIVS = **Ulpius** (nume propriu).
- Alfabetul latin clasic are doar litera **i**, dar mai târziu va apărea și sunetul **j**, astfel încât **i** și **j** marchează, în limbile moderne, sunete și litere distincte.
Exemple: **iocus** = **joc**; **maior** = **major**.

In medias res – Aplicații

- În limbile moderne care folosesc alfabetul latin, există anumite litere care nu se regăsesc în varianta folosită de romani. Descoperă în alfabetul folosit acum în limba română literele care nu apar în alfabetul latin clasic.
- Rândurile următoare, extrase din textul inscripției descoperite de copii, au colorată silaba pe care stă accentul. Alege un rând și pronunță cu voce tare fiecare cuvânt, în ordine. Citește apoi cu voce tare întregul rând și repetă exercițiul pentru celelalte propoziții.
 - Septem reges a principio Romam habuerunt.
 - Qui sine otio pro patria sua semper pugnant.
 - Bellum gessi cum fortibus et obstinatis Dacis.
 - Quae splendorem perdiderant ut urbes sepultae.
- Lucrați în echipe de patru colegi. Transcrieți pe caiete, din primele șase rânduri ale inscripției, toate cuvintele al căror înțeles considerați că îl puteți deduce și notați-le sensurile corespunzătoare din limba română. Câștigă echipa care a notat cele mai multe asocieri corecte cuvânt – traducere (verificate de către profesor/profesoară sau cu ajutorul dicționarului).
- Identifică în textul inscripției numele unui oraș, al unei țări și al unui continent.

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții. Portofoliu

Ghidat de profesor/profesoară, alcătuieste, începând cu această lecție, un mic jurnal de călătorie (ca și cum i-ai însoți pe cei trei prieteni în aventurile lor), în care să notezi informații și impresii despre ceea ce ai „văzut” și ceea ce ai învățat pe parcursul lecțiilor, incluzând partea digitală a manualului, dar și alte surse pe care le-ai consultat – de exemplu, cu ocazia proiectelor.

Jurnalul, care va constitui cel mai important element al portofoliului tău la această disciplină, trebuie:

- să fie alcătuit din cel puțin cinci piese datate (o piesă reprezintă 1-2 pagini de text și imagini), câte una pentru fiecare unitate de învățare; tu decizi momentul în care elaborezi sau ordonezi piesele jurnalului, cu condiția de a-l aduce la zi la orele programate din timp de profesor/profesoară pentru verificare, îndrumare sau evaluare;
- să conțină aspecte de istorie și civilizație romană care ți s-au părut importante sau care te-au impresionat, termeni/expresii latinești care ți-au atras atenția, imagini cu monumente/opere de artă din locurile „vizitate”;
- să aibă, în cadrul fiecărei piese, cel puțin o jumătate de pagină de text redactat de tine și cel puțin o imagine, relevantă pentru textul tău sau pentru un element din acest text, prezentată sumar (1-2 rânduri).

La finalul excursiei la Sarmizegetusa, bazându-se pe reperele geografice ale inscripției, cei trei prieteni decid să pornească în vacanța de vară într-o călătorie, împinși de dorința de a descoperi lumea la care se referă textul și, cine știe, poate chiar de a descifra sensul inscripției. Călătoria îi va purta la Roma și în alte locuri ale Italiei antice, iar apoi pe mare, în Grecia, pentru a reveni, în final, la Sarmizegetusa.

Lecția 2. Roma

▶ Pentru excursia la Roma, Luca, Iulia și Doris iau cu ei un ghid turistic despre Italia, bogat în informații și prezentări, mai ales în ceea ce privește istoria și cultura marilor orașe. Ajunși la aeroportul din Roma, cei trei prieteni deschid ghidul la capitolul dedicat fostei capitale a Imperiului Roman. Le atrag atenția chiar primele pagini.

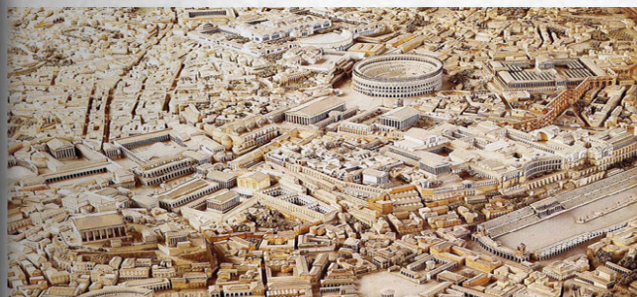

ROMA, CAPUT MUNDI

Toate drumurile duc la Roma...

Locuri de vizitat

Unde le găsești

Quo vadis? – Încotro?

1. Descifrează sensul expresiei *Roma, caput mundi*.
2. Unii istorici afirmă că Roma a fost centrul lumii cunoscute în Antichitate. Ce argumente poți aduce în sprijinul acestei afirmații, din perspectiva cunoștințelor tale istorice și culturale?
3. Expresia *Toate drumurile duc la Roma* face referire nu doar la puterea și întinderea în timp și spațiu a Imperiului Roman, ci și la moștenirea sa europeană. Harta de mai jos prezintă o reconstituire a istoriei rețelei de drumuri europene – arterele îngroșate reprezintă importante drumuri actuale, folosite încă din Antichitate. Ce concluzii poți trage examinând harta?

Nota bene!

caput = cap; început; (aici) capitală (în sens figurat)
mundus = lume

De la aeroport, copiii iau trenul spre centrul Romei. La ieșirea din gara principală, Roma Termini, observă în partea dreaptă ruinele uneia dintre cele mai vechi construcții fortificate ale Romei, „Zidul lui Servius”, așadar, o parte din zidul de incintă, care delimita cetatea antică.

Roma Termini și zidul servian (stânga)

Detaliu cu zidul servian

Auxilia – Repere

Cunoscut sub numele de „Zidul lui Servius”, construcția, datată de arheologi în secolul al IV-lea î.H., face parte din fortificația care împrejmuia Roma. Numele antic al zidului trimite la unul dintre regii legendari ai Romei, Servius Tullius (secolul al VI-lea î.H.), deoarece traseul incintei orașului urma, probabil, în mare măsură, traseul fortificației ridicate de regele Servius.

A-Z **Latine dicta – Text în limba latină**

Hic **Roma** est. **Romae** sumus.
Aici este **Roma**. Suntem **la Roma**.

Romani hunc murum fecerunt.
Romanii au făcut acest zid.

At quis **Romam** condidit?
Dar cine a întemeiat **Roma**?

Romulus Romam condidit.

Completează singur(ă) traducerea în limba română a propoziției de mai sus, deducând sensul acesteia pe baza întrebării lui Luca.

Ita Romulus primus rex **Romae** est.
Astfel, Romulus este primul rege **al Romei**.

Auxilia – Repere

Substantive:
Romanus (pl. **Romani**) = roman
murus = zid
rex = rege

Verbe:
esse (infinitiv) = a fi

Memento! – Ține minte!

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română

- Cele mai multe cuvinte din limba latină își schimbă forma în funcție de contextul gramatical în care sunt folosite, situație pe care o regăsești și în limba română. Cuvintele care își schimbă forma gramaticală se numesc **cuvinte flexibile**. În limba latină sunt flexibile aceleași părți de vorbire care sunt flexibile și în limba română (de exemplu, substantive, verbe sau adjective).
- Substantivele își schimbă forma în funcție de număr (singular/plural) și de cazul la care sunt folosite. În limba latină existau șase cazuri: **nominativ** (N.), **acuzativ** (Ac.), **genitiv** (G.), **dativ** (D.), **ablativ** (Abl.) și **vocativ** (V.). Limba română a moștenit din limba latină cinci dintre ele – cazul ablativ a fost asimilat, în timp, de către acuzativ. În dialogul în limba latină de mai sus, substantivul *Roma* apare cu forme variate, ceea ce marchează cazurile diferite la care apare în text.

Cazurile nominativ și acuzativ, numărul singular

	Nominativ	Acuzativ
latină	Roma magna est.	Pueri Romam vident.
română	Roma este mare.	Copiii văd Roma .
funcție sintactică	→ subiect (<i>cine?/ce?</i>)	→ complement direct (<i>pe cine?/ce?</i>)

Substantivul *Roma* apare în ambele propoziții. În limba română, acesta are aceeași formă la ambele cazuri. Observă în ce constă, concret, diferența dintre cele două forme în limba latină. Urmărește aceeași diferență și în exemplul:

	Nominativ	Acuzativ
latină	Murus antiquus est.	Murum pueri vident.
română	Zidul este vechi.	Copiii văd zidul .
funcție sintactică	→ subiect (<i>cine?/ce?</i>)	→ complement direct (<i>pe cine?/ce?</i>)

Sinteză

nominativ	Roma	murus	rex
acuzativ	Romam	murum	regem

Nota bene!

- Literele sau grupurile de litere de la finalul substantivelor, care arată cazul și numărul acestora, se numesc **terminații**.
- Terminațiile pentru cazul **acuzativ singular** ale substantivelor latinești sunt: **-am**, **-um** sau **-em** (întâlnite, în text, la substantivele *Romam*, *murum*, *regem*). Toate aceste terminații au, așadar, în comun, litera **-m**.

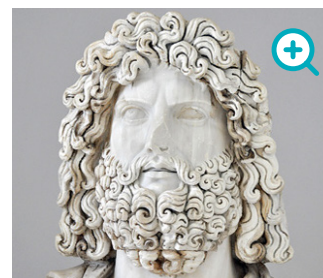

In medias res – Aplicații

1. În dicționar, prima formă a substantivului este la nominativ singular. Mai jos este dată o listă de substantive cu prima lor formă de dicționar. Completează pentru fiecare dintre acestea:

- pe a doua coloană, terminația pentru cazul acuzativ singular, pe care s-o adaugi la rădăcina cuvântului;
- pe a treia coloană, forma de nominativ sau cea de acuzativ singular, impusă de sensul propoziției (alege în funcție de traducere, distingând între subiect și complement direct).

lupa	Ac. sg. lup am	Romulum et Remum lupa nutriit. (Pe Romulus și Remus i-a hrănit o lupoaică.)
aquila	Ac. sg. aquil___	Romulus ... in caelo videt. (Romulus vede vulturul pe cer.)
deus	Ac. sg. de___	Romulus Iovem ... oravit. (Romulus l-a rugat pe zeul Iuppiter.)
lex	Ac. sg. leg___	Dura ... , sed lex. (Este dură legea, dar e lege.)

Bustul lui Iuppiter (Jupiter), zeitatea supremă a romanilor, Muzeul din Sabratha, Libia

2. Pe baza modelului dat, completează, în caiet, sensul și forma cuvintelor care lipsesc din tabel. Consultă și dicționarul de la sfârșitul manualului pentru a rezolva corect cerințele.

Forma de dicționar și sensul	Nominativ singular	Acuzativ singular
lupa = lupoaică	lupa	lupam
terra =	terram
lupus = ...	lupus	...
bellum =	bellum
ara =

Detaliu de pe clădirea care adăpostește Ara Pacis Augustae (Altarul Păcii lui Augustus), Roma

Memento! – Ține minte!

- Verbele își schimbă și ele forma, în funcție de categorii precum modul, timpul, persoana, numărul. Diferențele de persoană și număr sunt marcate în forma verbului prin **terminații**. Observă, în tabel, terminațiile semnalate prin culoare și notează-le în caiet, în funcție de persoane și numere. Acestea sunt valabile pentru aproape orice verb din latină. Reținându-le, vei putea identifica ușor persoana și numărul verbului. Astfel, vei putea deduce inclusiv dacă subiectul este, de exemplu, „el”, „tu” sau „noi”.
- Compară, urmărind tabelul de mai jos, formele verbului *esse* („a fi”) din limba latină cu formele aceluiași verb în principalele limbi romanice.

Verbul *esse* – indicativ prezent

Verbul	<i>esse</i>	(a) <i>fi</i>	<i>être</i>	<i>essere</i>	<i>ser</i>		
Limba	latină	română	franceză	italiană	spaniolă	portugheză	
sg.	I	sum	sunt	suis	sono	soy	sou
	II	es	ești	es	sei	eres	és
	III	est	este	est	è	es	é
pl.	I	sumus	suntem	sommes	siamo	somos	somos
	II	estis	sunteți	êtes	siete	sois	sois
	III	sunt	sunt	sont	sono	son	são

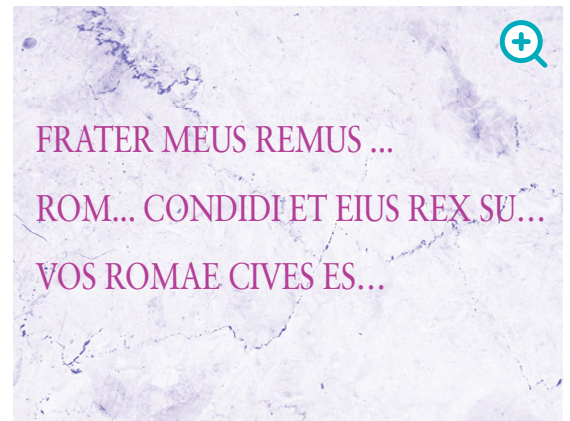
Auxilia – Repere

Atât în latină, cât și în limbile moderne, verbele care își schimbă în funcție de persoană și număr întreaga formă, nu doar o parte din aceasta, se numesc *verbe neregulate*. Verbul **esse** („a fi”), care își schimbă la indicativ prezent nu doar terminațiile, ci toate formele, este un verb neregulat.

In medias res – Aplicații

1. După ce ai examinat formele verbale din tabelul de mai sus, trasează în caiet două coloane; pe una vei nota asemănările pe care le sesizezi între limba latină și limbile-fiice, iar pe cealaltă – diferențele. Sunt mai multe asemănări sau mai multe diferențe? Care dintre limbi crezi că păstrează cel mai bine formele latinești?
2. De pe inscripția alăturată s-au șters câteva litere/cuvinte. Reconstituie inscripția, știind că înțelesul ei este:
Remus este fratele meu. Am întemeiat Roma și sunt regele ei. Voi sunteți cetățenii Romei.
3. Iulia îi scrie lui Doris un mesaj în latină. Completează în caiet enunțurile, folosind formele potrivite ale verbului *esse* și ținând seama de traducerea în română:

Salve! Ubi ... ?
Salut! Unde ești?

... in mercatu.
Suntem la piață.

In templo Romano Tu et Luca ubi ... ?
Sunt într-un templu roman. Tu și Luca unde sunteți?

Cei trei prieteni știau deja că unele cuvinte importante au forme asemănătoare în mai multe limbi. Ajunși la Roma, au descoperit că pot înțelege din conversațiile localnicilor nu doar mai multe cuvinte decât din alte limbi, dar uneori chiar propoziții întregi. Care să fie explicația pentru toate aceste asemănări?

Memento! – Ține minte!

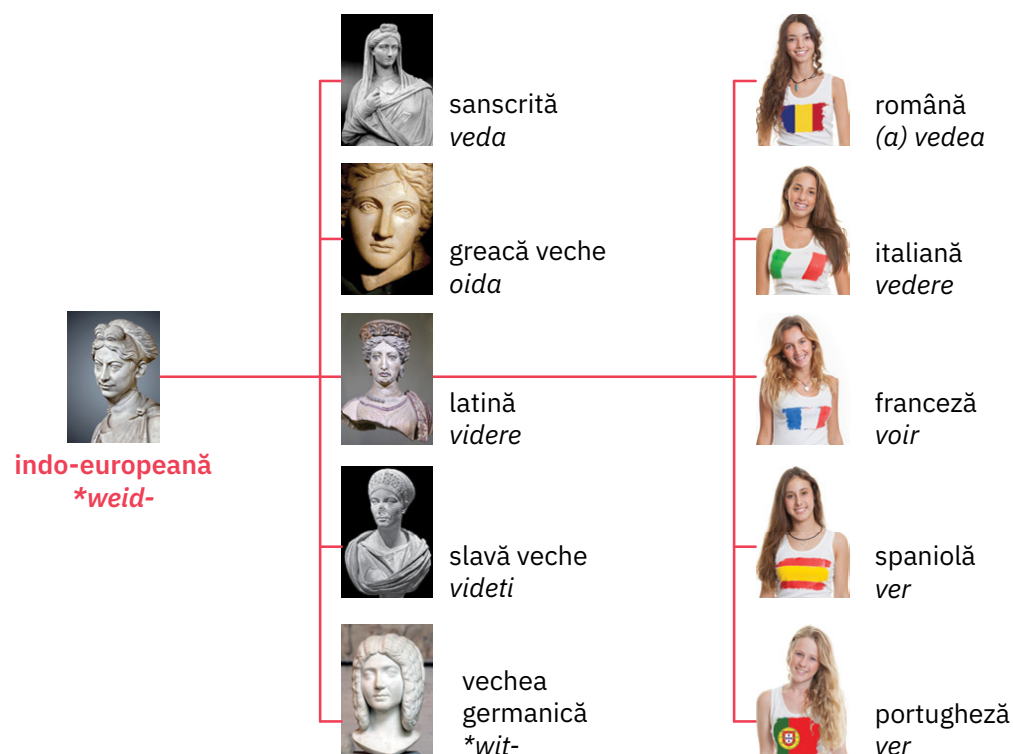
Familii de limbi. Limbile indo-europene

Legăturile dintre limbi nu sunt întâmplătoare, ci sunt, de cele mai multe ori, rezultatul unui trecut comun. Limbile se nasc, cresc și mor, precum ființele. În această evoluție, ele se modifică neîncetat. Limba română pe care o vorbim în prezent nu este întru totul aceea folosită de Eminescu. Imaginează-ți că limba română nu este altceva decât continuarea limbii latine și în felul acesta îți vei da seama cât de mult s-a putut schimba vreme de 2 000 de ani, mai ales că a fost influențată de-a lungul timpului și de alte limbi.

Totodată, limbile nu evoluează la fel: din latină provin și italiana, franceza, spaniola și portugheza; aceste limbi nu sunt identice. Motivul este că fiecare a avut istoria ei, vorbitorii au avut contact cu limbi diferite și au înțeles lumea în mod diferit. Așa cum nici frații nu sunt identici în evoluția lor (nici măcar gemenii), nici limbile care provin din aceeași mamă nu se dezvoltă la fel.

La rândul ei, latina are numeroase surori. Dar cine este „bunica” limbii române?

Să zicem că bunica este o limbă care se vorbea în urmă cu aproximativ 5 000 de ani, probabil în zona Ucrainei de astăzi, dar de la care nu ni s-a păstrat niciun singur cuvânt scris (poate pentru că nu s-a scris niciodată în această limbă). Așadar, tot ce putem face este să încercăm să o *reconstituim*, prin **etimologie**, pe baza trăsăturilor comune ale „fiicelor” ei. Acestei limbi-„bunică” i s-a dat numele de **indo-europeană**, pentru că „fiicele” ei au lăsat urme din India până în Europa. De exemplu, pentru verbul „a vedea”, arborele genealogic ar arăta astfel:

Auxilia – Repere

- **Etimologia** este o ramură a lingvisticii care stabilește originea cuvintelor unei limbi.
- Cercetările etimologice arată originea și evoluția în timp a unui cuvânt într-o limbă sau în mai multe limbi în care acesta circulă, fie prin înrudire, fie prin împrumut.
- Prin etimologie, s-au putut reconstitui originile comune ale familiilor de limbi. Astfel, a fost posibilă descoperirea originilor indo-europene ale celor mai multe dintre familiile de limbi care se vorbesc în Europa.

* Asteriscul marchează aici rădăcini reconstituite de lingviști (cuvintele respective nu există).

In medias res – Aplicații

1. Numeralul este una dintre părțile de vorbire care se păstrează cel mai bine în istoria limbilor.

- a. Pe primele trei coloane sunt notate numeralele „trei” și „zece” în trei limbi-surori din Antichitate, iar pe următoarele, aceleași numerale în limbi moderne care au tot origini indo-europene. Completează în caiet tabelul, după ce ai consultat un dicționar, și observă asemănările.

sanscrită	greacă veche	latină	engleză	germană	rusă
tri	tria	tres	tri
dasha	deka	decem	desiat

- b. Limbile romanice conservă numeralele latinești *tres* și *decem*, cu mici modificări fonetice. Completează, în caiet, tabelul de mai jos cu formele acestui numeral în limbile romanice propuse. Caută într-un dicționar formele pe care nu le cunoști.

română	italiană	franceză	spaniolă	portugheză
...	tre	tres
...	diez	dez

2. a. Grupați-vă în echipe de 3-4 colegi și notați cel puțin patru cuvinte din limba română care încep cu rădăcinile numeralelor din exercițiul anterior:

- tri-
- dec-/deca-/dece-/deci-

- b. Nu toate cuvintele care încep cu *tri-* sau *dec-* au legătură cu numeralele respective. În unele cazuri, poate fi vorba despre o coincidență lingvistică. Verificați, cu ajutorul profesorului/profesoarei, dacă există astfel de cuvinte în lista echipei voastre.

Prietenii se pregătesc pentru vizitarea centrului istoric al Romei, așa că încearcă să-și amintească, din ce au învățat la istorie, cine erau romanii, când a apărut Roma, de cine era condusă etc.; de ajutor le sunt și informațiile sintetice din ghid. Lucrurile devin astfel mai clare: istoria romană cuprinde trei mari epoci, care presupun trei forme diferite de guvernare.

Fuit olim... – A fost odată...

Poporul roman

Spațiul etnic și lingvistic de naștere a poporului roman (proces numit etnogeneză) este Latium (azi, Lazio), regiune istorică aflată în centrul Italiei, pe coasta de vest – de aici provine termenul de „latin”. Procesul de formare a poporului roman începuse înaintea întemeierii Romei și a continuat în epoca regalității. În esență, poporul roman este rezultatul unui amestec între **latini** (ca element dominant) și vecinii lor **sabini** și **etrusci**. Contribuția etruscă a fost considerabilă în planul dezvoltării politice, militare și tehnologice a Romei (vezi harta alăturată). Influența greacă, exercitată inițial de coloniile grecești din sudul Peninsulei Italice și din Sicilia, a fost semnificativă la nivelul dezvoltării urbane, al culturii și științei (romanii au preluat de la greci inclusiv alfabetul) și a continuat să modeleze civilizația romană până la sfârșitul acesteia.

Harta populațiilor Italiei antice

Statul roman

Regalitate (753-509 î.H.)

REX (regele) deține întreaga putere în stat. Instituțiile sunt puține și au rol limitat (senatul are rol consultativ). Istoria legendară reține numele a doar câțiva regi romani.

Republică (509-27 î.H.)

SENATUS (senatul) este instituția care deține cele mai importante puteri/atribuții de conducere. Înalții funcționari publici (de exemplu, consulii) au un rol foarte important în stat, dar nu decisiv.

Imperiu (27 î.H.-476 d.H.)

IMPERATOR (împăratul) deține puterea supremă în plan politic și militar, dar la nivel local, mai ales în provincii, sistemul de conducere este parțial autonom.

Mysterium – Explorare și descoperire

Traducerea: _____

Auxilia – Repere

septem (numeral)
rex = rege (la plural, *reges*)
a principio = la început
habuerunt = au deținut, au stăpânit, au condus

Lecția 3. Romulus et Remus

Roma este supranumită și „orașul celor șapte coline”. În prima zi la Roma, Luca, Iulia și Doris își propun să descopere principalele coline pe care este așezat orașul, aflate în apropierea fluviului Tibru. Prietenii descoperă astfel nu doar colinele Romei, ci și rolul lor legendar în nașterea și evoluția puterii romane.

Quo vadis? – Încotro?

1. Privește harta Romei de la pagina 24 și precizează numele celor șapte coline ale Romei.
2. Care este colina centrală? În limba română există un cuvânt care își găsește originea în numele acelei coline. Identifică-l, iar la finalul lecției vei descoperi sensul acestei legături.

Fuit olim... – A fost odată...

Legenda lui Romulus și Remus. Mitul fondator al Romei (I)

Copilăria eroilor

Aeneas, supraviețuitor al miticului război troian, este legendarul erou fondator al poporului care, mai târziu, se va numi roman. Fiul său întemeiază în Latium o puternică cetate, **Alba Longa**. În Alba Longa domnește (după un timp nedeterminabil, mitic, probabil câteva generații) un urmaș în linie directă al fiului lui Aeneas, regele **Numitor**.

+ Fratele regelui, Amulius, apare în mit ca fratele malefic, care îl detronează pe Numitor și devine astfel rege. Mai mult, Amulius o determină pe unica fiică a lui Numitor, Rhea Silvia, să devină **vestală** (lat. *vestalis*), mare preoteasă a zeiței Vesta, ceea ce ar fi împiedicat-o să se căsătorească și, prin urmare, să aibă urmași care să revendice tronul.

Voința zeilor este însă ca Rhea Silvia să fie mama întemeietorului Romei. După un timp, se nasc gemenii **Romulus** și **Remus**, fiii Rheeli Silvia și ai zeului **Marte**, ceea ce îl înfurie pe Amulius, care își vede domnia amenințată de urmașii legitimi ai fratelui. El poruncește ca gemenii să fie uciși, însă cel însărcinat cu misiunea criminală decide să-i depună într-un coșuleț de nuiel și să-i abandoneze în voia celui mai important curs de apă care brăzdează Latium, **Tibrul**. La un moment dat, apa lasă însă la mal coșulețul intact, iar plânsetele copiilor atrag atenția unei lupoace (lat. *lupa*), care îi salvează și îi alăptează. Copiii sunt apoi descoperiți de păstorul turmelor regale, Faustulus. Fără să le cunoască identitatea, îi crește până la vârsta adolescenței, împreună cu soția sa, Larentia. Romulus și Remus, ajunși deja la vârsta primei tinereți, descoperă adevărul despre familia lor, se întorc în Alba Longa și îl repun pe tron pe bunicul lor, pe regele de drept, Numitor.

Castelul Sant'Angelo (Mausoleul lui Hadrian) și podul Aelius peste râul Tibru

In medias res – Aplicații

1. Gemenii Romulus și Remus par permanent protejați de divinitate. Identifică în legendă trei elemente miraculoase sau neobișnuite, care demonstrează că eroii se aflau sub protecția zeilor.
2. Civilizația romană se întemeia atât pe puterea cetățeanului și a familiei, cât și pe puterea militară, aspecte simbolizate în legendă de cei doi zei menționați: Vesta și Marte. Grupați în echipe de 4-5 colegi, realizați câte o fișă care să cuprindă informații despre zeii Marte și Vesta și notați câte un argument care să susțină importanța lor pentru societatea romană. Căutați informațiile necesare într-un dicționar mitologic sau pe internet. Pe baza fișelor, extindeți discuția la nivelul clasei.

Fuit olim... – A fost odată...

Legenda lui Romulus și Remus. Mitul fondator al Romei (II)

Întemeierea Romei

Gemenii Romulus și Remus decid să fondeze o nouă cetate în Latium, pe una dintre colinele de lângă Tibru, și astfel să devină, ca înaintașii lor, *conditores* (eroi întemeietori). Între protagoniștii mitului se iscă însă o dispută cu privire la dreptul de **întemeietor**: cine va da numele cetății și cine o va conduce ca rege.

▶ Se impune, prin urmare, consultarea voinței divine, pentru a se putea determina alesul zeilor, de vreme ce regele trebuie, printr-o străveche tradiție, să reprezinte voința divinității pe pământ. În acest sens, frații invocă zeii. În așteptarea răspunsului divin, Romulus și tabăra sa de susținători se stabilesc pe colina **Palatin**, locul ales de erou pentru întemeierea noii cetăți, în vreme ce Remus alege ca loc al întemeierii colina opusă Palatinului, **Aventin**. Răspunsul zeilor nu se lasă așteptat, iar pe cer apar vulturi, păsările sacre ale zeului suprem, **Iuppiter** (Jupiter). Deasupra Palatinului, colina lui **Romulus**, se rotesc doisprezece vulturi, iar deasupra colinei Aventin, șase. Romulus este, în mod evident, alesul zeilor. În această calitate, trasează pe Palatin perimetrul centrului sacru al viitoarei cetăți, pe care o numește după numele său și este proclamat rege. Conform tradiției, Roma a fost astfel întemeiată pe 21 aprilie **753 î.H.**

Remus nu acceptă decizia divină, nu recunoaște autoritatea de drept a fratelui său și calcă acest perimetru înarmat, cu intenții războinice. Romulus se vede nevoit să îl ucidă, pentru ca astfel cetățenii viitorului stat să înțeleagă că legea și autoritatea legală sunt mai presus de orice fel de relații între oameni, inclusiv cele de rudenie.

Non multa, sed multum

Dura lex, sed lex.

„Legea este dură, dar e lege.”

Expresia subliniază caracterul suprem al legii în comunitate; legea trebuie respectată, indiferent de cât de grave sunt efectele sale pentru fiecare individ.

Palatinul azi (detaliu), văzut de pe colina Aventin

In medias res – Aplicații

- Unul dintre cele mai cunoscute simboluri nu doar ale statului roman, ci ale civilizației romane în ansamblul său, este **aquila**, vulturul. Pe steagurile legiunilor (cele mai importante formațiuni militare romane) apărea întotdeauna vulturul, astfel încât **aquila** a ajuns să însemne și „steag de luptă”. Pentru dușmanii Romei, timp de secole, imaginea vulturului a fost sinonimă cu cea a statului roman. Prin ce trăsături se remarcă vulturul, astfel încât să simbolizeze puterea unui stat?
- Aquila Romana** a depășit hotarele Romei antice. Observă cât de departe în timp și spațiu a ajuns acest simbol al puterii statale, privind imaginile alăturate, în centrul cărora se află vulturul. Căror țări le aparțin stemele/steagurile ilustrate?
- Discutați despre valorile Romei antice, rezolvând cerințele:
 - Finalul mitului întemeierii Romei (uciderea fratelui geamăn) surprinde prin cruzime. În grupe de 4-5 colegi, aduceți argumente care să justifice fapta lui Romulus, dar și argumente care să o condamne.
 - Votați în clasă care valoare din lista de mai jos este urmărită cel mai mult în a doua parte a mitului întemeierii Romei. Discutați apoi, ghidați de profesor/profesoară, în ce măsură sunt importante în mit și următoarele valori din listă: respectul, dialogul, adevărul, binele personal, cultura legii, gloria.

Steag roman cu **aquila** (reconstituire)

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții

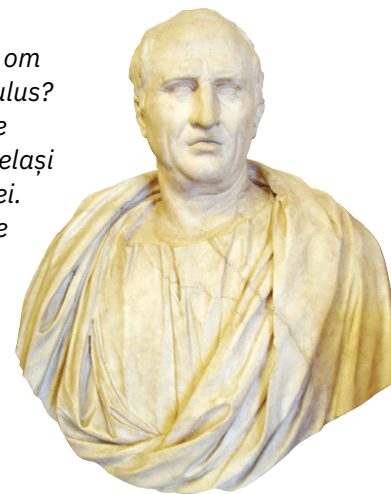
Pe harta de mai jos găsești nume în forma lor antică, în limba latină. Precizează numele moderne ale capitalelor și ale fluviilor notate pe hartă.

Provocare. Citește textul de pe coloana alăturată, pentru a afla cum prezintă Cicero alegerea locului în care a fost întemeiată Roma. Apoi, în echipe de 3-4 colegi, alegeți-vă câte un oraș modern și aduceți argumente pentru avantajele și dezavantajele așezării geografice a orașului ales.

Oratorul, filosoful și omul politic **Marcus Tullius Cicero** scria următoarele rânduri despre Romulus, primul rege al Romei:

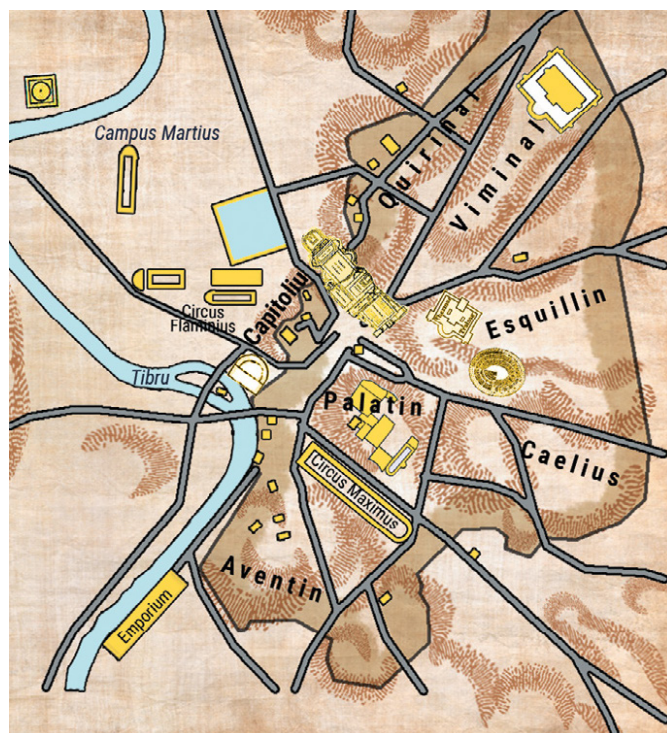
A existat vreodată un om mai inspirat decât Romulus? El a știut să aleagă toate avantajele mării și în același timp să evite pericolele ei. A așezat orașul Roma pe malul unui fluviu cu ape care nu seacă niciodată și care nici nu cresc, nici nu descresc, ci se deschid către mare printr-un estuar larg. Orașul putea astfel să importe lucrurile de care avea nevoie și să le exporte pe cele care-i prisoseau. Pe același fluviu ajungeau în oraș, fie de pe mare, fie de pe uscat, toate cele necesare pentru o viață civilizată. Mi se pare că vestitul Romulus și-a dat seama încă de atunci că acest oraș va deveni cândva capitala celui mai mare imperiu. Nicio altă parte a Italiei nu ar fi putut găzdui un oraș cu o atât de mare putere.

Cicero, *Despre stat*, 2.10

Templul lui Iuppiter Optimus Maximus, de pe colina Capitolium (reconstituire)

Harta Romei antice, cu cele șapte coline, reconstituire realizată de Italo Gismondi

Colinele Romei. Palatinul, colina pe care a fost întemeiată Roma, a rămas un simbol al civilizației romane până în timpurile noastre. De altfel, chiar și azi impresionează prin ruinele palatelor și urmele grădinilor imperiale. Dar nu doar Palatinul este reprezentativ pentru Roma, supranumită și „orașul celor șapte coline”. Alte coline, precum Capitolium sau Esquillinul, au avut, de asemenea, un rol semnificativ în dezvoltarea orașului.

+ **Capitoliul** (azi, Campidoglio) constituie centrul simbolic al puterii romane. Aici s-au construit, încă din perioada regalității, cele mai importante temple ale Romei, printre care cel dedicat zeului suprem, **Iuppiter** Optimus Maximus. Templul era de dimensiunile Parthenonului din Atena, celebrul templu de pe Acropole. Tot pe Capitoliu, în templul zeiței **Iuno Moneta**, **Sfătuitoarea**, soția zeului Iuppiter, s-au bătut primele monede romane (termenul de **monedă**, în română și în alte limbi moderne, provine de la epitetul zeiței). Până la sfârșitul Antichității, colina și templul lui Iuppiter au rămas simbolurile Romei, capitală a lumii cunoscute.

Provocare. Distrus de invaziile barbare și căzut în uitare în Evul Mediu, Capitoliul, așa cum îl putem vedea azi, a fost transformat în Renaștere de artistul italian Michelangelo într-o piață monumentală, menită să redea gloria de odinioară a Romei. Capitoliul din zilele noastre este dominat de statuia împăratului roman Marcus Aurelius și de Muzeele Capitoline. Descoperă, căutând informații pe internet, trei exponate romane reprezentative din aceste muzee.

Lupa Capitolina. Pe Capitoliu, chiar în spatele pieței, pe latura stângă, se află pe o coloană romană o copie fidelă a unei sculpturi de bronz, care o înfățișează pe lupoaică alăptându-i pe gemenii Romulus și Remus (fig. 1). Originalul se află expus tot pe Capitoliu, într-unul din Muzeele Capitoline (fig. 2).

Scena surprinsă de grupul statuar a devenit, în timp, un simbol al originii romane. Astfel, spre sfârșitul imperiului (secolele IV-V d.H.), ofițerii romani care își găseau sfârșitul în diverse provincii ale imperiului, într-o epocă în care amestecul migratorilor făcea greu de deosebit romanii de străini, aveau sculptate pe lespezile funerare reliefuri care înfățișau imaginea lupoaicei și a gemenilor. Nu atât numele lor, scris pe piatra de mormânt, cât imaginea lupoaicei era semnul originii lor romane, într-o lume care începea să-și piardă identitatea etnică.

Provocare. Căpîii sau interpretări ale acestei imagini-simbol se regăsesc azi în diverse orașe europene. În imaginile alăturate poți vedea două dintre sculpturile aflate în România, datorate Primăriei Romei. Ce simbolizează prezența lupoaicelor sculptate în bronz în diverse orașe europene?

Lupa Capitolina: Cluj-Napoca, București

Primus inter pares – Evaluare

- Transcrie două cuvinte la cazul Ac. sg., din inscripția de pe *Ara Pacis*, de la pagina 18. (0,5 p. x 2 = 1 p.)
- Folosind termenii *bunică, fiică, nepoată, soră, mătușă, verișoară*, realizează asocierile corecte la nivel istoric între următoarele perechi de limbi, după modelele oferite:
indo-europeană – română = bunică – nepoată; *germană – engleză = soră – soră.*
a. engleză – română; **b.** indo-europeană – franceză; **c.** italiană – portugheză;
d. greacă veche – latină; **e.** latină – spaniolă; **f.** latină – engleză. (0,5 p. x 6 = 3 p.)
- Ordonează cronologic următoarele fapte, notând literele asociate acestora, în succesiune logică.
a. Copiii Rheeli Silvia sunt descoperiți pe malul Tibrului de o lupoaică.
b. Roma este întemeiată, conform tradiției, în anul 753 î.H.
c. Romulus și Remus se întorc în Alba Longa.
d. Rhea Silvia acceptă să fie vestală (mare preoteasă a zeiței Vesta).
e. Romulus vede pe colina Palatin doisprezece vulturi, semn din partea zeilor. (1 p. x 5 = 5 p.)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

La sfârșitul zilei, din spatele lupoaicei, prietenii aruncă o privire spre Forul Roman, care li se va dezvălui în ziua următoare.

Evaluare sumativă

- I. (4 puncte) Iulia și Doris poartă o discuție online. După cum vei observa, Doris folosește, în joacă, unele expresii prezente în manual drept titluri ale diferitelor rubrici.

	– Quid agis? Ubi es (<i>esse</i> , II sg.)? Ego et Luca domi _____ (<i>esse</i> , I pl.).		– Ce faci? Pe unde ești ? Eu și Luca _____ acasă.
	– Domi. In medias res me invenis. _____ (<i>lingua</i> = limbă) latinam disco. Tu quid agis?		– Acasă. Mă găsești în mijlocul lucrurilor. Învăț _____ latină. Tu ce faci?
	– Me cogit _____ (<i>historia</i> = istorie) ut non dormiam.		– Pe mine mă silește _____ să nu dorm.
	– Fuit olim...		– _____ odată...
	– Difficile _____ (<i>esse</i> , III sg.). Magnam lectionem habeo.		– _____ dificil. Am o lecție mare.
	– Memento! Cogito, ergo _____ (<i>esse</i> , I sg.).		– Ține minte! Gândesc, deci _____
	– Da mihi pac _____ (<i>pax</i> = pace)!		– Dă-mi _____!

- Pentru ca textul latinesc să fie completat corect, scrie, în coloana din stânga a dialogului:
 - formele potrivite în context ale verbului *esse*, la persoana și numărul indicate în paranteze;
 - formele substantivelor date în paranteze, fie cea pentru N. sg., fie cea pentru Ac. sg., în funcție de enunțul respectiv.

(6 x 0,2 p. = 1,2 p.)
- Întregește traducerea de pe coloana din dreapta, scriind în ordine cele șapte cuvinte omise.

(7 x 0,2 p. = 1,4 p.)
- Precizează cazul și funcția sintactică ale substantivului aflat pe ultimul rând de pe coloana din stânga a dialogului în limba latină.

(2 x 0,4 p. = 0,8 p.)
- Identifică printre cuvintele latinești din dialogul de mai sus (coloana din stânga) pe acelea care constituie cuvintele de origine (etimoanele) pentru următoarele serii de cuvinte din câteva dintre limbile romanice:

a. *leçon, lezione, lección, lição* b. *que, che, qué, ce* c. *je, io, yo, eu* (3 x 0,2 p. = 0,6 p.)

- II. (2 puncte) 1. Încercuiește litera corespunzătoare variantei corecte de răspuns:
- Fiul eroului Aeneas a întemeiat, conform tradiției mitice, cetatea:

a. Roma b. Alba Longa c. Troia d. Sarmizegetusa
 - Valoarea care se reflectă cel mai clar în acțiunile legendarului erou întemeietor al Romei, la finalul mitului, în conflictul cu fratele său, este:

a. cultura legii b. moderația c. binele personal d. puterea cuvântului

(2 x 0,2 p. = 0,4 p.)
2. Completează, cu termenii potriviți, următorul text:
- 753 î.H. este anul în care, conform tradiției, (1) _____ devine primul rege roman. În epoca regalității continuă procesul de formare a poporului roman, ca rezultat al unui amestec între (2) _____ (din Latium) și vecinii lor sabini și (3) _____. În această perioadă, întreaga putere a statului era concentrată în mâinile (4) _____ – în latină, (5) _____. După alungarea ultimului rege, Roma devine (6) _____, în care instituția cea mai importantă a statului era (7) _____, numit, în latină, (8) _____.

(8 x 0,2 p. = 1,6 p.)

- III. (3 puncte) Redactează un text de 40-60 de cuvinte, în care să explici ce reprezintă imaginea alăturată și de ce este ea și astăzi un simbol al originii romane. Conținutul textului redactat, raportat la elementele cerinței – 2 puncte
Redactarea în limba română – 1 punct
Notă: Punctajul pentru redactare se acordă doar dacă textul are minimum 40 de cuvinte și dezvoltă cerința propusă.

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

U2

Imperium Romanum

Arcul de triumf al lui Septimius Severus din Leptis Magna (Libia). Pe sub arcurile construite de romani nu vor trece doar armatele învingătoare, ci, odată cu ele, o civilizație care își va impune cultura din Orientul îndepărtat până la Atlantic, din Britannia până în Africa.

Lecția 4

Lecția 5

Lecția 6

Investigație

Proiect

28 Forum Romanum

34 Colosseum

40 Imperatores

47 Cezarii

48 Arcuri de triumf

Lecția 4. Forum Romanum

Este a doua zi la Roma. Amintindu-și de impunătoarele ruine ale construcțiilor pe care le zăriseră în spatele statuii lupoaicei de pe Capitoliu, cei trei prieteni stabilesc planul zilei: vizitarea forului, piața centrală a Romei antice. Citesc în ghid: „Forum Romanum reprezintă și azi esența orașului republican, fiind spațiul în care oamenii au învățat să fie cetățeni”.

Quo vadis? – Încotro?

1. Scrie în caiet numele a trei orașe importante al căror centru l-ai vizitat (poți include și orașul în care locuiești, dacă este cazul).
 - a. Selectează din coloanele de mai jos trei elemente pe care le consideri definitorii pentru centrul istoric al orașelor vizitate (elementele pot coincide parțial sau total între orașe). Confruntă-ți lista cu cea a colegilor/colegerilor, pentru a descoperi punctele comune.

case/blocuri de locuințe	bănci
parc	consiliu local/județean/parlament
biserică/catedrală/templu	magazine mari
restaurante	statuie/grup statuar
piață principală	școală/universitate
spitale	terenuri de sport
primărie/prefectură	clădiri de birouri/firme/fabrics
 - b. Discutați în clasă și stabiliți, cu ajutorul profesorului/profesoarei, care dintre elementele selectate anterior reflectă dimensiunile cele mai importante ale noțiunii de *cetățean*.
2. Enumeră 2-3 evenimente semnificative care s-ar putea petrece în piața principală a unui oraș.

Nota bene!

Forum Romanum

Așezat între colinele Capitoliu și Palatin, Forul Roman, *piața principală a Romei*, era centrul vieții politice și sociale încă din cele mai vechi timpuri.

Epoca republicană transformă forul într-un simbol al statului roman și al puterii cetățenilor romani.

În vremea lui Caesar și a împăraților romani, s-au construit și alte foruri: *Forum Iulium* (al lui Iulius Caesar), *Forum Augusti* (al lui Augustus), *Forum Traiani* (Forul lui Traian). În acesta din urmă se găsește și Columna lui Traian.

Latine dicta – Text în limba latină

Amici per Forum Romanum **ambulant**. Multi peregrini in forum **veniunt**. Prietenii se plimbă prin Forul Roman. Mulți străini vin în for.

Doris basilicam **videt** et Luca columnam **spectat**.

.....

Iulia inscriptionem in pavimento **observat** et suos amicos **vocat**. Iulia observă o inscripție pe pavaj și își cheamă prietenii.

Pueri **legunt** et **intelligunt**: Senatus populusque Romanus. Copiii: „Senatul și poporul roman”.

Utilizând informațiile de la rubrica *Auxilia*, încercă să completezi singur(ă) traducerea secvențelor de text necompletate. Confruntă-ți apoi traducerea cu cea a kolegei/colegului de bancă.

Auxilia – Repere

Substantive:

basilica = bazilică (edificiu public cu roluri diverse: juridic, administrativ, comercial etc.)

columna = columnă

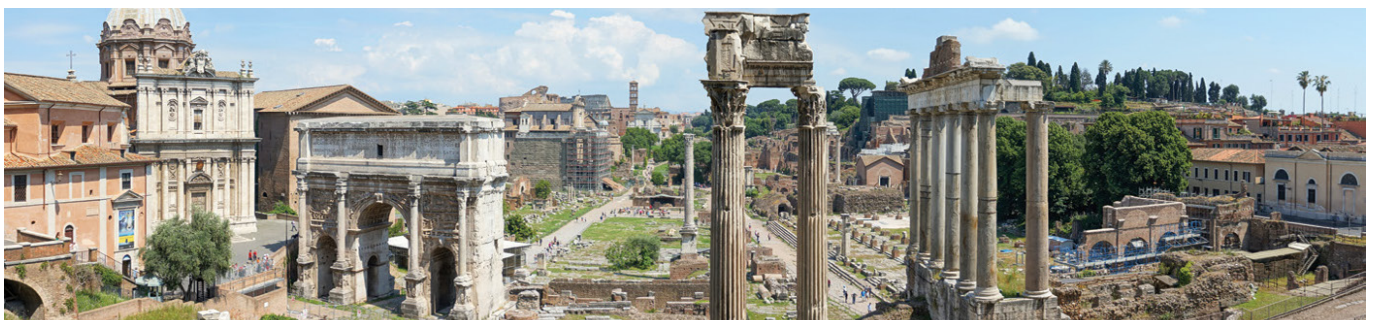
Verbe:

videt = vede

spectat = privește

legunt = citesc

intelligunt = înțeleg

Memento! – Ține minte!

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română

Așa cum ai aflat din lecția precedentă, **verbul** are terminații diferite în funcție de persoană și număr. Dacă îți amintești verbul **esse** („a fi”) la indicativ prezent, știi deja terminațiile pentru toate persoanele.

I sg. (eu)	II sg. (tu)	III sg. (el/ea)	I pl. (noi)	II pl. (voi)	III pl. (ei/ele)
-m sau -o	-s	-t	-mus	-tis	-nt

Cel mai des întâlnite în textele latinești sunt **terminațiile de persoana a III-a**.

Verbe la persoana a III-a singular	Verbe la persoana a III-a plural
Puer per forum ambulat . Copilul se plimbă în for.	Pueri per forum ambulant . Copiii se plimbă în for.
Iulia monumentum videt . Iulia vede un monument.	Doris et Luca monumentum vident . Doris și Luca văd un monument.
Doris inscriptionem intelligit . Doris înțelege inscripția.	Pueri inscriptionem intelligunt . Copiii înțeleg inscripția.
Caesar in forum venit . Cezar vine în for.	Caesar et Brutus in forum veniunt . Caesar și Brutus vin în for.

Nota bene!

- **Predicatul** în limba latină stă, de obicei, la **finalul propoziției** (ultimul cuvânt).
- **Nu există articol** în limba latină. În funcție de context, un substantiv se traduce articulat sau nu. În exemplele date se întâlnesc toate posibilitățile:
(per) forum = (prin/în) for (nearticulat)
inscriptionem = inscripția (articol hotărât)
monumentum = un monument (articol nehotărât)

In medias res – Aplicații

1. Treci verbele de la singular la plural sau invers, după model:

Puer monumentum **spectat**. ⇒ Pueri monumentum **spectant**.

a. Luca murum observat. ⇒ Luca et Iulia murum

b. Pueri forum visitant. ⇒ Puer forum

c. Aquilae in caelo apparent. ⇒ Aquila in caelo

d. Romulus aquilas numerat. ⇒ Romulus et Remus

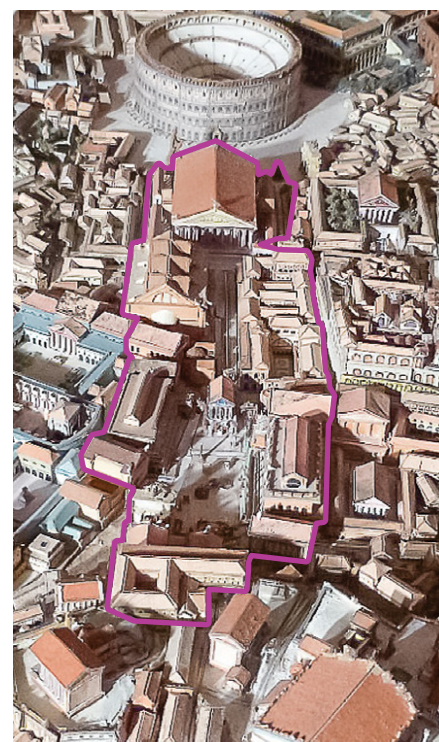
2. Tradu cu ajutorul dicționarului propozițiile completate mai sus.

3. Completează textul de mai jos, ghidându-te după traducerea dată. Alege forma potrivită a verbului dintre paranteze. În cazul verbului *esse* („a fi”), vei completa cu forma potrivită în funcție de persoană și număr.

Cezar intră în for. Un cetățean roman îl vede pe Cezar și strigă: „Cezar este aici!”. Mulți cetățeni îl observă pe Cezar, vin la el și spun: „Noi suntem viitorul Romei.”

Caesar forum . . . (*intrat/intrant*). Civis Romanus Caesarem . . . (*videt/vident*) et . . . (*clamat/clamant*): „Caesar hic . . . !” Multi cives Caesarem . . . (*observat/observant*), ad eum . . . (*venit/veniunt*) et . . . (*dicit/dicunt*): „Nos Romae futurum”

4. Transcrie substantivele la cazul **acuzativ** din propozițiile de la rubrica *Latine dicta*, precizând terminația lor și funcția sintactică.

Reconstituire a Forului Roman

Luca studiază la școală limba spaniolă, iar Iulia și Doris, franceză. Niciunul nu știe italiană, dar constată din nou că pot înțelege unele dintre cuvintele auzite pe stradă, chiar dacă nu seamănă cu vreun cuvânt românesc. Seamănă însă cu unele cuvinte pe care le-au întâlnit în spaniolă sau în franceză. Pare ciudat să înțelegi un cuvânt dintr-o limbă străină gândindu-te la o altă limbă străină, dar cei trei prieteni încep să descopere că între limba română și aceste limbi există o legătură puternică.

Memento! – Ține minte!

Limba latină și limbile romanice

În arborele genealogic al limbilor indo-europene (vezi pagina 20) sunt prezentate principalele „fiice” ale limbii latine, **limbile romanice** (numite și **limbi neolatine**). Data nașterii lor nu poate fi stabilită cu precizie: nașterea unei limbi presupune, de fapt, secole de transformări fonetice, morfologice și lexicale. De aceea, putem spune doar că procesul de formare a limbilor romanice începe spre sfârșitul Antichității și se desăvârșește în Evul Mediu. Poate te întrebi de ce s-au „născut” mai multe limbi și nu una singură, o unică moștenitoare a limbii latine. Privește harta alăturată.

Cuceririle teritoriale ale romanilor au însemnat nu numai impunerea administrației romane, ci și folosirea limbii latine în provinciile imperiului, unde autohtonii vorbeau, desigur, propriile limbi. De exemplu, pe teritoriul actual al României trăiau geto-dacii, în Franța de azi (pe atunci Gallia) trăiau galii, Spania (Hispania) era populată de ibero-celți etc. Toate aceste comunități, odată ce au fost supuse de romani, au fost nevoite să învețe limba cuceritorilor, latina, nu doar pentru viața publică, ci, cu timpul, și pentru viața privată.

Dar oamenii din aceste provincii nu învățau și nu vorbeau latina exact la fel. În urmă cu două milenii, în provinciile romane, ei nu erau ajutați de profesori și, prin urmare, făceau greșeli. Aceste greșeli, transmise în comunitate de diversele grupuri de vorbitori, au devenit, în timp, general acceptate și au dus treptat la schimbarea înfățișării limbii latine în provincia respectivă. Cu timpul, fiecare provincie ajunge să aibă o „latină” a ei, proprie, o formă de **latină populară**. De exemplu, în Dacia și în provincia de la sud de Dunăre, Moesia, se vorbea, probabil, așa-numita **latină dunăreană**.

După căderea Imperiului Roman, fiecare dintre aceste teritorii, vorbitoare ale unei anumite varietăți de latină, va fi invadat de **popoare migratoare**, dintre care unele se vor stabili acolo. Astfel, în Dacia se vor stabili slavii, iar limba latină vorbită aici va împrumuta numeroase cuvinte din limba slavă.

Acestea sunt motivele pentru care latina are mai multe limbi-fiice, și nu doar una singură.

Auxilia – Repere

Când populațiile aflate pe teritoriile cucerite de romani au început să folosească limba latină în viața de zi cu zi, limba lor autohtonă a fost treptat uitată, până când a dispărut. Limbile autohtone peste care se suprapune latina constituie substratul viitoarelor limbi romanice. Stratul este reprezentat de limba latină, care devine principala limbă. Limbile suprapuse peste latină formează superstratul limbilor romanice.

Răspândirea limbilor romanice în teritoriile stăpânite în Antichitate de romani

In medias res – Aplicații

1. Numește țările sau regiunile actuale în care se vorbesc limbile romanice (vezi harta de mai sus).
2. Asociază cuvintele din listă cu imaginile, astfel încât enunțurile date să fie completate corect.

Ego sum
italiana

Je suis
portuguesa

Eu sunt
españolă

Io sono
Romana

Yo soy
româncă

Eu sou
française

3. Prepozițiile cel mai des folosite în limba latină au fost moștenite de limbile romanice și, precum în limba-mamă, sunt intens folosite ca prefixe; de exemplu: **in-**, **co(n)-**, **su(b)-**, **inter-**, **trans-**, **pre-**, **de-**. În echipe de 4-5 colegi, alegeți prefixele potrivite din lista dată și construiți serii de cuvinte derivate, pornind de la fiecare dintre cuvintele următoare:

• complet • național • a pune • a stabili • a vedea • a lucra • text • a veni • a strânge • scris.

Exemplu: a scrie – a înscrie, subscrie, prescrie, descrie

4. Pe baza seriilor construite, identificați sensul/sensurile prefixelor (prepozițiilor) respective în limba latină. Pentru verificarea corectitudinii soluțiilor celor două aplicații, extindeți discuția la nivelul întregii clase.

5. Descoperă, în dicționarul de la sfârșitul manualului, etimonul latin, pentru fiecare dintre seriile de cuvinte în limba română:

Exemplu: nominal, renume, nominativ ⇒ **nomen, -inis** (s.n.) = nume

- spectacol, a inspecta, prospect, respect ⇒
- tăcut, tăcere, taciturn ⇒
- vivace, viu, a învia ⇒
- petiție, petent, pețit ⇒

Nota bene!

etimon = cuvânt (de obicei dintr-o limbă străină) din care provine un anumit cuvânt al unei limbi; cuvânt de origine

Cei trei prieteni se opresc un moment pentru a privi un detaliu care le atrăsese atenția și în ziua precedentă. Pe un capac de canal era scris un grup de litere aparent fără sens: SPQR. Nu putea fi ceva neînsemnat: văzuseră acest SPQR în multe alte locuri, pe clădiri, pe pavaj, ba chiar și pe autobuzul din care coborâseră în apropierea forului. Oare ce reprezenta?

Fuit olim... – A fost odată...

Puterea romană. Evoluție în timp și spațiu

Republica romană (509-27 î.H.)

Societatea

Încă din epoca regalității, se constituie două clase sociale, **patricienii** (lat. *Patres*) și **plebeii** (lat. *plebs* – plebea), care se vor confrunta și, apoi, în primele secole de existență a republicii, vor sfârși prin a se accepta reciproc. Patricienii reprezentau clasa socială superioară (nobilii, aristocrații), alcătuită din familii cu un prestigiu și o istorie îndelungate la Roma. Pentru patricieni, pământurile deținute nu constituiau doar avere, ci și statut social superior. Plebeii reprezentau clasa socială inferioară, lipsită inițial de drepturi politice. Plebeii erau cetățeni liberi, dar nu dețineau mari proprietăți, ci se ocupau mai ales cu agricultura (unii lucrau pe domeniile patricienilor), meșteșugurile și comerțul.

Statul republican

La nivel teoretic, Roma nu a fost prima republică a Antichității – există exemplele micilor state grecești, ca Atena, care, prin organizarea lor de tip democratic, pot fi considerate sisteme republicane. Dar, față de alte sisteme politice de același fel, statul republican roman era mai avansat sub aspectul complexității, al eficienței și, mai ales, al deschiderii față de inovație, de aceea se poate afirma că, în practică, Roma antică a fost prima **republică** europeană. Aici se află rădăcinile sistemelor republicane moderne.

În reprezentarea grafică de mai jos sunt reflectate ierarhiile puterii în cele trei epoci ale istoriei romane. Urmărește simbolurile și poziția lor, pentru a înțelege diferențele.

Nota bene!

Respublica

Cuvântul latinesc care desemnează noțiunea de republică este un substantiv compus; el poate fi scris și **res publica** („lucru public”). Statul republican își propune deci să fie deschis pentru popor, astfel încât politica să aparțină poporului, nu doar unei persoane sau unui grup restrâns de persoane.

Epoca regalității

Epoca republicană

Epoca imperială

Legenda:

- POPULUS (cetățenii obișnuiți – *cives*)
- SENATUS (senatorii – *senatores/patres conscripti*)
- REX (regele)
- IMPERATOR (împăratul)

Senatul roman (*Senatus*), inițial un consiliu/organ consultativ al regilor, devine în epoca republicană instituția supremă de conducere a statului. Senatul deținea, în principal, putere **legislativă**, exercitată prin *senatus consulta* (decrete ale Senatului), dar avea și alte atribuții: putere **administrativă** (numea, de exemplu, guvernatorii de provincii), **financiară** (administra tezaurul statului – „bugetul”, cum ar fi numit azi), **religioasă** (stabilirea calendarului religios oficial roman) și uneori chiar **judiciară**. Această instituție este „strămoșul” parlamentului modern, care, pentru lumea civilizată, reprezintă esența democrației.

Magistrații (*magistratus*) erau înalți funcționari publici; fiecare aspect al vieții cotidiene publice se regăsea în domeniul de competență al unui magistrat. Ierarhia funcțiilor (demnităților) publice se numea *cursus honorum* și reprezenta traseul obligatoriu al oricărui cetățean roman care dorea să parcurgă o carieră politică. Magistratura supremă era reprezentată de consulat. Cei doi **consuli** (*consules*) aleși anual, având putere egală între ei, dețineau puterea executivă (*imperium* – drept de decizie directă), atât administrativă, cât și militară. Proveneau, de regulă, din rândurile senatorilor. Echivalentul modern al funcției de consul ar fi cel de prim-ministru.

Senatus populusque Romanus

Sintagma **Senatus populusque Romanus** – abreviat **SPQR** – reprezenta, de fapt, numele oficial al statului roman republican (formula va fi preluată și în epoca imperială). De aceea SPQR se regăsea, într-o formă sau alta, alături de *aquila*, pe steagurile romane (vezi imaginea de la pagina 23). Asocierea simbolică dintre senat și popor sugera participarea directă a poporului, alături de senatori, la exercitarea puterii în stat. Republica romană nu echivalează însă cu o democrație modernă, chiar dacă la nivel de principii și instituții era mult mai democratică decât alte state antice și medievale. Totuși, spre sfârșitul republicii (secolul I î.H.), când din rândurile plebeilor se constituise deja o clasă socială de mijloc puternică, cavalerii (*equites*), Senatul roman nu mai era doar o instituție a aristocrației, a patricienilor. Cavalerii dobândesc drepturi politice extinse și sunt aleși în Senat.

Azi, SPQR reprezintă un simbol al civilizației romane în ansamblul ei.

Campus Martius (Câmpul lui Marte), locul unde se afla Curia Pompeia – clădirea Senatului în care a fost asasinat Caesar de către un grup de senatori radicali

Curia Julia, sediul principal al Senatului (Forum Roman)

Non multa, sed multum

Veto – „Mă opun!”

Veto este formula prin care unii magistrați (tribunii plebei) respingeau decretul senatului; reprezintă dreptul unui „nu” absolut.

Stema orașului Reggio Emilia

In medias res – Aplicații

1. Verifică în DEX sensurile cuvântului *plebe* și exprimă un punct de vedere despre evoluția lor în limba română.
2. Termenul de „magistrat”, chiar dacă poate desemna în anumite contexte un funcționar din administrația unui oraș, s-a restrâns în uzul actual la un anumit domeniu. Numește-l, precizând și două profesii actuale asociate acestuia.
3. Analizați cu atenție reprezentarea grafică de la pagina 31 și discutați în perechi semnificația acesteia. În funcție de concluziile trase, stabiliți care ierarhie sociopolitică este cea mai apropiată de democrația actuală, respectiv care este cea mai îndepărtată. Formulați câte un argument pentru fiecare alegere și notați-le în caiete.
4. Notează în caiet, în 60-80 de cuvinte, ideile principale din textul prezentat mai sus, la rubrica *Fuit olim...*

Mysterium – Explorare și descoperire

Traducerea: _____

Auxilia – Repere

deinde (adverb) = apoi

constituit (verb) = a(u) întemeiat

Obs. În latină, subiectul multiplu admite un predicat la singular.

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții. Portofoliu

Res publica – corpus

După abolirea regalității (509 î.H.), plebea luptă pentru a obține mai multe drepturi politice, în timp ce reprezentanții vechilor familii, patricienii, vor să-și păstreze privilegiile. O formă specială de luptă a plebeilor a fost secesiunea (*secessio*), care consta în retragerea în afara Romei și în refuzul de a mai îndeplini vreo sarcină pentru stat. Nemulțumiții se întorceau numai după satisfacerea revendicărilor.

Secesiunea plebeilor pe Mons Sacer (Muntele Sacru) – gravură de B. Barlocchini (1849)

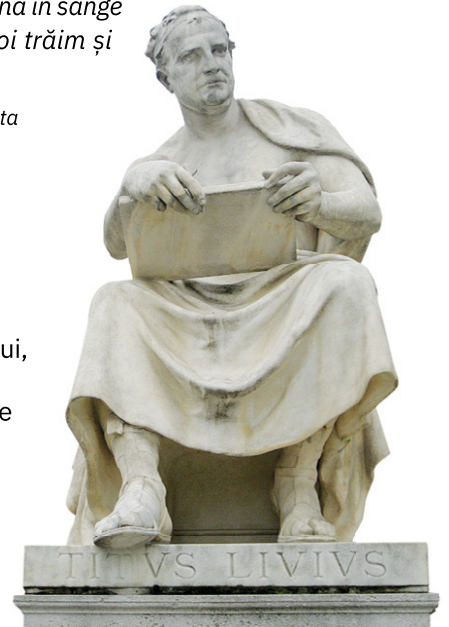
Așa s-a întâmplat și în anul 494 î.H., atunci când plebeii hotărâsc să se retragă pe Muntele Sacru (Mons Sacer). Senatul îl trimite pe patricianul Menenius Agrippa să negocieze cu aceștia revenirea în cetate. Iată cum descrie istoricul roman Titus Livius episodul:

Menenius Agrippa, după ce a fost primit de plebei în tabăra lor, le-a vorbit în limba bătrânească de atunci, foarte simplă, și le-a spus doar atât: „Pe vremea când în corpul omenesc nu exista armonia de acum și fiecare parte acționa după cum voia și pe limba ei, toate aceste părți ale corpului s-au

revoltat împotriva burții (venter), supărate că trebuie să-i servească prin grija și munca lor, în timp ce burta nu face nimic și are parte numai de plăceri. De aceea, ele au hotărât pe ascuns ca nici mâinile (manus) să nu mai ducă mâncarea la gură (os), nici gura să nu mai primească ce i se dă, nici dinții (dentes) să nu se mai ostenească cu mestecatul. Numai că, mânioase cum erau, voind să-i dea o lecție burții în felul acesta și s-o aibă sub stăpânire, rând pe rând, toate organele și întreg corpul (corpus) au ajuns într-o stare de slăbiciune îngrozitoare. Abia atunci și-au dat seama celelalte părți ale corpului că slujba (ministerium) burții nu este lipsită de importanță; că ea hrănește toate organele în măsura în care este hrănită de către ele, că burta este aceea care preface hrana în sânge (sanguis), prin care noi trăim și avem forță.”

Titus Livius, *Ab Urbe condita* (De la întemeierea Romei), 2, 32-33

Prin această pildă, în care compara dezbinarea dintre plebei și patricieni cu revolta părților corpului, Menenius Agrippa a reușit să reconcilieze cele două tabere.

Statuia lui Titus Livius din fața Parlamentului austriac (Viena)

Provocare

1. Secesiunea plebeilor din Antichitate poate fi asemănată cu o formă modernă de protest? Motivează.
2. Patricienii și plebeii erau la un pas de război, dar Menenius Agrippa îl evită prin dialog. Într-un text de 60-100 de cuvinte, pornind de la explicarea punctului de vedere al lui Agrippa, argumentează dacă și azi societatea poate fi comparată cu un organism ale cărui părți componente nu pot trăi separat.

Primus inter pares – Evaluare

1. Formele verbului în limba română, la indicativ prezent, provin din formele latinești. Tradu verbele de mai jos cu ajutorul dicționarului de la finalul manualului și notează schimbarea pe care o suferă finalul cuvântului în română. (1 p. x 4 = 4 p.)

Exemplu: cantat ⇒ (el/ea) cântă: se pierde consoana finală **t**, iar **a** devine **ă**.

a. tacet ⇒ **b.** tacent ⇒ **c.** dicit ⇒ **d.** dicunt ⇒

2. Precizează sensul prepozițiilor latinești *trans* și *prae* (regăsite în toate limbile romanice), pe care le întâlnim deseori în română ca prefixe în cuvinte precum: „transatlantic”, „Transfăgărășan”, „prevedere”, „prezicere” etc. (0,5 p. x 2 = 1 p.)

3. Asociază termenii latini din lista **a.** cu actualul lor corespondent în republicile moderne, din lista **b.**:
a. *senatus, consul, imperium, senatus consulta*; **b.** prim-ministru, legi, putere executivă, parlament. (1 p. x 4 = 4 p.)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

Lecția 5. Colosseum

Pe măsură ce plimbarea prin Forul Roman se apropia de sfârșit, Luca, Iulia și Doris deveneau tot mai atrași de impresionantul edificiu care se zărea în depărtare. Îl văzuseră și din avionul cu care călătoriseră la Roma. Nu-l puteau rata – din paginile manualului de istorie de clasa a V-a până la

coperta ghidului turistic din rucsac, imaginea monumentului cunoscut în toată lumea devenise și pentru ei sinonim cu Roma însăși: Colosseum. Următoarea zi avea să-i fie dedicată în întregime.

Colosseum văzut din Forul Roman

Quo vadis? – Încotro?

1. Identifică termenul din limba română care se regăsește în rădăcina numelui Colosseum. Ce aspect definitoriu pentru monument crezi că este subliniat prin acest nume?
2. În Evul Mediu a circulat o profeție devenită faimoasă pentru felul în care imaginea Colosseumului era asociată lumii de atunci: *Quamdiu stat Colisæus, stat et Roma; quando cadet Colisæus, cadet et Roma; quando cadet Roma, cadet et mundus.* („Cât timp Colosseum stă în picioare, și Roma stă în picioare; când va cădea Colosseum, va cădea și Roma; când va cădea Roma, va cădea și lumea.”). Exprimă un punct de vedere despre semnificația acestei afirmații.
3. Precizează, din ceea ce ai aflat la orele de istorie, scopul construirii Colosseumului.

Latine dicta – Text în limba latină

Salve, Luca! Quo **vadis**?
Salut, Luca! ?

Salve! Ad Amphitheatrum Flavium **vado**.
Salut! Merg la Amfiteatrul Flavian.

Nunc nihil **est**, sed olim multa erant: **ludi**,
naumachiae, gladiatorum certamina,
bestiarum venationes.

Acum nu mai este nimic, dar altădată erau
multe (lucruri): jocuri sportive, lupte navale
(naumahii), întreceri ale gladiatorilor, lupte cu
animalele sălbatice.

Auxilia – Repere

Substantive:

spectaculum = spectacol

Adjective:

cruentus = crud

Pronume:

me – pronume personal, pers. I sg.

te – pronume personal, pers. a II-a sg.

(-cum = cu; aici se plasează după pronume)

Verbe:

vado = merg

venio = vin

volo = vreau

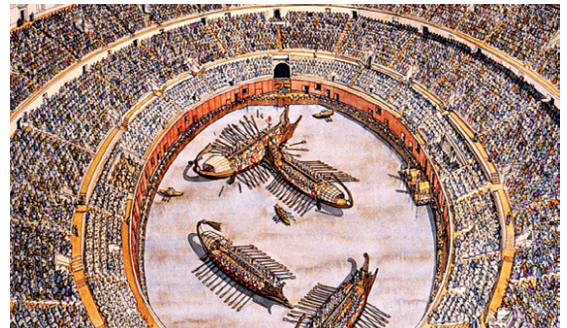
Imaginari **possumus**: alius gladiator cum urso
pugnat, alius a leopardis se **defendit**, duo
gladiatores armis **certant**...

Putem să ne imaginăm: un gladiator luptă cu
ursul, altul se apără de leoparzi, doi gladiatori
se luptă cu armele...

Ergo mecum **venitis**?
Deci veniți cu mine?

Non venimus tecum. Cruentum spectaculum
imaginari **non volumus**.

Naumachia (luptă navală) în Colosseum (reconstituire)

Întreceri și lupte în arenele romane – mozaic.
Villa Dar Buc Ammera, secolul I d.H.,
Jamahiriya Museum, Tripoli, Libia

Completează, în caiet, secvențele omise în traducere, cu ajutorul cuvintelor de la *Auxilia* și al informațiilor de la *Memento!*.

Memento! – Ține minte!

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română

Ai învățat deja terminațiile verbului pentru persoana a III-a, la singular și plural (**-t** și **-nt**). Pornind de la un verb cunoscut, **esse** („a fi”), poți observa terminațiile verbelor la toate persoanele, aplicate în cazul unui alt verb, **habere** („a avea”), conjugat la indicativ prezent.

ESSE a fi	HABERE a avea	Terminație	Persoană și număr
sum	habeo	-o/-m	I sg. (eu)
es	habes	-s	II sg. (tu)
est	habet	-t	III sg. (el/ea)
sumus	habemus	-mus	I pl. (noi)
estis	habetis	-tis	II pl. (voi)
sunt	habent	-nt	III pl. (ei)

În cazul verbelor regulate, la persoana I singular, terminația este **-o** sau **-m**, în funcție de modul și timpul folosite în text. La indicativ prezent se folosește **-o**. Forma de indicativ prezent, persoana I singular, este prima formă de dicționar a verbelor.

Pentru a putea înțelege cum se aplică terminațiile verbale, este necesar să recunoști **conjugarea verbului**. Limba română este singura care a moștenit și păstrat cele patru conjugări din latină. În ambele limbi, infinitivul este forma verbală principală (de dicționar), cu ajutorul căreia se recunoaște conjugarea. În limba latină, forma de infinitiv se termină, de regulă, în **-re**. Prin eliminarea grupului **-re**, se obține partea relativ fixă, neschimbată a verbului, numită **temă**, care arată conjugarea acestuia și apare și la celelalte moduri și timpuri. Tabelul de mai jos arată cum se pot deduce conjugările verbelor în limba latină.

Conjugarea	Latină			Română
	Infinitiv	Partea fixă (temă)	Vocală finală	Infinitiv
I	cantare	canta-	a	a cânta
II	videre	vide-	ē	a vedea
III	dicere	dicē-	ē	a zice
IV	audire	audi-	i	a auzi

Formele de indicativ prezent ale verbelor sunt ușor de recunoscut și de construit, având structura: **tema** obținută de la infinitiv + **terminațiile** verbale (vezi exemplul verbului *habere*, din primul tabel).

In medias res – Aplicații

- Treci următoarele forme verbale extrase din textul de la rubrica *Latine dicta* la celălalt număr, schimbând terminația, și tradu formele astfel obținute. Sensul verbelor îl poți afla consultând traducerea în română a textului.
pugnat, certant, venitis, venimus, est Model: *vides* (II sg.) – *videtis* (II pl.) – (voi) vedeți
- În limba română s-a moștenit și forma de infinitiv terminată în **-re**. Numită „infinitiv lung”, această formă a devenit în limba română substantiv. După modelul de mai jos, caută în dicționarul de la sfârșitul manualului sensul verbelor date în latină și notează-l în caiet. Transformă infinitivele din limba română în substantive terminate în **-re**.
venire, dicere, tacere, petere, spectare, clamare Model: *habere* – a avea – *avere*
- Concurs.** În decurs de 5 minute trebuie să grupați pe conjugări cât mai multe verbe din dicționarul de la finalul manualului. Lucrați în echipe de 4-5 colegi, împărțiți-vă sarcinile și alcătuiți o listă comună. Fiecare eroare de stabilire a conjugării anulează o alegere corectă. Verificați soluțiile cu ajutorul profesorului/profesoarei. Câștigă echipa cu cele mai multe alegeri corecte.

Auxilia – Repere

- În limba latină se făcea diferența în pronunțare între vocale lungi și vocale scurte. **Vocalele lungi** se marchează azi, în mod convențional, astfel: **ā, ē, ī, ō, ū**. Vocalele scurte sunt marcate diferit: **ă, ă, ı, ă, ă**.
- Vocalele lungi se pronunțau prelung, spre deosebire de cele scurte. De aceea, în cazul verbelor la infinitiv, vocala **-e** din temă s-a moștenit diferit:
 - **ē** devine în română diftongul *ea*;
 - **ē** rămâne în română *e*.
- Accentul** în limba latină depinde de vocala din **penultima silabă**. Dacă este lungă, o pronunțăm accentuat: *vi-dē-re*. Dacă vocala din penultima silabă este scurtă, atunci ea nu va fi accentuată, ci se va accentua **antepenultima silabă**: *di-cē-re*.

Mysterium – Explorare și descoperire

CONSULES ET LEGES ET IUDICIA CIVIBUS INSTITUERUNT

Traducerea: _____

Indiciu: Cuvântul aproape șters a fost rostit de Luca, în dialogul cu prietenele sale, de la pagina 34: acolo este la N. pl., iar aici la Ac. pl., cu terminația -os.

Auxilia – Repere

consules = consulii
lex (la plural, **leges**) = lege
civibus = pentru cetățeni
instituerunt = au instituit

Fuit olim... – A fost odată...

Puterea romană. Evoluție în timp și spațiu

Sfârșitul republicii – spre Roma imperială (secolul I î.H.)

Din anul 509 î.H. până în secolul I î.H., dominația republicii romane s-a extins în întreaga Italie, în Europa Occidentală, Grecia și Balcani, Asia Mică (Turcia de azi) și Nordul Africii. Teritoriile cucerite sunt organizate în **provincii**, sub autoritatea unui guvernator, de regulă, un magistrat renumit, fost consul sau pretor. Totuși, în ciuda succesului său, sistemul politic republican intră într-o criză profundă în **secolul I î.H.**

Dimensiunile foarte mari ale statului făcuseră practic din Roma un imperiu fără împărat. În provincii, guvernatorii, desemnați de Senat dintre membrii săi, erau de obicei și comandanți de **legiuni** (principalele unități militare). Dețineau, așadar, întreaga putere asupra provinciilor, unde nu existau instituții de control, ca la Roma. Reveniți în capitală, unii dintre ei, dar și alți senatori influenți, doresc să-și sporească puterea, încercând astfel să se plaseze deasupra autorității supreme a Senatului. O metodă des folosită în perioada crizei republicane era provocarea de revolte ale populației sau chiar de **războaie civile** – între o parte din populație și armată, care susținea Senatul și pe generalul care îl apăra, respectiv o parte care susținea autoritatea câte unui om politic sau general răzvrătit.

▶ Două războaie civile au marcat sfârșitul republicii, punând capăt puterii supreme a Senatului. Primul dintre ele i-a avut ca protagoniști pe senatorii și generalii **Caesar și Pompei**. Celălalt a tranșat soarta sistemului republican: în bătălia navală de la Actium (Grecia), din anul 31 î.H., moștenitorul lui Caesar, **Octavian Augustus**, câștigă nu doar confruntarea cu **Marcus Antonius** (care controla partea orientală a statului roman și Egiptul), ci întreaga putere politică și militară de la Roma. Augustus devine, așadar, primul împărat al Romei.

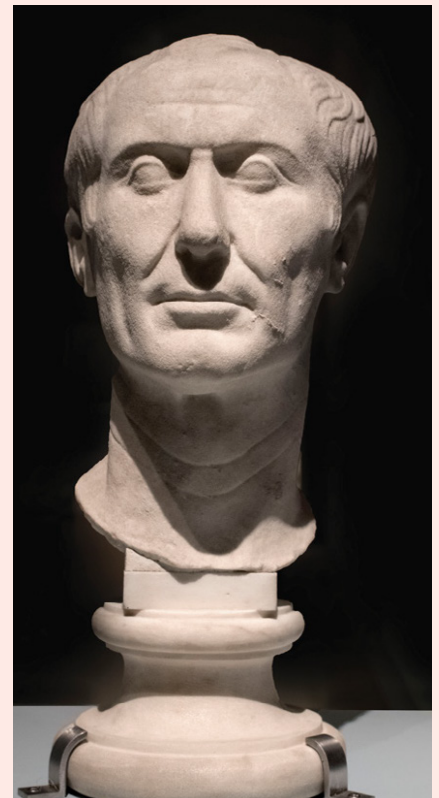
Cicero îl acuză în Senat pe Catilina, un influent senator patrician, de conspirație împotriva republicii. Pictură de H. Schmidt (1920)

Non multa, sed multum

Alea iacta est

„Zarul a fost aruncat.”

În anul 49 î.H., Caesar refuză cererea senatului de a se despărți de armata cu care luptase în Gallia și traversează râul Rubicon, granița care delimita autoritatea sa de general și guvernator de provincie. Conștient că nu mai era cale de întoarcere și că va declanșa un război civil, a rostit, înainte de a ordona trecerea Rubiconului: *Alea iacta est.*

Portretul lui Caesar, probabil singura sculptură care-l înfățișează pe Caesar realizată în timpul vieții acestuia, Muzeul de Arheologie, Torino

Personalități romane. Caius Iulius Caesar

Caius Iulius Caesar se implică în politica de vârf a Romei începând cu anul 60 î.H., atunci când încheie o alianță secretă, un **triumvirat**, împreună cu Pompei, celebru general roman, și Crassus, un foarte bogat om de afaceri. Fiecare obține ceva, dar marii câștigători sunt Caesar și Pompei: Pompei rămâne la Roma să controleze Senatul, iar Caesar pornește, cu sprijinul militar și financiar al Senatului, o campanie de cucerire a Galliei (Franța de azi), încheiată triumfal în anul 52 î.H. Însă la final, Caesar intră în conflict deschis cu Pompei și cu Senatul, care îl acuzau că acumulasese prea multă putere. Pompei fuge în Grecia, unde Caesar îl va înfrânge, în anul 49 î.H.

Începând cu acest an, pentru a-și impune supremația, Caesar se folosește de o magistratură (funcție) excepțională, dictatura. În situații critice (războaie, revolte civile, calamități etc.), Senatul roman numea un *dictător*, căruia îi conferea putere de decizie absolută în stat până la rezolvarea crizei, dar nu mai mult de 6 luni. Senatul i-a reînnoit constant mandatul, iar în anul 44 î.H. l-a numit **dictător perpetuu**, „dictator pe viață”.

Chiar dacă Caesar părea iubit de popor și îi iertase pe mulți dintre foștii dușmani, erau încă numeroși senatori și o parte a poporului care regretau vremea când republica era condusă de instituții și nu de un singur om, un „tiran”, după cum îl numeau adversarii. Astfel, un grup de senatori îi plănuiește asasinarea în Senat, acolo unde Caesar intra întotdeauna neînsoțit de gărzile de corp.

În ziua de 15 martie (**Idete lui Martie**) 44 î.H., Caesar, fără să bănuiască nimic, intră în Curia Pompeia, o clădire a Senatului construită de Pompei, iar conspiratorii, între care se afla și fiul adoptiv al lui Caesar, Brutus, îlucid. Istoricul grec Plutarh menționează, în „Viața lui Caesar”, că scena s-ar fi petrecut chiar lângă pedestalul statuii lui Pompei, „încât părea că însuși Pompei a asistat la pedepsirea dușmanului său, care a căzut la picioarele sale”.

Asasinarea lui Caesar, Vincenzo Camuccini (1804-1805), Galleria Nazionale d'Arte Moderna, Roma

In medias res – Aplicații

- Pictura lui Vincenzo Camuccini înfățișează uciderea lui Caesar. Pe baza informațiilor de la *Fuit olim...* și *Auxilia*, desprinde semnificațiile scenei surprinse de artist, răspunzând la întrebările:
 - Către cine crezi că întinde mâna Caesar și de ce?
 - Pe cine reprezintă statuia bărbatului din al doilea plan, în partea stângă a tabloului?
 - Ce semnificație are faptul că Caesar cade la picioarele statuii?
 - Toți cei de față participă la asasinat? Care este atitudinea fiecărui grup?
- Se spune că ultimele cuvinte ale lui Caesar au fost rostite în limba greacă: **kai sy teknon** (καὶ σὺ τέκνον) – „Și tu, fiule”. Cum știi deja, în Antichitate nu se foloseau semnele de punctuație și cuvintele lui Caesar au ajuns până la noi fără a ști sigur dacă trebuie să punem la finalul lor „!” sau „?”. Lucrați în perechi și formulați câte un argument pentru ambele opțiuni, gândindu-vă la sugestia oferită de fiecare semn de punctuație. Formulați apoi o concluzie dacă traducerea replicii ar putea fi redată și așa: „Și tu, fiule?!”, explicând motivul.
- În secolul al XV-lea, faimosul om politic italian Cezare Borgia își luase ca deviză formula latinească: „Aut Caesar, aut nihil”. Tradu cu ajutorul dicționarului aceste cuvinte și exprimă un punct de vedere asupra semnificației lor.

Fuit olim... – A fost odată...

Modele estetice în artă – arhitectura

Colosseum

Colosseum este cel mai cunoscut **amfiteatru** (arenă de formă rotundă sau ovală) din lume, nu doar pentru dimensiunile sale impresionante, ci și pentru complexitatea arhitecturii. Aflat lângă Forul Roman, în spatele Palatinului, Colosseum a fost construit după o idee atribuită lui **Augustus**. Construcția, menită să sublinieze splendoarea Romei și generozitatea împăratului, a fost începută de Vespasian în anul 70 î.H. și inaugurată de fiul său, Titus, 10 ani mai târziu. Capacitatea amfiteatrului era între 50 000 și 80 000 de oameni, iar intrările la jocuri și spectacole erau gratuite.

Organizarea accesului în arenă era similară cu cea din timpurile noastre: fiecare arcadă avea un număr corespunzător unui sector, care se regăsea, alături de rând și loc, și pe biletul distribuit gratuit spectatorului. Erau prevăzute loje speciale pentru **împărat și vestale**, iar rândurile cele mai apropiate de arenă erau ocupate de nobili (senatori și cavaleri).

Cele mai populare erau jocurile cu **gladiatori**, dar arena găzduia și alte feluri de întreceri și spectacole. Solul arenei (lat. *(h)arena* – nisip) era impermeabil, astfel încât interiorul putea fi umplut cu apă, pentru a se organiza lupte cu corăbii (*naumahii*), în care actori erau gladiatorii. Sub arenă se aflau coridoare și încăperi prin care erau introduși în arenă gladiatori sau animale sălbatice în diferite momente ale jocurilor. Astăzi, nivelul de sub arenă este vizibil pentru turiști.

Despre edificiu:

- în Antichitate, fațada era împodobită cu statui, iar arcadele primelor trei etaje erau despărțite prin stâlpi cu capiteluri doric la parter, ionice la primul etaj și corintice la etajul al treilea;
- are forma unei elipse rotunjite cu axele exterioare de 188 m în lungime și 156 m în lățime;
- printr-un sistem special numit *velarium* (lat. *velum* – pânză, văl), amfiteatrul putea fi acoperit cu pânze mari de in pentru ca spectatorii să fie protejați de soare;
- după ce jocurile de gladiatori au fost interzise, odată cu adoptarea creștinismului drept religie oficială a Imperiului, Colosseum a fost abandonat și a devenit o sursă de materiale de construcții pentru locuitorii din Roma și pentru repararea unor monumente oficiale. Folosirea pietrei din Colosseum a fost interzisă abia în 1749, atunci când Papa Benedict al XIV-lea a declarat monumentul loc de amintire în memoria creștinilor care și-au pierdut viața acolo, uciși în timpul unor persecuții imperiale.

Colosseum (reconstituire)

In medias res – Aplicații

1. Colosseum a rămas un model arhitectonic pentru un tip de amfiteatru modern, răspândit în întreaga lume și la fel de popular ca în Antichitate. Privește imaginile și numește tipul de construcție actuală care este moștenitoarea Colosseumului.
2. **Investigație.** Grupați în echipe de 4-5 colegi, comparați reconstituirea de mai sus a Colosseumului cu imaginile date și identificați elementele comune. Căutați și alte exemple de construcții actuale, din întreaga lume, care îi împărtășesc modelul. Descoperiți și explicați trei avantaje ale arhitecturii Colosseumului, preluate de „copiile” moderne. Realizați la finalul investigației un produs al echipei (poster, colaj foto etc.), însoțit de explicațiile necesare, pe care să-l prezentați în clasă.

Non multa, sed multum

Ave, Caesar, morituri te salutant!

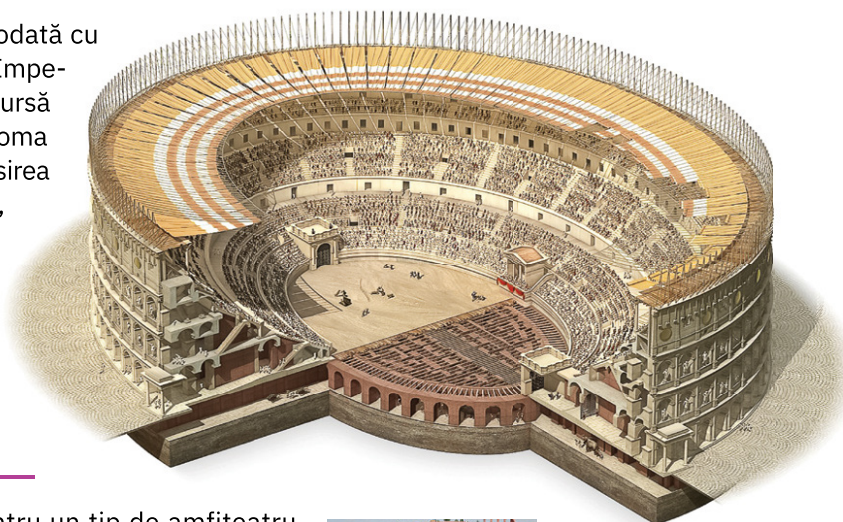
„Salutare, Cezar, cei care urmează să moară te salută!” – salutul gladiatorilor adresat împăratului, înainte de a începe luptele

Împăratul Vespasian, inițiatorul construcției Colosseumului

Intrarea/Sectorul 52 din Colosseum, cu cifrele romane păstrate: LII

1 Colosseum, reconstituire

2 Arena Națională, București

3 Maracanã Stadium, Rio de Janeiro

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții

Pollice Verso, Jean Léon Gérôme (1872), Phoenix Art Museum

Pictura înfățișează un gladiator învingător, gata să-șiucidă adversarul învins, care cere publicului îndurare. În primul rând al spectatorilor sunt împăratul (în planul depărtat, în stânga) și mai multe femei în alb (vestalele fecioare), care arată cu degetul mare în jos.

Provocare

1. Tabloul l-a inspirat pe regizorul american Ridley Scott în producerea filmului *Gladiatorul*, câștigător al cinci premii Oscar, în anul 2001. Regizorul mărturisea într-un interviu: „Imaginea aceea mi-a arătat Imperiul Roman în toată gloria și totodată decadența lui. Am știut pe loc că am fost cucerit.” În urma unei discuții realizate în perechi, identificați în tablou elementele care sugerează ideea de prestigiu/glorie și pe cele care evidențiază cruzimea/decadența societății Imperiului.
2. Vestalele fecioare (lat. *Vestales*) erau preotesele zeiței Vesta, însărcinate la Roma cu paza focului sacru al cetății. Ele reprezentau, în vremea republicii, un simbol al purității. Gândește-te ce a dorit să transmită artistul francez, pictându-le cu degetul în jos (*pollice verso*) într-un tablou care înfățișează o scenă de mare violență. Dezbateți la nivelul clasei punctele de vedere.
3. Ce semnifică azi gesturile corespunzătoare celor antice, din imaginea alăturată?

Primus inter pares – Evaluare

1. Citește fiecare dintre următoarele enunțuri și încercuiește litera A, dacă îl consideri adevărat, și litera F, dacă îl consideri fals.
 - a. A – F Seria *sum, es, estis* se traduce „sunt”, „ești”, „este”.
 - b. A – F Forma verbală *cantamus* înseamnă „(noi) cântăm”.
 - c. A – F Caesar a fost un apărător al republicii, pe care Pompei dorea să o supună.
 - d. A – F Primul împărat al Romei a fost Augustus, care a luat și numele de Caesar. (1 p. x 4 = 4 p.)
2. Privește seria alăturată de imagini. Atât pe unele medalii acordate la Jocurile Olimpice din zilele noastre, cât și pe monedele romane este reprezentat același edificiu.
 - a. Numește construcția. (1 p.)
 - b. De ce crezi că apare clădirea pe monedele romane? Dar pe medalii olimpice din contemporaneitate? Explică într-un text de 20-40 de cuvinte. (4 p.)

Monede din vremea lui Vespasian și Titus

Medalii olimpice: Melbourne 1956, Seul 1988, Sydney 2000

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

Lecția 6. Imperatores

Din fața Colosseumului, cei trei prieteni se îndreaptă spre colina Palatin pentru a face câteva fotografii cu impresionantul monument și astfel ajung lângă un arc de triumf. Au hotărât să înceapă plimbarea prin Roma din ziua următoare de la acest arc, a cărui imagine apărea și în ghidul lor de călătorie. Privind cu atenție, observă că inscripția de dimensiuni foarte mari de pe frontispiciu se poate desluși destul de clar.

Quo vadis? – Încotro?

1. Remarcă frecvența cu care apare în inscripție litera V. Ea marchează, de fapt, două sunete diferite, așa cum ai învățat în prima lecție. Precizează-le.
2. Ce aspecte specifice textelor antice remarci în inscripție, din punctul de vedere al scrierii (litere mari/mici, spațiile dintre cuvinte, punctuația etc.)?
3. Descoperă în ce rânduri ale inscripției este scris numele împăratului care a inițiat construcția Colosseumului.
4. La o primă lectură, fără ajutorul profesorului/profesoarei, identifică în text alte cuvinte pe care le-ai mai întâlnit în lecțiile anterioare și precizează-le sensul în limba română.

Latine dicta – Text în limba latină

Senatus

Populusque Romanus

Divo Tito, Divi Vespasiani f(ilio),

Vespasiano Augusto

[dedicavit/fecit]

Între paranteze rotunde se află completarea unui cuvânt abreviat în inscripție, iar între paranteze drepte, un verb (predicatul) subînțeles. Cu ajutorul informațiilor de la *Auxilia* și *Memento!*, oferă o variantă de traducere a inscripției.

Auxilia – Reperere

Substantive:

filius = spectacol

Titus Vespasianus Augustus – numele împăratului Titus

Adjective:

divus = divin (aici, folosit ca apelativ acordat de către Senat unora dintre împărații romani, după moarte)

- Substantivele și adjectivele din text, cu terminația **-o**, sunt la cazul dativ, iar cele cu terminația **-i** sunt la cazul genitiv.

Verbe:

dedicavit/fecit = „a dedicat”/„a făcut” (monumentul)

Memento! – Ține minte!

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română

Cazurile genitiv și dativ

Compară propozițiile:

	Genitiv	Dativ
latină	Traianus, <u>filii</u> Nervae , Romanus imperator est.	Senatus Nervae imperium <u>confert</u> .
română	Traian, <u>fiul</u> lui Nerva , este un împărat roman.	Senatul îi <u>acordă</u> lui Nerva puterea.
funcție sintactică	⇒ atribut (al cui fiu?)	⇒ complement indirect (cui îi acordă?)

Substantivul „Nerva” apare în ambele propoziții. Observă că, în exemplele date, diferențierea dintre cele două cazuri nu poate fi făcută nici în limba latină, nici în română, pe baza formei substantivului, ci doar pe baza cuvântului de care depinde (elementul/termenul regent, subliniat). În exemplul de mai jos, însă, în limba latină, genitivul și dativul aceluiași cuvânt au forme diferite.

	Genitiv	Dativ
latină	<u>Arcus</u> Titi in Via Sacra est.	Tito Senatus arcum <u>dedicavit</u> .
română	<u>Arcul</u> lui Titus este pe Via Sacra.	Senatul i-a dedicat lui Titus un arc. Senatul a dedicat un arc pentru Titus .
funcție sintactică	⇒ atribut (al cui arc?)	⇒ complement indirect (cui a dedicat?)

Auxilia – Repere

- **Terminațiile** se adaugă, ca la verb, la finalul temei. O terminație o înlocuiește pe alta, în funcție de caz.
- Prin excepție, în cazul unor **substantive**, terminația de G. sg. se adaugă la finalul formei N. sg.:
 - N. *puer*, G. *pueri*;
 - N. *imperator*, G. *imperatoris*.
- **Tema unor substantive** se deduce de la G. sg., nu de la N. sg.: *corpus*, *corporis* – tema *corpor-*.
- **La unele categorii de substantive**, G. sg. poate avea terminația **-us** sau **-ei**.
- Genitivul se poate traduce și printr-un atribut prepozițional în română:
 - **pars muri** = o parte din zid;
 - **flos rosae** = floare de trandafir.

Genitivul singular

Ai observat, în exemplele de mai sus, că substantivele în limba latină au terminații diferite pentru cazul genitiv. Același lucru se poate observa și în română, comparând, de exemplu, formele următoare:

Latină – N.	Roma	murus	rex
Latină – G.	Romae	muri	regis
Română – G.	(al, a, ai, ale) Romei	(al, a, ai, ale) zidului	(al, a, ai, ale) regelui

Forma de genitiv singular este trecută în dicționare în dreptul celei de nominativ singular, pentru a vedea ce terminație are la cazul respectiv fiecare substantiv. De aceea, în dicționarele latin-român sau latin-o limbă modernă, există **două forme de bază** (N. sg., G. sg.). A doua formă, cea de G. sg., fie este notată integral, fie, mai des, este notată terminația ei sau un segment mai mare, acolo unde se schimbă și o parte din temă (partea relativ fixă a cuvântului). Urmărește exemplele:

- via, **-ae** ⇒ G. **viae**
- lex, **-gis** ⇒ G. **legis**
- imperator, **-is** ⇒ G. **imperatoris**
- templum, **-i** ⇒ G. **templi**
- corpus, **-oris** ⇒ G. **corporis**

Sinteză

Forme de bază (N. sg., G. sg.)	Roma, -ae	murus, -i templum, -i	rex, regis corpus, -oris
Genitivul	Romae	muri templi	regis corporis

In medias res – Aplicații

- Pe Arcul lui Titus se află și o inscripție adăugată în anul 1821, după o amplă restaurare realizată de Papa Pius al VII-lea, în semn de apreciere a valorii artistice și spirituale a monumentului, pe care îl numește *insigne religionis atque artis monumentum*.
 - Identifică, pe baza terminațiilor, cele două forme de G. sg. din citat.
 - Tradu, cu ajutorul dicționarului, citatul de mai sus – ține cont de faptul că adjectivul *insigne* se referă la substantivul *monumentum* și se acordă cu el.

Arcul lui Titus. Detaliu de pe fațada dinspre Forul Roman

- În decurs de 5 minute, extrageți din dicționarul de la finalul manualului cât mai multe substantive, pe care să le grupați pe cinci coloane, pe tipuri de terminații de G. sg.: *-ae, -i, -is, -us, -ei*. Lucrați în echipe de 4-5 colegi, împărțiți-vă sarcinile și alcătuiți o listă comună. Câștigă echipa cu cele mai multe alegeri corecte, stabilite cu ajutorul profesorului/profesoarei.
- Completează, după modelul dat, seria următoare, care îți va dezvălui unele relații de rudenie din familiile imperiale romane, iar la final, o „înrudire” între noi, românii, și romani:

Traianus Nerv__ filius est (Nerva): Traianus Nervae filius est = Traian este fiul lui Nerva.

- Nero Agrippin__ filius est. (Agrippina)
- Valeria Messalina uxor Claudi__ est. (Claudius)
- Hadrianus Traian__ filius est. (Traianus)
- Marcus Aurelius Commod__ pater est. (Commodus)
- Domitianus frater Tit__ est. (Titus)
- Domitianus et Titus Vespasian__ filii sunt. (Vespasianus)
- Titus Imperator__ Caesar__ Vespasian__ August__ filius est. (Imperator Caesar Vespasianus Augustus)
- Septimius Severus Iuli__ Domn__ uxor est. (Iulia Domna)
- Helena Constantin__ mater est. (Constantinus)
- Tu Romul__ adnepos es. (Romulus)

Septimius Severus

Iulia Domna

Vocabular: *filius* (pl. *fili*) = fiu; *frater* = frate; *mater* = mamă; *pater* = tată; *uxor* = soț/soție; *adnepos* = stră-strănepot.

Luca: Ați văzut în inscripțiile de pe arc că unele cuvinte din română sunt aproape identice cu cele din latină, iar altele nu, deși provin tot din latină?

Iulia: Da, uite, e evident că *monumentum* înseamnă *monument*, *senatus* – *senat*, dar *popor* e destul de diferit față de *populus*.

Doris: La fel și *împărat* față de *imperator*!

Luca: Bine, dar de ce? Unele cuvinte par mai „noi” decât altele, ca și cum n-ar avea tot 2000 de ani.

Memento! – Ține minte!

Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne

Diferența dintre moștenire și împrumut

Deși limba română, la fel ca toate celelalte limbi romanice, provine direct din latină, ne este totuși greu astăzi să înțelegem un text în limba latină. Foarte multe cuvinte românești, deși păstrate din latină, s-au modificat atât de mult, încât nu mai sunt ușor de recunoscut.

De exemplu, substantivul românesc *femeie* este un **cuvânt moștenit** din latinescul *familia*. Dar, după cum observi, forma s-a schimbat destul de mult, trecând – presupun lingviștii – prin următoarele faze:

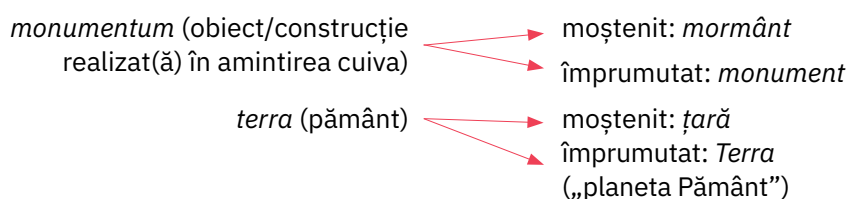
familia > *famelia > *fameia > *fămeie > femeie.

Însă nu numai forma s-a schimbat. În limba latină, *familia* desemna totalitatea celor care locuiau în casă. Mai târziu, cuvântul a ajuns să desemneze numai soția și copiii, elementele centrale ale familiei. Dar pentru că definitorie pentru familie, din perspectiva tatălui, era soția, „familie” devine echivalent cu „soție”, deci „femeie”. Acesta a fost

drumul parcurs de cuvântul nostru, din latină până în româna de azi. Deoarece este folosită zi de zi de către un număr mare de vorbitori, orice limbă se modifică în timp, își pierde din trăsăturile inițiale și capătă altele noi.

Iar istoria acestui cuvânt nu se încheie aici. Într-o perioadă mai târzie, românii au simțit nevoia unui cuvânt cu care să se refere la totalitatea rudelor și atunci au recurs tot la limba latină. Au preluat din nou cuvântul *familia*. De data aceasta, el nu mai este un cuvânt moștenit, ci un **cuvânt împrumutat**, care nu a avut timp să se modifice, nici ca formă, nici ca sens.

Așadar, se întâmplă frecvent în limba română să găsim un cuvânt de origine latină sub două forme diferite, una veche și una nouă: termenul latinesc *familia* se află în limba română atât în forma **moștenită**, *femeie*, cât și în varianta **împrumutată**, *familie*. Cele două cuvinte constituie un **dublet etimologic**.

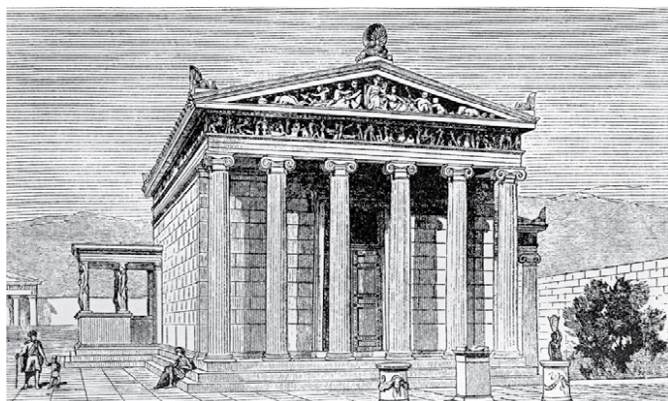
Nota bene!

● **Dubletele etimologice** sunt **perechile de cuvinte** care provin din același cuvânt (în cazul nostru, latinesc), dar au pătruns pe căi diferite: unul este moștenit, așadar păstrat pe cale orală, din generație în generație, iar celălalt este împrumutat, adică preluat pe cale cultă, mai recent (fiind deci un neologism).

● **Neologismele** sunt cuvinte împrumutate de curând (vezi prefixul *neo-*, „nou”) din altă limbă sau create recent într-o limbă, prin mijloace proprii.

Modelul de origine

Templul grecesc Erehteion, Atena

Clădirile, precum cuvintele, se alterează odată cu trecerea timpului. Uneori, arhitecții împrumută elementele principale de la o clădire aflată în ruină și le folosesc în construcții noi, care amintesc de înfățișarea inițială a monumentului respectiv. Altfel spus, ruinele vechii clădiri ar reprezenta **moștenirea**, iar clădirea nouă, realizată prin imitație, ar fi **împrumutul**.

Erehteion
astăzi –
moștenirea

Ateneul Român
(București) –
împrumutul

In medias res – Aplicații

1. Lucrând în perechi, căutați în dicționarul de la sfârșitul manualului etimonul (cuvântul de origine) latinesc pentru dubletele date, notând sensul/sensurile oferit(e) de dicționar. Realizați la final o interevaluare: verificați corectitudinea soluțiilor colegei/colegului.

Indiciu: Ghidați-vă după cuvântul împrumutat, foarte apropiat ca formă de etimon.

Model: *bătrân* – moștenit
veteran („militar care a participat la unul sau mai multe războaie”) – împrumutat

Soluție: *veteranus* – vechi în serviciu; soldat care și-a încheiat cariera militară

drept – moștenit
direct – împrumutat

Soluție:

câine – moștenit
canin – împrumutat

Soluție:

miez – moștenit
mediu – împrumutat

Soluție:

soare – moștenit
solar – împrumutat

Soluție:

2. Alegeți două dublete la alegere și elaborați împreună o explicație pentru evoluția sensului lor, de la termenul în latină la cuvântul moștenit în română.

3. Îți amintești, probabil, plimbarea prin for a copiilor (lecția 4, *Latine dicta*, pagina 28). Reluăm aici o parte din text:

Amici per Forum Romanum ambulat. Doris basilicam videt et Luca monumentum spectat. Iulia inscriptionem in pavimento observat.

Prietenii se plimbă prin Forul Roman. Doris vede o bazilică, iar Luca privește un monument. Iulia observă o inscripție pe pavaj.

- Caută în dicționarul de la sfârșitul manualului sensul cuvintelor *basilica* și *pavimentum* și precizează dacă formele moștenite în română („biserică” și „pământ”) restrâng sau largesc sensul termenilor latinești.
- Cuvântul *ambulare* s-a moștenit în română cu forma „a umbla”. Identifică în limba română cel puțin un cuvânt împrumutat din verbul *ambulare* (poate fi adjectiv sau substantiv).
- Chiar și din numele de popoare pot proveni dublete etimologice. Care este cuvântul **moștenit**, în limba română, de la substantivul *Romanus* (cel împrumutat fiind *roman*)?
- Sunt cuvintele românești *for*, *inscripție*, *a observa* moșteniri sau împrumuturi? Caută, pentru fiecare, cuvântul de origine, în dicționarul de la sfârșitul manualului, și justifică-ți răspunsul, în funcție de cât de asemănătoare sau de îndepărtate sunt formele din română, comparativ cu cele din latină.

Plecând dinspre Arcul lui Titus spre Arcul lui Constantin, aflat tot în apropierea Colosseumului, cei trei prieteni își dau seama că ar putea să afle numele unora dintre cei mai importanți împărați romani nu doar citind biografii, ci și încercând să descifreze unele dintre inscripțiile de pe arcuri și nu numai: tocmai văzuseră în ghid imaginea unei monede de aur cu chipul împăratului Traian înconjurat de o înșiruire de litere care le părea lipsită de sens.

Fuit olim... – A fost odată...

Puterea romană. Evoluție în timp și spațiu Imperiul (27 î.H.-476 d.H.)

La patru ani de la victoria decisivă de la Actium, Senatul roman, în ședința din 16 ianuarie 27 î.H., îi conferă lui Octavian titlul onorific de **Augustus** („alesul zeilor”), care devine în scurt timp numele său uzual, precum și titlul de **princeps**, „primul om (în stat)”. Acesta este de fapt „actul de naștere” al imperiului. Fără să schimbe legal forma de organizare republicană, Augustus devine împărat prin titlul de **princeps** și apoi de **imperator** (comandant suprem al armatei), precum și prin cumularea celor mai înalte funcții publice.

Pe moneda de aur (*aureus*) de mai jos, din vremea împăratului Traian (98-117 d.H.), pe ambele fețe este sintetizată **întreaga putere deținută de împărat**, după modelul inițiat și promovat de Augustus, putere pe care cetățenii o puteau vedea astfel reprezentată pe un obiect cotidian.

Auxilia – Repere

Puterea împăratului (titluri și funcții oficiale)

- **ÎNTÂIETATE SOCIOPOLITICĂ** (primul om în stat)
Augustus – alesul zeilor
Princeps – primul om în senat/stat
Pater patriae – părintele patriei
Pontifex Maximus – Mare Preot (Pontif), funcția religioasă supremă
- **PUTERE MILITARĂ**
Imperator – comandant suprem al armatei
Titluri triumfale: *Germanicus*, *Dacicus* (învingătorul germanilor și al dacilor)
- **PUTERE EXECUTIVĂ**
Consul – magistratura (funcția publică) cea mai înaltă
- **PUTERE LEGISLATIVĂ**
Tribunicia potestas – puterea tribunilor plebei de a opri prin veto legile Senatului

Mysterium – Explorare și descoperire

Auxilia – Repere

ego = pronume personal, persoana I singular

Traducerea: _____

Indiciu: În exercițiul 3 de la pagina 42 vei găsi ușor celelalte cuvinte necesare pentru completarea și traducerea rândului de inscripție.

Dar nu numai inscripțiile despre împărați le atrăgeau atenția celor trei prieteni. Arhitectura măreață a arcurilor le înfățișa ample și rafinate decorațiuni: dantelării de piatră, sculpturi decorative, figuri mitologice, armate și generali, simboluri misterioase... Rând pe rând, drumul și ghidul îi conduc spre numeroasele arcuri ale Romei și ale imperiului ei.

Fuit olim... – A fost odată...

Arta greco-romană și moștenirea ei europeană

O moștenire importantă a epocii imperiale este reprezentată de **arta monumentală**. Puterea împăraților romani a fost simbolizată prin monumente de mare însemnătate nu doar din punct de vedere istoric, ci și cultural, artistic, cum este cazul amfiteatrului (vezi lecția anterioară).

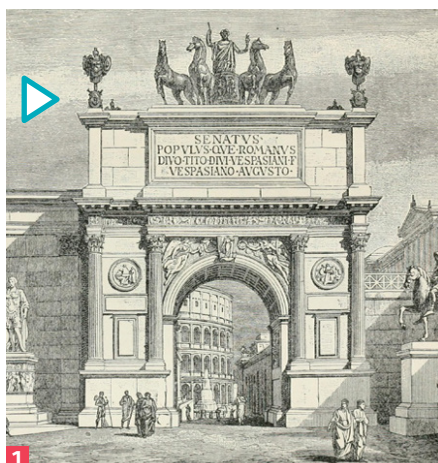
Arcul de triumf

Arcul de triumf – *arcus triumphalis* – este un monument comemorativ, ridicat pentru a transmite de la o generație la alta celebrarea unei victorii militare decisive.

Cum a apărut acest monument specific roman? În vremuri străvechi, întoarcerea din război a unui general victorios și a armatei sale era sărbătorită cu fast: fie la porțile orașului pe unde se făcea intrarea solemnă, într-un car de luptă, a comandantului biruitor, fie pe arcuri de lemn special construite pentru ceremonie, erau așezate trofee

câștigate în luptă (arme ale dușmanilor, prăzi de război), alături de o inscripție care lauda triumful. Pentru a asigura păstrarea amintirii victoriei, cu timpul, toate aceste elemente au fost reprezentate vizual într-un material durabil – piatră sau cărămidă –, prin sculpturi decorative asociate unei porți într-o secțiune de zid.

Inițial de o simplitate geometrică, monumentul a căpătat, în timp, un aspect complex, încărcat de ornamente. În vârf se află statuia învingătorului (de regulă, împăratul), fie pe cal, fie într-un car de luptă. Împărații romani au văzut în arcul de triumf nu doar posibilitatea glorificării victoriilor militare, ci și o ocazie de etalare a splendorii artei romane. Cele mai multe arcuri de triumf antice se găsesc în Italia, dar există exemple relevante și în provincii. Deși au existat arcuri încă din vremea republicii, cele păstrate până în vremea noastră datează din epoca imperială.

1 Arcul lui Titus (reconstituire)

2 Arcul lui Septimius Severus a fost construit în anul 202 d.H. pe Via Sacra, la poalele Capitoliului

3 Arcul lui Constantin, realizat după modelul arcului severian, a fost inaugurat în anul 315 d.H., între Colosseum și colina Palatin

In medias res – Aplicații

- Lucrați în grupe de 3-4 colegi. Priviți cu atenție arcul de triumf modern de alături:
 - identificați elementele tipice arcurilor de triumf romane;
 - alegeți împreună, dintre exemplele oferite la *Fuit olim...*, arcul roman de triumf cel mai asemănător (modelul), justificându-vă opțiunea.
- Ai văzut la pagina 44, pe moneda de aur din vremea lui Traian, principalele elemente ale puterii imperiale.
 - Scrie, pe două coloane, titlurile onorifice primite de Traian, respectiv funcțiile publice, oficiale, asumate de împărat.
 - Dezbateți, la nivelul clasei, care dintre cele două categorii (titlurile sau funcțiile) este mai importantă pentru puterea supremă a împăratului sau dacă există un echilibru între cele două.

Arcul de triumf din Paghman, Afganistan

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții

Numele unor împărați romani a rămas legat și de anumite replici pe care le-ar fi rostit, definitorii pentru personalitatea și valorile lor.

Augustus. Moderația și prudența erau calități pe care istoricul Suetoniu le atribuia împăratului Augustus:

Augustus considera că pentru un comandant desăvârșit nimic nu se potrivește mai puțin decât graba și lipsa de judecată. De aceea repeta adesea: „Grăbește-te încet!” și „Un șef prudent este mai bun decât unul îndrăzneț.” sau „Orice se face bine, se face suficient de repede”. Spunea că nu trebuie să începi un război decât dacă ești sigur că este mai mare speranța câștigului decât frica pagubei. Susținea, de asemenea, că cei care urmăresc avantaje mici cu pericole mari sunt precum pescarii care prind pește cu o undiță de aur, pe care, dacă o pierd, nicio captură nu le poate compensa paguba.

(Suetonius, *Viața lui Augustus*, 25)

Provocare. Compară semnificația maximei *Festina lente!* cu o altă maximă celebră, *Fortuna audaces iuvat* („Soarta îi ajută pe cei îndrăzneți”). Ele opun, de fapt, două valori: moderația și curajul. Împărțiți-vă în două grupe și susțineți cu argumente una dintre cele două valori, alegându-vă dintre cele două maxime pe cea potrivită.

Pragmatismul lui **Vespasian** care a încercat, așa cum se spune azi, „să facă bani din orice”, a rămas celebru. Nevoia de a finanța proiecte grandioase (precum Colosseum) l-a determinat pe împărat să instituie taxe inclusiv pentru accesul în toaletele publice, până atunci gratuit. Când fiul său Titus i-a reproșat această nouă taxă, considerată rușinoasă, împăratul ar fi avut următoarea reacție:

I-a pus sub nas [lui Titus] primii bani obținuți din această taxă și l-a întrebat dacă este șocat de miros. Când Titus a spus că nu miros, Vespasian a răspuns: „Și totuși toaletele i-au produs.”

(Suetonius, *Viața lui Vespasian*, 23)

Provocare. Descoperă, citind pe internet o biografie a lui Vespasian, ce alte lucrări finanța cu banii obținuți în urma taxelor și impozitelor. Pornind de la acest caz, exprimă-ți opinia dacă originea banilor este relevantă sau nu în raport cu scopul pentru care sunt folosiți.

Non multa, sed multum

Festina lente!

„Grăbește-te încet!”

Statuia împăratului Octavian Augustus

Non multa, sed multum

(Pecunia) non olet.

„Banii n-au miros.”

Primus inter pares – Evaluare

- Brainstorming!** În ultimele două lecții ai întâlnit multe nume de împărați.
 - Numește trei dintre ei, alții decât cei menționați la subpunctul următor. (1 p. x 3 = 3 p.)
 - Construiește forma de G. sg. a numelor împăraților Caracalla și Septimius Severus. (1 p. x 2 = 2 p.)
- Se dau cuvintele latinești *aqua* („apă”) și *terra* („pământ”). Identifică în limba română, pentru fiecare dintre ele, câte două cuvinte împrumutate (neologice) care să provină din cuvintele date. (0,5 p. x 4 = 2 p.)
- Extrage intrusul din fiecare serie de cuvinte:
 - intrus lexical – *bonificație, bonusuri, bun, bonom, bonitate;*
 - intrus istoric – *împărat, arc de triumf, consul, părinte al patriei, putere tribuniciană.* (1 p. x 2 = 2 p.)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

Tema investigației: Contribuția Cezarilor la dezvoltarea civilizației romane în lumea antică

Modul de lucru:

- formați nouă echipe;
- alegeți (prin negociere sau prin tragere la sorți) câte unul dintre cei nouă împărați din lista de mai jos, care au contribuit în mod deosebit la dezvoltarea civilizației romane:

Iulio-Claudianii: Augustus, Claudius; Flavienii: Titus; Antoninii: Hadrian, Marcus Aurelius; Severii: Septimius Severus, Caracalla; Împărații creștini: Constantin cel Mare, Theodosius I.

- alcătuiți câte o fișă de prezentare, un poster sau un material video pentru fiecare dintre cei nouă împărați. Vă puteți ghida după indicațiile digitale sugerate de profesor/profesoară și/sau după lucrarea *Vitae duodecim Caesarum* („Viațele celor doisprezece Cezari”) a lui Suetonius, istoric roman. Fișele de prezentare/posterele/materialele video trebuie să conțină:
 - numele dinastiei din care face parte – enumerați-i aici și pe ceilalți împărați din dinastie;
 - două imagini antice ale împăratului, de tip diferit (sculptură, pictură, monede etc.);
 - anii de domnie și un scurt paragraf biografic;
 - două-trei realizări semnificative în plan intern, la nivel politic/cultural/militar etc.;
 - două-trei realizări semnificative în plan extern;
 - o concluzie despre modul în care a fost perceput de contemporani și apoi de istorie.
- expuneți fișele/posterele sau proiectați materialele video și prezentați rezultatele investigației, în timpul alocat echipei, fie printr-un reprezentant, fie prin distribuirea secvențelor de prezentare între toți membrii echipei.

La finalul investigației, veți discuta în clasă și veți alege împăratul despre care considerați că a contribuit cel mai mult la dezvoltarea și propagarea civilizației romane în Europa.

Notă: În cazul în care un împărat se remarcă, de exemplu, mai mult în planul realizărilor urbanistice, militare sau politice etc., prezentarea voastră va accentua planul dominant.

AUTOEVALUARE/ INTEREVALUARE

- la finalul prezentării temei investigației, echipa completează punctajele de pe fișa de evaluare oferită de profesor/profesoară: punctajele se stabilesc prin negociere în cadrul echipei (vezi modelele de fișe propuse la pagina 8);
- în mod similar, celelalte echipe realizează interevaluarea temei prezentate de fiecare echipă;
- profesorul/profesoara compară punctajele acordate prin autoevaluare și interevaluare, prezintă propriul punctaj și discută cu echipele eventualele diferențe semnificative.

Portretul de familie al lui Septimius Severus. Singura pictură pe lemn păstrată din Antichitatea romană, descoperită la Djemila (Algeria) și aflată azi la Berlin.

Proiect: Arcuri de triumf

Tema proiectului – Moștenirea romană în arcurile de triumf ale lumii moderne

Modul de lucru:

- formați **patru echipe**;
- alegeți (prin negociere sau prin tragere la sorți) câte una dintre cele **patru teme** din lista de mai jos.
 - 1. Arcul lui Titus în reinterpretări moderne:**
 - Arcul de Triumf din Paris (Franța);
 - Arcul de Triumf din București (România);
 - Washington Square Arch, Washington (SUA).
 - 2. Arcuri care celebrează victorii militare ale unor state moderne:**
 - Wellington Arch, Londra (Marea Britanie);
 - Arcul de Triumf Narva, Sankt Petersburg (Rusia);
 - Arcul de Triumf din Chișinău (Rep. Moldova).
 - 3. Arcuri în scop monumental, urbanistic:**
 - Arcul de Triumf din Barcelona (Spania);
 - Grand Arche, Paris (Franța);
 - Roosevelt Arch, Parcul Național Yellowstone (SUA).
 - 4. Arcuri de triumf dincolo de hotarele Europei:**
 - Monumentul Revoluției, Ciudad de México (Mexic);
 - Arcul Victoriei, Paghman (Afganistan);
 - Arcul de Triumf din Phenian (Coreea de Nord).
- alcătuiți **prezentări tematice ale moștenirii culturale și arhitecturale a arcurilor de triumf romane**, pe baza surselor digitale indicate de profesor/profesoară. Pentru fiecare arc, prezentările, sub formă de **poster**, **slide-uri** sau **materiale video** vor include:
 - numele monumentului, datare și localizare, descrierea sumară a monumentului;
 - imagini reprezentative;
 - evenimentul comemorat/celebrat prin monument;
 - aspecte semnificative legate de contextul istoric sau de construcția lui; sursa de inspirație;
 - elemente comune cu arcul de triumf tipic roman.
- **expuneți posterele sau proiectați materialele video și prezentați proiectul**, în timpul alocat echipei, fie printr-un reprezentant, fie prin distribuirea secvențelor de prezentare între toți membrii echipei.

Arcul de Triumf din București a fost proiectat de Petre Antonescu, iar construcția a fost terminată în 1936.

AUTOEVALUARE/INTEREVALUARE

- la finalul prezentării temei de proiect, echipa completează punctajele de pe fișa de evaluare oferită de profesor/profesoară: punctajele se stabilesc prin negociere în cadrul echipei (vezi modelele de fișe propuse la pagina 8);
- în mod similar, celelalte echipe realizează interevaluarea temei prezentate de fiecare echipă;
- profesorul/profesoara compară punctajele acordate prin autoevaluare și interevaluare, prezintă propriul punctaj și discută cu echipele eventualele diferențe semnificative.

U3

Roma – o cetate a culturii

Vila lui Hadrian, Tivoli, Italia. Civilizația romană a lăsat moștenire Europei cea mai armonioasă relație dintre individ și stat: fiecare om care respectă comunitatea din care face parte are libertatea de a se bucura de propria tihnă.

Lecția 7

Lecția 8

Lecția 9

Evaluare sumativă

Proiect

50 Columna Traiani

54 Forum Traiani

60 Otium

67

68 Columne

Lecția 7. Columna Traiani

Celor trei prieteni, porniți de dimineață în explorarea orașului, li se deschide în fața ochilor, lângă Capitoliu, un bulevard imens.

Iulia: Uitați-vă la indicator – Via dei Fori Imperiali.

Luca: Da, e Calea Forurilor Imperiale. Aici, lângă Forum Romanum, sunt mai multe foruri construite de împărați. Am auzit că Forul lui Traian este cel mai interesant dintre ele. E chiar primul, uite-l în stânga.

Doris: A, uite și Columna lui Traian! În sfârșit, o vom vedea de-aproape...

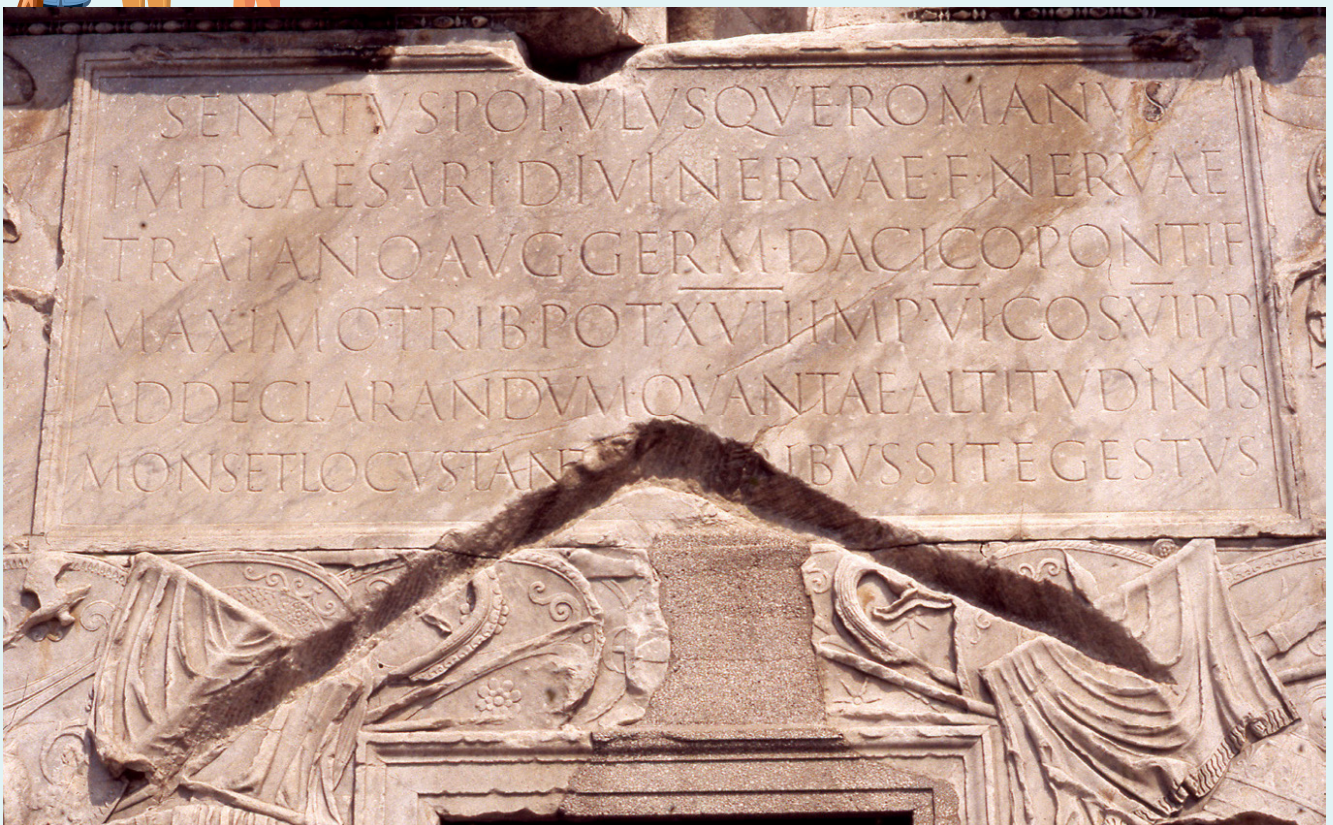

Quo vadis? – Încotro?

- În limba română există două cuvinte care provin din cuvântul latin *columna*. Unul este un neologism preluat direct din latină (*columnă*). Celălalt este tot un neologism, dar împrumutat din franceză (*colonne*), care desemnează elementul de arhitectură esențial al unei colonne. Numește-l.
- Columna lui Traian este un monument triumfal important pentru arta și istoria universală, care celebrează o victorie decisivă în război, dar reprezintă, totodată, și o sursă de cunoaștere esențială pentru istoria românilor. Apelând la cunoștințele tale de istorie, precizează:
 - numele poporului învins de romani;
 - numele regelui învins;
 - secolul și anii în care au avut loc războaiele comemorate de Columnă.

Ajunși lângă Columnă, cei trei vizitatori observă la baza ei inscripția dedicată de statul roman împăratului Traian, la inaugurarea monumentului. Știau deja că în inscripțiile romane nu există semne de punctuație, că multe cuvinte sunt scrise prescurtat, dar constată și că unele dintre ele lipsesc, fiind distruse de trecerea timpului. Așadar, pentru a-i afla sensul, ei caută pe internet o variantă întregită, cu semne de punctuație și cuvinte complete.

A-Z Latine dicta – Text în limba latină

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS
 IMP CAESARI DIVI NERVAE F NERVAE
 TRAIANO AVG GERM DACICO PONTIF
 MAXIMO TRIB POT XVII IMP VI COS VI PP
 AD DECLARANDVM QVANTAE ALTITVDINIS
 MONS ET LOCVS TAN[tis oper]IBVS SIT EGESTVS

Senatus populusque Romanus,

Imperatori Caesari, Divi Nervae filio, Nervae Traiano Augusto,

Germanico, Dacico, Pontifici Maximo,

tribunicia potestate XVII, Imperatori VI,
 investit pentru a XVII-a oară cu puterea de tribun, aclamat a VI-a oară ca *imperator*,

Consuli VI, Patri patriae,

ad declarandum quantae altitudinis
 [(i-)au dedicat acest monument] pentru/spre a arăta cât de înaltă era
 mons et locus tantis operibus sit egestus.
 colina și locul săpat cu eforturi atât de mari.

Completează secvențele omise în traducere, cu ajutorul informațiilor de la *Auxilia*.
 Pentru numele, titlurile și funcțiile împăratului, folosește informațiile din lecția
 precedentă (pagina 44 – moneda de aur).

Memento! – Ține minte!

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română

Dativul singular

În textul în limba latină al inscripției de mai sus, substantivele au terminații diferite pentru **cazul dativ** (*Nervae, filio, imperatori*). Același lucru se poate observa și în limba română, comparând, de exemplu, formele următoare:

Latină – N.	Roma	murus	rex
Latină – D.	Romae	muro	regi
Română – N.	Roma	zid(ul)	rege(le)
Română – D.	Romei	zidului	regelui

Ai observat atât aici, cât și în lecțiile precedente că exemplele de terminații pentru cazuri sunt grupate pe **trei categorii de substantive**, numite **declinări**. În exemplele de mai sus, atât în latină, cât și în română un substantiv are o anumită terminație pentru caz și număr, în funcție de categoria din care face parte. Observă în tabelul următor relația dintre formele de bază (de dicționar) ale substantivelor și terminația lor la cazul dativ.

Auxilia – Repere

- Substantivele și adjectivele din text scrise cu roșu sunt la cazul **dativ** (de exemplu, *imperator* = „împăratului” sau „pentru împăratul”).
- Substantivele și adjectivele din text scrise cu albastru sunt la cazul **genitiv**.
- Toate formele de dativ din secvențele *Divi Nervae filio* și *Germanico [...]* *Patri patriae* sunt atribute care reiau cazul termenului regent (numele împăratului); în română, ele se pot traduce cu nominativul, lăsând doar numele împăratului la dativ.

Auxilia – Repere

- **Terminațiile** de dativ, ca la celelalte cazuri, se adaugă la finalul temei (partea fixă a substantivului). O terminație o înlocuiește pe alta:
 - N. Roma, D. Romae
 - N. murus, D. muro
- Prin excepție, în cazul unor **substantive**, terminația de D. sg. se adaugă la finalul formei N. sg.:
 - N. puer, D. puero
 - N. imperator, D. imperatori
- La unele **categorii de substantive**, D. sg. poate avea terminația **-ui** sau **-ei**.
- Dativul se poate traduce în română și cu prepoziția *pentru* + Ac.:
 - *imperator* = împăratului/pentru împărat

Categoria de substantive (declinarea)	I	II	III	
Forme de bază (N. sg., G. sg)	Roma, -ae	murus, -i templum, -i	rex, -gis corpus, -oris imperator, -is	civis, -is vulpes, -is mare, maris
Dativ singular	Romae	muro templo	regi corpori imperatorii	civi vulpi mari

În propoziția următoare poți urmări, în paralel cu limba română, funcțiile sintactice principale asociate cazurilor studiate până acum:

Senatus filio Nervae columnam dedicavit.

Senatul a dedicat o coloană fiului (pentru fiul) lui Nerva.

Cazul	Nominativ	Acuzativ	Genitiv	Dativ
latină	Senatus	columnam	Nervae	filio
română	Senatul	o coloană	lui Nerva	fiului
funcție sintactică	<i>cine a dedicat?</i> ⇒ subiect	<i>ce a dedicat?</i> ⇒ complement direct	<i>al cui fiu?</i> ⇒ atribut substantival	<i>cui a dedicat?</i> ⇒ complement indirect

In medias res – Aplicații

- Transcrie din inscripția de pe Columna lui Traian cuvintele la dativ singular evidențiate cu roșu, grupându-le, în funcție de terminație, în cele trei categorii prezentate la *Memento!*.
- Urmărește relația dintre formele de bază și terminația specifică de dativ, pe baza modelului din tabelul de la *Memento!*, și construiește forma de dativ singular pentru substantivele:
 - *deus, -i* • *monumentum, -i* • *aquila, -ae* • *lex, legis*
 - *bellum, -i* • *inscriptio, -onis* • *terra, -ae*
- Tradu, folosind dicționarul, formele de dativ obținute.
Model: *deus, -i* – D. sg. *deo* = zeului, pentru zeu
- În imaginile alăturate, este prezentat reversul a trei monede emise în timpul domniei lui Traian.
 - Identifică monumentul reprezentat pe monede.
 - Pe reversul monedelor se poate citi sintagma *optimo principi* (adjectiv + substantiv). Având în vedere că N. sg. al adjectivului este *optimus* („cel mai bun”, „preabun”), iar N. sg. al substantivului este *princeps* („împărat”), stabilește cazul celor două cuvinte. Tradu sintagma.

Nota bene!

avers = fața principală a unei monede/medalii
revers = fața secundară („spatele”) unei monede/medalii

<i>aureus</i> monedă de aur	<i>denarius</i> monedă de argint	<i>as</i> monedă de bronz
--------------------------------	-------------------------------------	------------------------------

Memento! – Ține minte!

Fondul latin al limbii române

Componenta latină a vocabularului limbii române este cea mai semnificativă atât din punctul de vedere al importanței cuvintelor, cât și al cantității acestora. Schema de mai jos prezintă distribuția aproximativă a originii cuvintelor din vocabularul limbii române:

LATINĂ	– cuvinte moștenite	35%	}	→	LATINĂ	– cca 80%
LATINĂ	– cuvinte create pe baza celor moștenite, prin derivare, compunere etc.	25%				
FRANCEZĂ, LATINĂ, ITALIANĂ	– cuvinte împrumutate	20%	}	→	SLAVĂ	– cca 10%
SLAVĂ	– cuvinte împrumutate	10%				
BULGARĂ, GREACĂ, TURCĂ, MAGHIARĂ etc.	– cuvinte împrumutate	10%				

Chiar dacă ponderea împrumuturilor pare semnificativă (40%), să ne gândim totuși că instrumentele gramaticale esențiale – prepozițiile, conjuncțiile, pronumele, articolul, numeralele de la unu la zece, verbele de bază *a fi*, *a avea* etc. – sunt moștenite din latină. Prin urmare, putem afirma fără vreun dubiu că se pot construi fraze întregi numai din cuvinte moștenite, dar este aproape imposibil de alcătuit o propoziție complexă doar din cuvinte împrumutate. Mai mult, o parte importantă a împrumuturilor are la bază tot cuvinte de origine latină.

În toate limbile romanice, cuvintele moștenite fac parte din domeniile esențiale ale vieții curente. Tocmai pentru că se referă la elemente din realitatea imediată a omului, ele au fost folosite neîntrerupt de-a lungul a 2000 de ani, fiind uzuale și azi. Mai jos sunt grupate pe categorii o serie de exemple de cuvinte moștenite din latină, referitoare la aspecte concrete ale vieții și mediului în care trăiește omul.

Auxilia – Repere

Vocabularul de bază (fundamental) al limbii române reprezintă fondul principal de cuvinte al vorbitorilor acestei limbi. Cuprinde aproximativ 1 500 de cuvinte, utilizate frecvent, care denumesc noțiuni esențiale pentru viața omului. În general, sunt cuvinte vechi în limbă și constituie o bază pentru formarea de cuvinte/expresii noi.

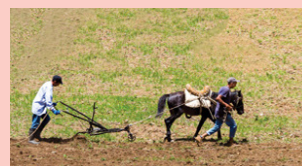
• cină • a coace • crud
• sare • făină • pâine
• miere

• casă • masă • curte
• scaun • perete • poartă
• fereastră

• cămașă • fir • inel
• curea • veșmânt
• mănecă • a coase

• a lega • a muta • a face
• roată • a culege • moară
• a ara • vie • a duce

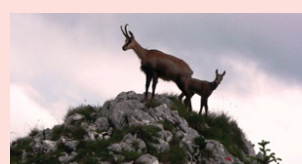
• an • iarnă • soare
• noapte • dimineață
• seară • zi • lună

• munte • piatră • râu
• lac • vale • câmp
• mare(a)

• iarbă • fân • floare
• frunză • piersică
• arbore • tei • urzică

• cal • capră • cerb
• urs • corb • porc
• lup • iepure • muscă

In medias res – Aplicații

1. Discutați în perechi și identificați în limba română câte un termen general (sau o sintagmă) care să cuprindă sensul comun (câmpul lexical) al fiecărei categorii de cuvinte din grupările de mai sus. Veți descoperi astfel opt dintre domeniile existenței în care cuvintele moștenite din latină sunt esențiale. Verificați corectitudinea soluțiilor, alături de colegi și de profesorul vostru.

Model: *cină, a coace, crud, făină, pâine, sare, miere* – *mâncare/a găti*

2. Construiește familiile lexicale pentru trei cuvinte, la alegere, din seriile de cuvinte moștenite, date la *Memento!*.
3. De multe ori, cuvântul moștenit din latină primește un sinonim împrumutat din altă limbă. Observă perechile de sinonime de mai jos și stabilește, folosind dicționarul, care este termenul latinesc din fiecare pereche, precum și din ce limbi provin ceilalți termeni:

• timp – vreme • corp – trup • față – chip • glas – voce

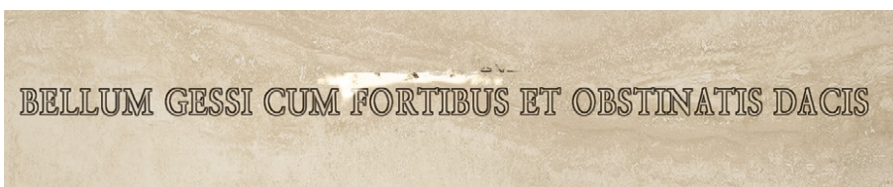
Nota bene!

Câmpul lexical (sau aria semantică) al unui cuvânt cuprinde cuvinte înrudite ca sens, nu ca formă – cuvinte care aparțin aceluiași domeniu (al existenței/cunoașterii).

Familia lexicală cuprinde totalitatea cuvintelor înrudite și ca formă, și ca sens, formate de la același cuvânt de bază și având aceeași rădăcină (temă).

Mysterium – Explorare și descoperire

Traducerea: _____

Auxilia – Repere

gessi = am purtat
cum = cu
fortibus = puternici
obstinatis = dârji, neclintii

Lecția 8. Forum Traiani

Mulțumiți că au reușit să înțeleagă semnificația inscripției, cei trei prieteni pot admira acum în voie Columna și ruinele din Forul lui Traian.

Iulia: Are dreptate inscripția. Cred că le-a fost dificil să construiască toate astea...

Doris: ... fără excavatoare și alte mașini. Mă întreb cum au reușit.

Luca: Și cu ce efort! Iar costurile trebuie să fi fost imense.

Mercatus Traiani. Vedere aeriană

Quo vadis? – Încotro?

1. Ce înseamnă *forum* în limba latină? Oferă o scurtă definiție a termenului, pe baza lecțiilor anterioare.
2. Cuvântul *forum* provine de la verbul *fari* („a vorbi”). Ce legătură de sens crezi că există între cele două?
3. În limba română, termenul *forum* a fost împrumutat atât în forma „for”, cât și în forma „forum”. Cu ajutorul dicționarului explicativ al limbii române, precizează ce au în comun cei doi termeni.

Fuit olim... – A fost odată...

Personalități romane. Marcus Ulpius Traianus

Cunoscut drept „împăratul soldat”, Traian s-a remarcat de tânăr printr-o glorioasă carieră militară. În vremea împăratului Domițian, după victoriile repurtate împotriva germanilor, Traian ajunsese deja unul dintre cei mai respectați comandanți militari din imperiu. Domnia lui Traian (98-117 d.H.) este epoca în care Imperiul Roman cunoaște cea mai mare expansiune teritorială din istoria sa. Înfrângerea dacilor și a unor puternice regate din Orientul Apropiat – cel mai puternic era cel al parților – i-a permis să creeze **noi provincii romane**: Dacia, Arabia Petraea (sudul Iordaniei de azi și o parte din Arabia Saudită), Armenia, Mesopotamia (vezi harta de la pagina 12).

Pe plan intern, Traian a promovat **măsuri sociale** care s-au bucurat de popularitate, precum *alimenta*, un program de sprijin financiar pentru hrana și educația copiilor lipsiți de mijloace materiale. Dar cele mai durabile realizări la nivel civil rămân **construcțiile**. La Roma și în provincii au fost realizate ample proiecte edilitare, multe dintre ele sub îndrumarea directă a lui **Apollodor din Damasc**, unul dintre cei mai valoroși arhitecți ai Antichității și apropiat al lui Traian. S-au construit drumuri, poduri, foruri, orașe întregi – ca Ulpia Traiana Sarmizegetusa –, clădiri publice, monumente, apeducte etc. Moștenirea istorică a domniei sale este astfel dublată de cea urbanistică și culturală.

Traian a rămas în istorie drept unul dintre împărații care s-au bucurat de aprecierea aproape unanimă atât a contemporanilor, cât și a generațiilor următoare. Senatul roman l-a numit oficial, în timpul domniei, *optimus princeps* („cel mai bun împărat”), iar imaginea pozitivă a lui Traian ca model de dreptate și înțelepciune a rămas nealterată în timp.

Non multa, sed multum

Felicio Augusto, melior Traiano!

„Mai fericit decât Augustus, mai bun decât Traian!”

Este urarea pe care senatorii romani o adresau noilor împărați la ceremonia de urcare pe tron, așa cum relatează istoricul Eutropius. Cei doi împărați deveniseră, în conștiința romanilor, modele de fericire, respectiv de omenie.

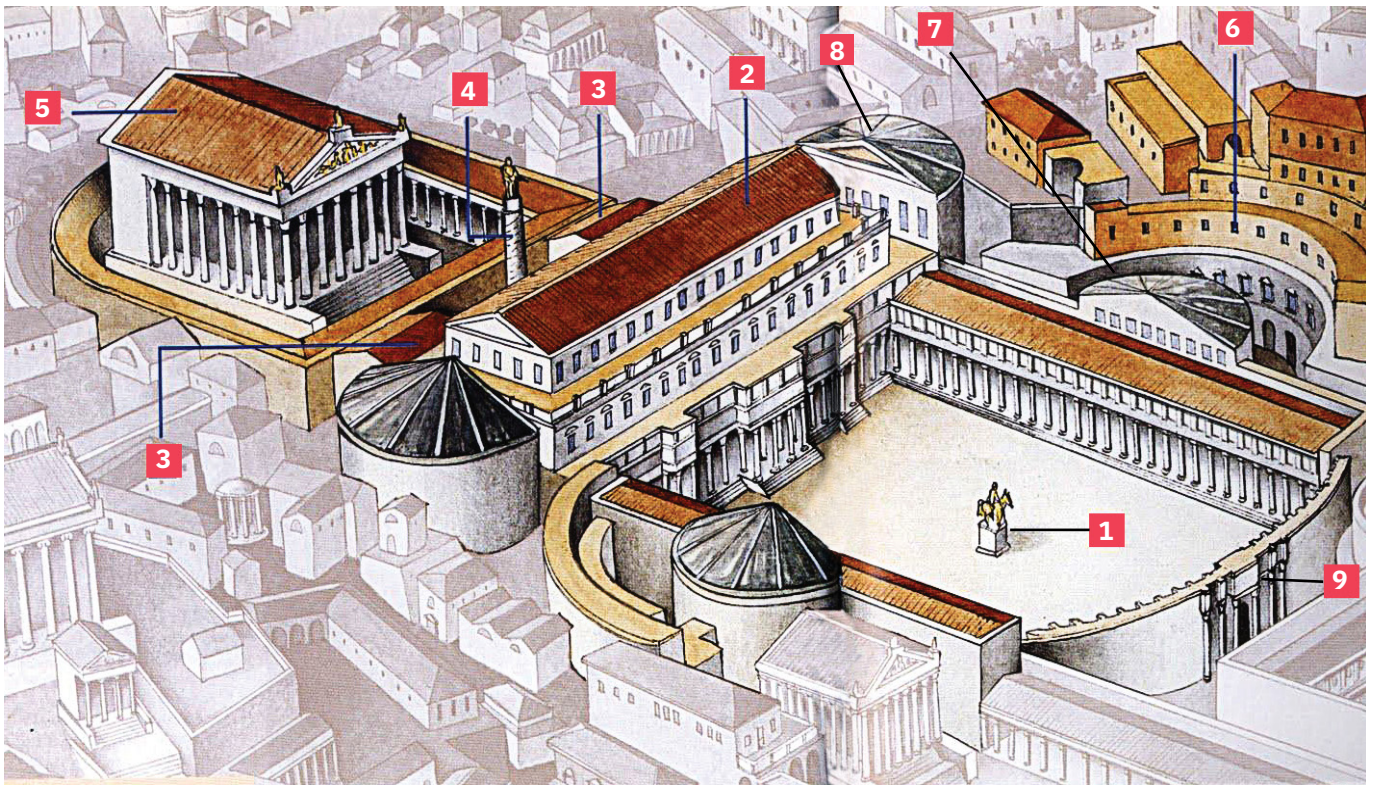

Traian. Statuie în Londra

Modele estetice în artă. Arhitectura

Forum Traiani – Forul lui Traian

Proiectul lui Traian care a schimbat cel mai mult peisajul urban al Romei a constat în construcția unui **for imperial**, rămas peste veacuri un model de amenajare arhitecturală. Bogățiile intrate în posesia Romei odată cu transformarea Daciei în provincie romană i-au permis lui Traian să construiască un for mai strălucitor decât cele construite de Caesar, Augustus, Vespasian sau Nerva: **piața** largă prevăzută cu o **bazilică** (*basilica*) de mari proporții, cu birouri pentru funcționarii statului și săli de judecată, două **biblioteci publice** – una pentru volume în limba latină, cealaltă pentru volume în limba greacă –, o **columnă**, un **templu** și un **arc de triumf**. Descoperă, în imaginea de mai jos, celelalte elemente care compuneau ansamblul.

O construcție adiacentă Forului, dar considerată parte integrantă din ansamblu, era impresionantul *Mercatus Traiani* – Piața lui Traian (azi, Mercati di Traiano), o clădire multietajată, de formă semicirculară. Așa cum îi spune numele latinesc, era, în principal, un vast spațiu comercial, cu mici magazine de alimente și produse din cele mai diverse, dar și cu ateliere ale meșteșugarilor care își vindeau aici produsele. În clădire existau și birouri pentru funcționari sau avocați și săli de spectacole.

- 1 Statuia ecvestră a lui Traian
- 2 Basilica Ulpia
- 3 Bibliotecă
- 4 Columna lui Traian
- 5 Templul divinului Traian
- 6 Piața lui Traian (*Mercatus Traiani*)
- 7 *Exedra* (spațiu public, destinat dezbaterilor)
- 8 Absidă (încăpere/sală deschisă semicirculară)
- 9 Arc de triumf

In medias res – Aplicații

1. **Dezbateri.** Grupați în echipe de 4-5 colegi, formulați, pe rând, argumente care redau atât **caracterul pozitiv**, cât și pe cel **negativ** al domniei lui Traian, din perspectiva valorilor actuale. Apelați atât la textul de prezentare a personalității istorice a lui Traian, cât și la cunoștințe din celelalte lecții. Dezbateți apoi și stabiliți, la nivelul întregii clase, ce argumente cântăresc mai mult.
2. Identifică în lumea de azi un tip de construcție similar cu *Mercatus Traiani*, luând în considerare atât forma și dimensiunea sa, cât și rolul clădirii în comunitate. Găsește trei asemănări care ți se par definitorii pentru asocierea dintre construcția antică și cea modernă.
3. O altă realizare a arhitectului Apollodor din Damasc face parte integrantă din istoria poporului nostru. La Drobeta, între anii 103 și 105 d.H., deci între cele două războaie cu dacii, Apollodor construiește un pod remarcabil prin dimensiuni (1,1 km), soluții tehnice și măreție arhitecturală. Privește imaginile de la pagina 56 și rezolvă cerințele date.

Reconstituire a Podului lui Traian de peste Dunăre de la Drobeta, de către inginerul E. Duperrex, în 1907

Singurul picior de pod păstrat pe malul românesc

Precizează:

- numele complet al orașului modern din România unde se află rămășițele podului;
- numele fluviului peste care a fost construit și care constituia granița dintre Imperiul Roman și teritoriile dacilor;
- tipul de monument care orna capetele podului (vizibil în reconstituirea grafică de mai sus).

Fuit olim... – A fost odată...

Arta greco-romană și moștenirea ei europeană

Columna Traiani – Columna lui Traian

Între cele două bibliotecile din forul construit de Apollodor a fost ridicată **Columna lui Traian**, o coloană de marmură în stil doric, plasată pe un pedestal și măsurând aproape 40 de metri. Este un monument original pentru vremea sa, chiar dacă și în epoca republicană mai fuseseră înălțate coloane cu rol triumfal. Columna este împodobită cu un **relief sculptat în marmură**, în care se succed scene din războaiele dacice. În vârful Columnei se ridică în Antichitate **statuia** de bronz, poleită cu aur, a împăratului Traian. Statuia a dispărut în Evul Mediu. În 1587, Papa Sixtus al V-lea a dispus așezarea în vârful Columnei a unei statui de bronz înfățișându-l pe Sfântul Petru, care poate fi văzută și în zilele noastre.

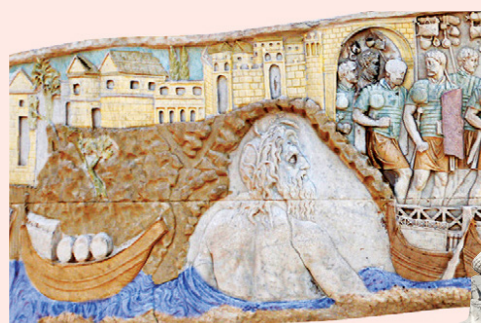
Statuia Sfântului Petru

La moartea împăratului, în interiorul soclului pe care se sprijină Columna, a fost așezată urna sa funerară. Pe una dintre fețele pedestalului se afla o ușă prin care se pătrundea către o **scară în spirală** ce ducea până în vârf. În perețele Columnei, din loc în loc, exista câte o mică fereastră prin care lumina putea pătrunde în interior. Este probabil ca atunci când a fost inaugurată, prin anii 112-113 d.H., Columna să fi fost doar o coloană de marmură albă, fără niciun relief decorativ. Abia ulterior, probabil la ideea lui Apollodor din Damasc, s-a luat hotărârea sculptării unor scene din cele două războaie dacice. Reliefurile au fost apoi pictate, așa cum se întâmpla frecvent în epoca imperială, dar de-a lungul timpului pictura s-a șters.

Nota bene!

Basorelief – lucrare de sculptură în care figurile ies în relief pe un fond cu care fac corp comun.

Basorelieful Columnei lui Traian a fost conceput sub forma unei benzi late de circa 1 metru, care se înfășura, în spirală, pe o lungime de aproximativ 200 de metri.

Detaliu: relief sculptat în marmură sub forma unei benzi spiralete, desfășurată pe întreaga suprafață a Columnei

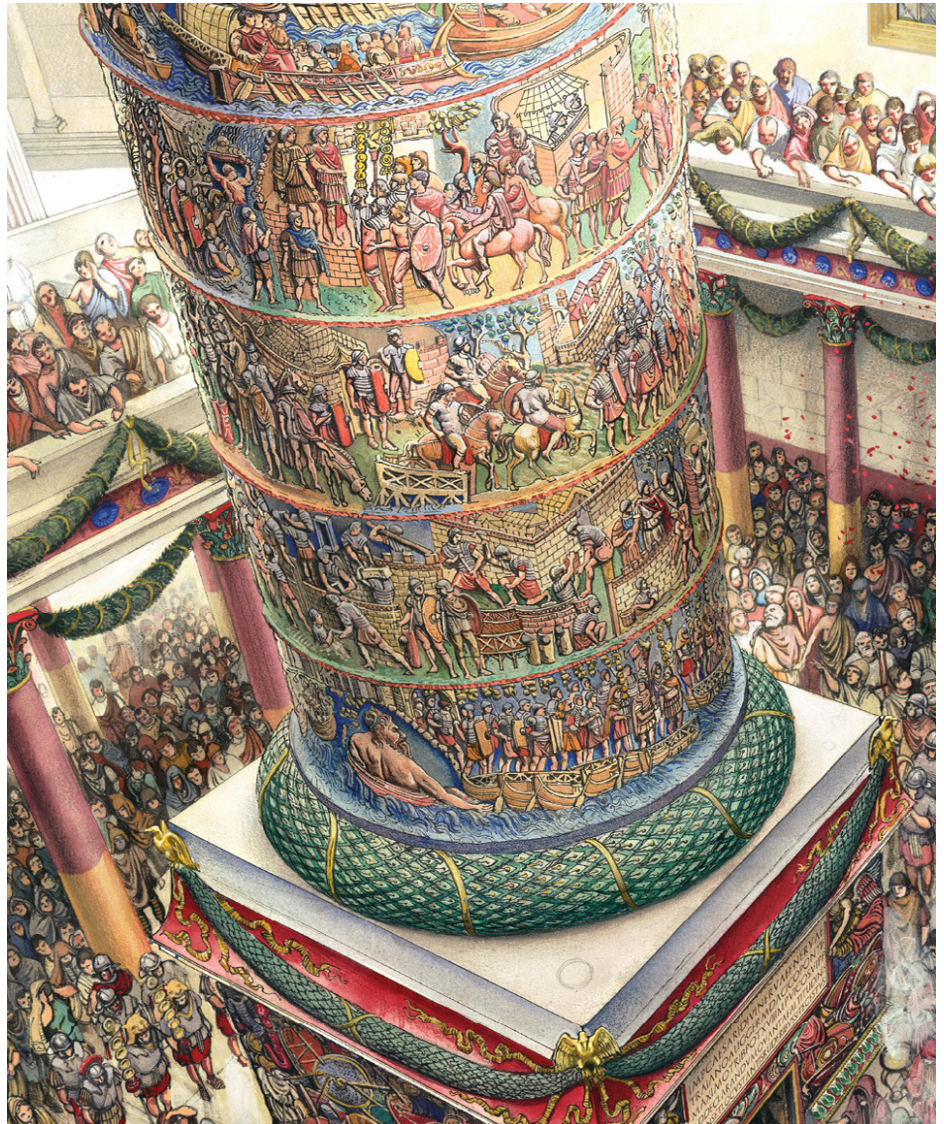

Modele estetice în artă. Sculptura

Basorelieful. Statuile

Basorelieful Columnei are o valoare documentară excepțională pentru istoria războaielor dintre daci și romani. Relieful, realizat de sculptori din Orient, sub îndrumarea lui Apollodor din Damasc, este, din punct de vedere artistic, o îmbinare între gustul oriental pentru un decor bogat și preferința romanilor pentru reprezentarea cât mai apropiată de realitate a trăsăturilor corpului și a chipului uman. Această poveste pe piatră își propunea să ilustreze artistic, vizual, textul lucrării lui Traian, *De bello Dacico*, „Despre războiul cu dacia”. În Antichitate, basorelieful putea fi urmărit de la etajele celor două biblioteci, aflate de-o parte și de alta a Columnei.

Statuia de bronz aurit din vârful Columnei, menită să sugereze măreția împăratului care domină astfel întregul for, era, probabil, una dintre variantele pe care le cunoaștem din alte sculpturi păstrate (un exemplu sugestiv în acest sens l-ai văzut la pagina 54, iar un alt exemplu, statuia lui Augustus, este redat la pagina 58). Sculptura romană, precum sculptura greacă, din care se inspiră, se concentra pe respectarea proporțiilor în redarea realității. În paralel cu această trăsătură esențială, trebuie știut că reprezentările sculptate ale zeilor, eroilor și personajelor umane erau idealizate – trăsăturile și atitudinea lor sugerau apropierea de perfecțiune.

Arheologul și istoricul de artă italian Ranuccio Bianchi Bandinelli (1900-1975) a propus încă din anul 1972 o reconstituire a culorilor inițiale. Metoda fluorescenței razelor X a demonstrat că întreaga Columnă a lui Traian a fost pictată.

In medias res – Aplicații

1. Chiar la baza Columnei lui Traian, pe basorelieful de pe pagina anterioară, se pot vedea șiruri de soldați romani trecând o apă pe un pod de vase. În stânga lor se vede cum apare, dintre valuri, trunchiul unui bătrân gol, cu pletele și barba ude și cu capul încununat cu frunze de trestie. Numele lui latinesc îți va apărea în tabel pe verticală, dacă vei completa cu termenul în latină, corespunzător indicelui dat.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.

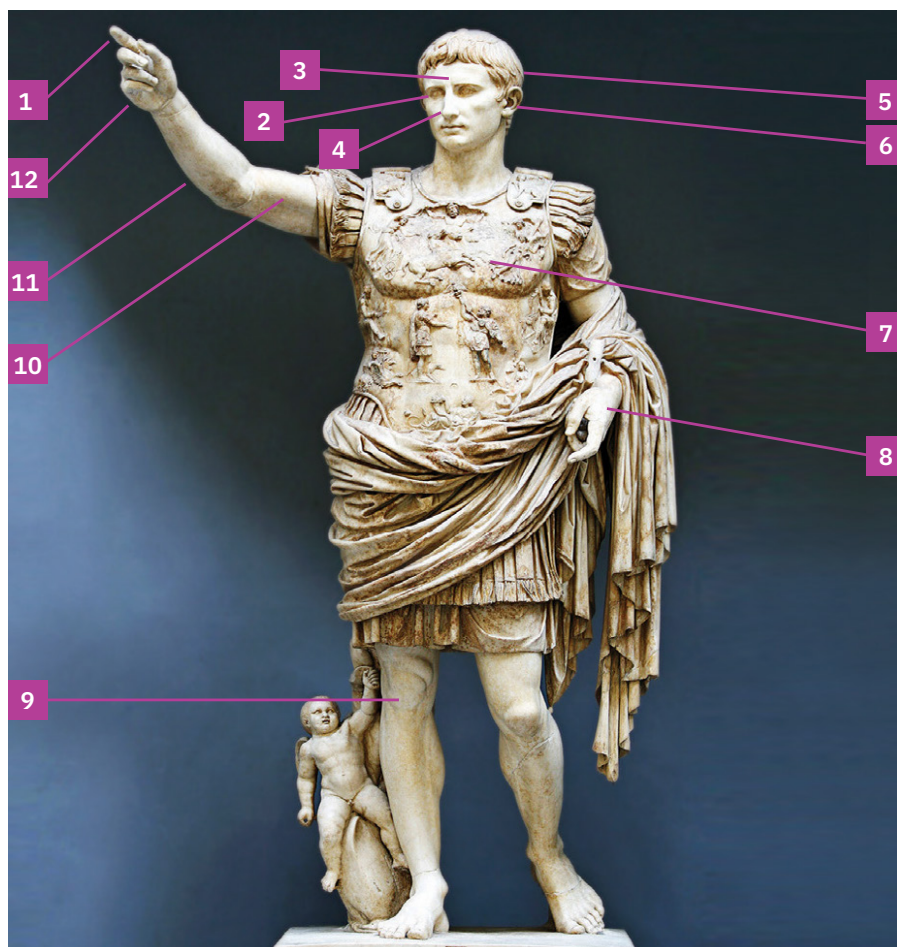
1. titlu triumfal primit de Traian după victoria din Dacia
2. numele primului împărat roman
3. nu
4. unul dintre numele lui Traian
5. numele constructorului Colosseumului
6. împărat
7. urs
8. ... *populusque Romanus*

2. Privește statuia lui Augustus – unul dintre modelele devenite clasice și care a influențat timp de secole reprezentările sculpturale ale împăraților Romei și, mai târziu, arta europeană.

a. Lista de mai jos conține substantive care desemnează părți ale corpului omenesc, moștenite în limba română. Notează în caiet cifra corespunzătoare părții corpului omenesc și substantivul în limba latină, ghidându-te după asemănarea dintre cuvântul latin și cuvântul românesc.

caput	genu
oculus	manus
nasus	frons
musculus	digitus
palma	pectus
bracchium	auricula

b. Exprimă un punct de vedere despre atitudinea împăratului, surprinsă de sculptură prin intermediul poziției corpului și al brațului drept întins.

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții

A lupta pentru putere sau pentru patrie nu este același lucru. Atmosfera de război din tabăra dacilor este descrisă astfel de către oratorul și istoricul grec **Dion Chrysostomos**, călător în Dacia anulul 98 d.H.

Am ajuns la niște oameni între-prinzători, care nu aveau timp să asculte discursuri, ci erau agitați și tulburați ca niște cai de curse aflați la start, nerăbdători, cai pe care râvna și înfocarea îi fac să lovească pământul cu copitele. [...] În mijlocul unor asemenea oameni, doar eu eram cu totul indiferent, un spectator foarte liniștit al războiului, neputincios la trup și înaintat în vârstă, dornic de a-i vedea pe oameni luptând, pe unii pentru stăpânire și putere, iar pe ceilalți pentru libertate și patrie.

Provocare. Identifică-i pe cei care luptă „pentru stăpânire și putere”, respectiv „pentru libertate și patrie”, și motivează, în fața colegilor, alegerea făcută.

Bătălia de la Tapae, detaliu de pe Columnă. Replică de la Muzeul Național de Istorie, București

Imperium Traiani

Plinius cel Tânăr, orator și om de litere din secolul al II-lea d.H., compune o laudă oficială (*Panegiric*) a împăratului Traian, în care enumeră câteva dintre avantajele imperiului.

Cât de mult se bucură acum toate provinciile că au ajuns în stăpânirea și ocrotirea noastră, acum când avem parte de un împărat care poate să schimbe și să trimită rodnicia pământului când într-un loc, când într-altul, după cum o cer împrejurările și nevoile! [...] El leagă Orientul de Occident prin schimburi comerciale în așa fel, încât toate popoarele învață rând pe rând ceea ce au și ceea ce își pot dori, și înțeleg, după ce au fost sclavii unei libertăți în dușmănie, că este mult mai util să ascuți de un singur stăpân. Într-adevăr, dacă bunurile tuturor sunt separate, fiecare are parte doar de necazurile lui proprii, dar dacă sunt unite și contopite, nimeni nu are parte de necazurile personale, ci toți au parte de bunurile comune.

Plinius cel Tânăr, *Panegiricul lui Traian*, 32

Provocare. Trecând peste exagerările intenționate ale textului, mesajul general este de subliniere a avantajelor unei **uniuni de state**, în detrimentul existenței mai multor state mai mici. Pornind de la argumentul lui Plinius, dezbateti la nivelul clasei dacă, pentru oamenii din zilele noastre, este mai bine să trăiască într-un stat mic, dar independent, sau într-o uniune mare, compusă din mai multe state independente care împărtășesc principii de guvernare și legi comune.

Auxilia – Repere

Panegiric – discurs public, în care se preamăreau faptele de vitejie ale strămoșilor, ale poporului sau se elogia o personalitate însemnată; laudă extinsă, adesea exagerată.

Portret al lui Traian, în parcul Lazienki din Varșovia, Polonia

Primus inter pares – Evaluare

1. În textul inscripției de pe soclul Columnei lui Traian apar cuvinte care au ajuns în limba română, fie prin moștenire, fie prin împrumut. Ținând cont atât de formă, cât și de sens, precizează care dintre cuvintele din lista următoare, extrase din inscripție, sunt moștenite de la strămoșii noștri și care sunt împrumutate, mai târziu, din latină.

- a. **populus** – „popor”
 - b. **imperator** – „împăratului”
 - c. **altitudinis** – „altitudinii”
 - d. **mons** – „munte”
- (0,5 p. x 4 = 2 p.)

2. Lucrările complexe ale lui Traian la drumul din defileul Dunării, în zona Porților de Fier, au fost omagiate printr-o inscripție (*tabula*), care s-a păstrat până în zilele noastre pe malul sârbesc al fluviului.

Imperator Caesar, divi Nervae filius,
Nerva Traianus Augustus Germanicus,
pontifex maximus, tribunicia potestate IIII,
pater patriae, consul III,
montibus excisis, anconibus
sublatis, viam [fecit].

- a. Completează, fără ajutorul dicționarului, traducerea textului latinesc. (2 p. x 2 = 4 p.)
- b. Treci cuvintele din sintagma *Nerva Traianus* la cazul D. sg., schimbând terminațiile. (0,5 p. x 2 = 1 p.)

3. Menționează conflictul militar care l-a determinat pe împărat să comande construirea drumului din defileul Dunării. (1 p.)

4. Precizează numele celebrului arhitect care a proiectat și coordonat execuția lucrărilor amintite. (1 p.)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

Tabula Traiana

.....,
Nerva Traianus Augustus, învingător al germanilor,
Mare Pontif, investit a patra oară ca tribun,
.....,
înlăturând porțiuni din munte
și folosind bărne de lemn, [a făcut] acest drum.

Lecția 9. Otium

După lungile plimbări în jurul Columnei lui Traian și pe Via dei Fori Imperiali, Luca, Doris și Iulia au fost cuprinși de oboseală și răzbiți de foame. E vremea pentru odihnă! Folosind ghidul Romei, prietenii caută un restaurant unde să mănânce câteva specialități tradiționale italienești: ce altceva decât pizza și lasagna. Școala pare departe, vacanța e în toi, iar cei trei se pot bucura de o masă delicioasă și de un moment de tihnă binemeritată.

Quo vadis? – Încotro?

1. Scrie în caiet primele două cuvinte la care te gândești atunci când auzi cuvintele „școală” și „vacanță”. Apoi, la nivelul clasei, după ce citiți rubrica *Nota bene!*, discutați despre diferența dintre felul în care vedeți voi școala și cum o vedeau romanii.
2. Ce înseamnă pentru tine „timp liber”? Concepe o definiție personală a timpului liber.
3. La romani, *otium* putea avea și un înțeles negativ: termenul se referă la odihnă, timp liber, relaxare, dar și la inactivitate, lene, pierdere de vreme. Cu ce crezi că ar trebui „umplut” timpul liber, încât să nu devină pierdere de vreme?

Nota bene!

otium = tihnă, odihnă, repaus, timp liber

schola = școală

Cuvântul *schola* a fost împrumutat din grecescul *scholé*, care însemna inițial „timp liber”, iar apoi „școală”, pentru că, în Antichitate, copiii, precum adulții, aveau multe îndatoriri casnice, iar școala era locul și timpul liber de îndatoriri, destinat studiului – deci un timp pentru ei, nu pentru ceilalți.

Definiția cărturarului antic Festus este lămuritoare în acest sens: „Sunt numite școli (*scholae*) nu de la odihnă (*otium*) și vacanță (*vacatio*), ci pentru că, după ce au lăsat toate treburile deoparte, copiii au timp liber pentru învățătură (*studium*)”.

Latine dicta – Text în limba latină

Amici, **fame** coacti, ad tabernam eunt. Tabernae nomen est „O mi sol”.

Prietenii, împinși **de foame**, merg la restaurant. Numele restaurantului este „O sole mio”.

Luca et Iulia duas pittas **cum caseo** et olivis volunt, Doris laganum vult.

Luca și Iulia doresc două pizze **cu brânză** și măslină, Doris vrea lasagna.

Sub mensa est catta alba et pueri cattaie pittam dant. Catta olivas maxime amat.

....., iar copiii

Pisicii îi plac foarte mult măslinile.

Pueri **de taberna** exeunt et multas cattas vident. Copiii ies **din restaurant** și văd multe pisici.

Cattaie pittam **sine caepa**, sed cum multis olivis volunt.

Pisicile vor, dar cu multe măslină.

Duae cattaie nigrae **cum parte** lagani, surrepta **de mensa**, fugiunt.

Două pisici negre

Completează secvențele omise în traducere, cu ajutorul informațiilor de la *Auxilia*.

Auxilia – Repere

Substantive:

mensa, -ae = masă

catta, -ae = pisică

pitta, -ae = pizza

caepa, -ae = ceapă

pars, **partis** = parte, bucată

laganum, -i = lasagna

(se pronunță „lazania”)

Verbe:

do, **dare** = a da

fugio, **fugere** = a fugi

Adjective:

albus/alba = alb/-ă

surreptus/surrepta = furat/-ă
(se acordă cu *parte*)

Prepoziții (+ ablativ):

sub = sub

sine = fără

cum = cu

de = din, de la, de pe; despre

Memento! – Ține minte!

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română

Ablativul singular

Cazul ablativ nu s-a păstrat în limba română, formele sale fiind asimilate, în timp, de către acuzativ. În limba latină, cazurile Ac. și Abl. au terminații diferite. Poți recunoaște un substantiv la Abl. în funcție de terminațiile de mai jos, grupate pe cele trei categorii uzuale de substantive în latină. Urmărește, în tabelul următor, relația dintre formele de bază (de dicționar) ale substantivelor și terminația lor la cazul ablativ.

Categoria de substantive (declinarea)	I	II	III
Forme de bază (N. sg., G. sg.)	Roma, -ae	murus, -i otium, -i	rex, -gis nomen, -inis fames, -is
Ablativ singular	Roma	muro otio	regē nomine fame

Traducerea ablativului în limba română nu este dificilă. Există două situații:

1. Abl. cu prepoziție exprimată. În această situație, la fel ca acuzativul, ablativul se traduce în limba română punându-l la forma cerută de prepoziția/locuțiunea prepozițională din română. Observă exemplele prezentate comparativ cu cazul acuzativ:

Cazul	Ablativ	Acuzativ
latină	Amici <i>in foro</i> sunt.	Amici <i>per forum</i> ambulat.
română	Prietenii sunt <i>în for</i> .	Prietenii se plimbă <i>prin for</i> .
funcție sintactică	unde sunt/se află (prietenii)? ⇒ (complement) circumstanțial de loc	(pe) unde se plimbă? ⇒ (complement) circumstanțial de loc

2. Abl. fără prepoziție exprimată. În această situație, pentru traducere poate fi utilizată o prepoziție potrivită în context, cel mai adesea una dintre următoarele: **prin, în, de, la, cu** (dar uneori și *din, de la, din cauza* etc.). Dacă ții minte această serie de cinci prepoziții, nu vei avea probleme în a „descifra” un ablativ.

Exemple	Latină	Română
<i>prin</i>	Studio mundum cognoscimus.	PRIN în de la cu studiu cunoaștem lumea.
<i>de</i>	Timore cattae nigrae fugiunt.	prin în DE la cu teamă , pisicile negre fug.
funcție sintactică	⇒ (complement) circumstanțial SAU ⇒ complement prepozițional	⇒ (complement) circumstanțial SAU ⇒ complement prepozițional

În enunțul următor poți urmări în sinteză, în paralel cu limba română, **funcțiile sintactice** principale asociate cazurilor studiate. Precum în română, vocativul, cazul prin care se exprimă o chemare/poruncă/exclamație, nu are funcție sintactică.

Senatus filio Nervae columnam summa cum laude dedicavit.

Senatul a dedicat o columnă fiului (pentru fiul) lui Nerva, cu cea mai mare laudă.

Cazul	Nominativ	Acuzativ	Genitiv	Dativ	Ablativ
latină	Senatus	columnam	Nervae	filio	laude
română	Senatul	o columnă	(al) lui Nerva	fiului	(cu) laudă
funcție sintactică	cine a dedicat? ⇒ subiect	ce a dedicat? ⇒ complement direct	al cui fiu? ⇒ atribut substantival	cui a dedicat? ⇒ complement indirect	cum a dedicat? ⇒ (complement) circumstanțial de mod

Auxilia – Repere

- **Terminațiile** de ablativ, ca și la celelalte cazuri, se adaugă la **finalul temei** (partea fixă a substantivului). O terminație o înlocuiește pe alta:
 - N. Roma, Abl. Roma;
 - N. murus, Abl. muro.
- Prin excepție, în cazul unor **substantive**, terminația de Abl. sg. se adaugă la finalul formei de N. sg.
 - N. puer, Abl. puero;
 - N. imperator, Abl. imperatore.
- **La unele substantive**, Abl. sg. poate avea terminația **-u**.
- În gramatica limbii latine, pentru funcția sintactică de **circumstanțial**, se folosește termenul de **complement circumstanțial**, dar poți utiliza și termenul învățat la limba română.

In medias res – Aplicații

1. Transcrie din textul de la rubrica *Latine dicta* cuvintele la ablativ singular evidențiate cu roșu, grupându-le în funcție de cele trei categorii de terminații.
2. Pe baza modelului de la *Memento!*, aplică „formula” *prin, în, de, la, cu* pentru a descoperi sensul ablativului din propozițiile următoare – alege, prin eliminare, prepoziția subînțeleasă în română, potrivită în context:

Latină	Română
Audacia fortes Daci pugnans.	PRIN ÎN DE LA CU vitejie luptă puternicii daci.
Bello omne licet.	PRIN ÎN DE LA CU război totul e permis.
Labore ad felicitatem pervenimus.	PRIN ÎN DE LA CU muncă/efort ajungem la fericire.
Hora quinta ad tabernam pervenerunt.	PRIN ÎN DE LA CU ora 5 au ajuns la restaurant.

3. Stabilește funcția sintactică pentru fiecare substantiv la Abl. din enunțurile de mai sus.
4. Latina a fost, pentru cea mai mare parte a Europei, din Antichitate până în modernitate, limba culturii și a științelor, devenind în timp sinonimă cu educația însăși. Astăzi, multe școli și universități din întreaga lume au adoptat, alături de un blazon (siglă/logo) propriu, un motto latin, definitoriu pentru valorile promovate. Mai jos ai o serie de exemple, în care există cel puțin câte un ablativ:

 <p>Ex umbra in solem Universitatea Tehnică, Valparaíso, Chile</p>	 <p>Ingenio et labore Universitatea din Auckland, Noua Zeelandă</p>	<p>Non multa, sed multum</p> <hr/> <p>Non scholae, sed vitae discimus.</p> <p>„Nu învățăm pentru școală, ci pentru viață.” este o cugetare adaptată după o constatare a filosofului Seneca: „La noi, toate se învață fără noimă, chiar și literatura; parcă n-am învăța pentru viață, ci pentru școală.”</p>
 <p>Concordia cum veritate Universitatea din Waterloo, Canada</p>	 <p>Honore et labore Liceu – Wangaratta, Australia</p>	
 <p>Fide et fortitudine Liceu – Newcastle, Africa de Sud</p>	 <p>Virtute et sapientia floreat Liceu – Kingston, Jamaica <i>floreat</i> = să înflorească</p>	
 <p>In labore gaudium [est] Liceu – Hong Kong, China</p>	 <p>Fide splendet et scientia Universitatea din Montréal, Canada <i>splendet</i> = strălucește (școala)</p>	
 <p>Calamus gladio fortior [est] Universitatea Keio, Japonia <i>fortior</i> = mai puternic</p>	 <p>Pro hominum beneficio Universitatea Hongik, Seul, Coreea de Sud <i>hominum</i> (G. pl.) = oamenilor <i>pro beneficio</i> (Abl.)</p>	

- a. Tradu în limba română, cu ajutorul dicționarului, mottourile prezentate și recunoaște continentul unde se află fiecare școală/universitate.
- b. Lucrând în echipe de 4-5 colegi, alcătuiți o listă de valori identificate în blazoanele de mai sus. Stabiliți o ierarhie a acestor valori la nivelul echipei, pe care s-o argumentați în fața colegilor.
- c. Ce alte valori credeți că ar mai putea să se regăsească în mottourile școlilor? Exemplificați.

Mysterium – Explorare și descoperire

Traducerea: _____

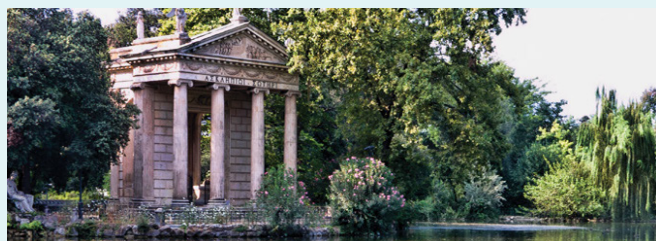
Auxilia – Repere

qui = (cei) care
sine (prep.) = fără
semper = mereu, întotdeauna
pugno, pugnare = a lupta

pro = pentru
sua = (a) sa/lui/ei/lor

— E vremea siesteii, exclamă Luca. Nu ne odihnim?
Doris și Iulia preferă însă o odihnă „activă”. Îl conving pe Luca să-și continue plimbarea și să zăbovească în parc.
— Bine, dar nu mergem apoi la piscină? insistă Luca.
— Mai întâi să vedem cum arătau piscinele romanilor, nu, Iulia? Am citit în ghid că termele, adică băile publice romane, sunt spectaculoase.

Templul lui Aesculapius din Villa Borghese, construit, în ciuda aparențelor, abia în secolul al XVIII-lea

Auxilia – Repere

- **Siesta** reprezintă în societățile mediteraneene (mai ales în Italia și Spania) odihna de după prânz.
- Tradiția siesteii este romană. Termenul provine din latinescul **sexta hora**, a șasea oră, calculată de la răsărit, deci ora 12, eventual 13.

Memento! – Ține minte!

Lexic latin în alte limbi romanice

Limbile romanice au în comun nu doar structura gramaticală de origine latină, ci și o parte semnificativă a lexicului. Deși **vocabularul fundamental comun tuturor limbilor romanice** nu conține mai mult de 500 de cuvinte, ele sunt esențiale, întrucât denumesc noțiuni de bază legate de om și de traiul lui zilnic. Aceste cuvinte moștenite din latină în toate limbile romanice se numesc **cuvinte panromanice**. Pe lângă ele, s-au moștenit din latină și alți termeni, care însă nu se regăsesc în toate limbile romanice. Cuvintele panromanice sunt folosite foarte des, constituind partea cea mai importantă a vocabularului acestor limbi. Iată câteva astfel de exemple:

latină	română	italiană	franceză	spaniolă	portugheză
homo		uomo	homme	hombre	homem
sol		sole	soleil	sol	sol
bonus		buono	bon	bueno	bom

Dar limbile romanice au în comun și numeroase cuvinte împrumutate din limba latină – în general, cuvinte abstracte sau specializate în cadrul unui domeniu științific. Au fost împrumutate din latină mai târziu, odată cu dezvoltarea literaturii și a științelor. Iată și câteva exemple de astfel de cuvinte împrumutate din limba latină:

latină	română	italiană	franceză	spaniolă	portugheză
auctor		autore	auteur	autor	autor
calculare		calcolare	calculer	calcular	calcular
elaborare		elaborare	élaborer	elaborar	elaborar

In medias res – Aplicații

1. La rubrica *Memento!* au rămas necompletate coloanele din tabel referitoare la limba română. Precizează varianta în română a cuvintelor panromanice din seriile date.

2. Citiți ghicitoarea de mai jos, compusă în totalitate din cuvinte moștenite din limba latină:

Câmpul alb,/Oile negre,/Cin-le vede/Nu le crede,/Cin-le paște/Le cunoaște.

Lucrând în perechi, stabiliți asocierile corecte între cuvintele panromanice: etimonul (termenul de origine) latinesc, cuvântul românesc din ghicitoare și corespondentul său într-una din limbile romanice (it. = italiană; fr. = franceză; sp. = spaniolă; port. = portugheză):

Model: lat. *pascere* – rom. *a paște* – sp. *pacer*

• *credere* • *campus* • *non* • *niger* • *cognoscere* • *ille* • *videre*.

campo (it.), *ver* (sp.), *le* (fr.), *nero* (it.), *não* (port.), *conoscere* (it.), *croire* (fr.)

3. În textul de la rubrica *Latine dicta* apare cuvântul *catta*, -ae, „pisică” (la masculin *cattus*, -i, „motan”). Cu ce cuvânt din limba engleză – limbă nonromanică – se înrudește?

Fuit olim... – A fost odată...

Viață publică – viață privată

Grădini și parcuri

Romanii au preluat din Orient gustul pentru grădini începând cu secolul I î.H., atunci când generalii au condus acolo campanii militare victorioase. În Persia, regii aveau parcuri întinse cu livezi, grădini de flori și chiar păduri cu animale sălbatice. Prin preluarea acestei mode, romanii, un popor de țărani la origine, își redescopereau astfel și la oraș atașamentul față de natură.

Grădinile (*horti*, plural de la *hortus*), aflate inițial la marginea Romei, au ajuns să fie incluse în incinta orașului. Din domenii private (*villae*), grădinile și parcurile au devenit în timp spații publice de recreere. Printre cele mai cunoscute erau *Horti Luculliani* – numite după Lucullus, general roman care se retrăsese din viața publică pentru a se dedica tihnei (*otium*). Aceste grădini se aflau pe colina Pincius, acolo unde acum se află Piazza di Spagna și, parțial, Villa Borghese, faimoase locuri de relaxare și astăzi.

Modelul grădinii romane s-a răspândit nu doar în Italia, ci în întreaga lume occidentală, iar parcul, ca spațiu natural amenajat arhitectural, a devenit un element central al oricărui oraș.

Băi – Terme

▶ Înainte de a lua masa de seară, romanii obișnuiau să meargă să-și curețe corpul la baie – *balneum* (la plural, *balnea* – băi). Obiceiul a fost preluat de la greci. Este însă meritul romanilor de a fi făcut din igiena și îngrijirea corpului un element esențial pentru europeni.

În epoca imperială au apărut băile publice – *thermae*. Atunci au fost construite la Roma mai multe instalații balneare, cu sisteme de încălzire prin podea. Printre cele mai cunoscute sunt Termele împăratului Caracalla, inaugurate în 216 d.H., și Termele împăratului Dioclețian, cele mai mari din câte a cunoscut lumea antică.

Un cetățean roman care intra la terme își lăsa întâi hainele la vestiar, apoi avea de ales între mai multe săli: *tepidarium*, o sală cu apă caldă, *frigidarium*, una cu apă rece, și *caldarium*, sală cu bazine cu apă fierbinte. Existau maseuri care foloseau pentru masaj uleiuri parfumate; nu lipsea *sudatorium* (sauna), unde oamenii petreceau mai mult timp stând de vorbă; erau și locuri speciale unde se făcea gimnastică și mici magazine cu alimente (*popinae*). Termele imperiale aveau și bazine de înot, decorate în interior cu mozaicuri. Ceea ce înțelegem azi prin „băi” și „spa” sunt dezvoltările moderne ale termelor romane.

Termele lui Caracalla: **1.** reconstituire și **2.** ruinele de azi

Masa

⊕ Romanii aveau trei mese principale într-o zi: micul-dejun (*ientaculum*), prânzul (*prandium*) și cina (*cena*). Copiii care mergeau la școală luau cu ei o gogoasă (*adipatum*). Între prânz și cină putea să mai existe și o gustare (*merenda*).

Masa principală la romani era cina (*cena*), luată într-o sală de mese (*triclinium*). Cina începea cu un aperitiv (*gustatio*). În partea principală, cu mai multe feluri, erau servite diverse preparate din carne. Urma desertul, de obicei din fructe, dar și din alimente sărate, care să stârnească setea. La final, era prevăzut banchetul (*convivium*), la care se bea vin amestecat cu apă (*vinum*) și aproape niciodată vin curat, neamestecat (*merum*).

Non multa, sed multum

Mens sana in corpore sano

„Minte sănătoasă într-un corp sănătos”

Expresia, azi o deviză a activității sportive, necesară pentru o bună stare de spirit, își are originea în versurile poetului Iuvenal: „De-ar avea tinerii noștri și minte sănătoasă, precum le e trupul”.

Grădina romană cu peristil a Vilei Getty din Pacific Palisades, Los Angeles. Getty Villa a fost copiată după o *villa* romană antică autentică, îngropată de o erupție a Vezuviului.

Otium

Romanii, firi practice, considerau că viața omului trebuie să stea, în principal, sub semnul lui *negotium* (treabă, activitate, implicare) și mai puțin sub semnul lui *otium* (odihnă, timp liber), întrucât cel din urmă poate duce la pasi-vitate, dezinteres. Din perspectiva activităților intelectuale însă, starea de *otium* era privilegiată: cultura, în general, necesită *otium*, adică timp pentru studiu sau creație (artistică, literară, științifică etc.). De aceea, chiar și pentru omul simplu, era recomandat un *otium* în care timpul să fie dedicat culturii. Relevantă pentru această concepție rămâne cugetarea filosofului Seneca: *Vita sine litteris mors est* – „Viața fără învățătură este moarte”.

In medias res – Aplicații

- Pe baza informațiilor de la *Fuit olim*, precizează semnificația următoarelor noțiuni moderne: „horticultură”, „stațiune balneară”, „băi”.
- La moartea împăratului Theodosius (395 d.H.), Imperiul Roman se împarte în două, de Răsărit și de Apus. În tabloul de mai jos este reprezentat pe tron împăratul Apusului, Honorius, în timp ce vin la el mesageri care îl anunță că barbarii sunt pe cale să cucerească Roma. Valorificând informațiile de la *Fuit olim...* și *Auxilia*, oferă o interpretare scenei:
 - Într-un colț al sălii tronului, se află statuia primului împărat roman. Numește-l.
 - Statuia respectivă îl înfățișează pe împărat în ipostaza sa triumfală, în veșmânt militar și cu mâna dreaptă ridicată, ca și cum s-ar adresa soldaților/poporului. Care sunt diferențele față de imaginea lui Honorius (îmbrăcăminte, atitudine etc.)?
 - Cărui împărat i se potrivește cel mai bine noțiunea de *otium* și căruia cea de *negotium*?
 - Explică în ce fel ar putea exemplifica acest tablou opoziția dintre binele personal și binele public.

Auxilia – Repere

„Pentru supuși nu era o taină faptul că Honorius nu avea pasiuni, și prin urmare nici talente, că firea sa slabă și apatică era deopotrivă incapabilă să facă față îndatoririlor rangului său și să se bucure de plăcerile vârstei lui. În frageda sa tinerețe, el făcuse oarecare progrese în exercițiul călăriei și în mînuirea arcului, dar curând părăsi aceste ocupații oboșitoare și hrănirea păsărilor deveni principala grijă de zi cu zi a împăratului din Apus, care a lăsat frâiele imperiului în mâinile tutorelui său. El își petrecea lungul somn al vieții, prizonier în palatul său, străin în țara sa și spectator răbdător și aproape indiferent al ruinei Imperiului de Apus, atacat în repetate rânduri și, în cele din urmă, răpus de armele barbarilor.”

Edward Gibbon,
Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman

John William Waterhouse, *Favoriții împăratului Honorius* (1883),
Art Gallery of South Australia, Adelaide

3. Păstrăm din Antichitate o singură carte cu rețete culinare, cea a gastronomului Apicius (secolul I d.H.), o adevărată carte de bucate a Antichității. Mai jos este dată o astfel de rețetă:

DULCIA DOMESTICA:

Palmulas excepto semine, nuce vel nucleis vel piper tritum infercies. Sale foris contingis, frigis in melle cocto et inferes.

DULCIURI DE CASĂ:

Curmale fără **sâmbure** se umplu cu **nucă** sau semințe de pin sau piper pisat. Se presară pe deasupra cu **sare**, se **frig** în miere coaptă și se servesc.

Identifică în textul latinesc cuvintele care corespund celor scrise colorat în traducere.

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții. Portofoliu**Despre valoarea timpului – tempus**

Filosoful Seneca (secolul I d.H.) îi adresa într-o scrisoare prietenului său mai tânăr, Lucilius, următoarele gânduri:

Dragul meu Lucilius,

Unele momente de timp ne sunt luate cu forța, altele fără să băgăm de seamă, altele ne scapă. Totuși, cea mai rușinoasă este irosirea timpului din nepăsare. Dacă ai sta să te gândești puțin, o mare parte din viață ni se scurge făcând rău, cea mai mare parte nefăcând nimic, toată viața făcând altceva decât trebuie. [...] Fă așadar, dragul meu Lucilius, ceea ce scrii că faci: îmbrățișează fiecare oră. Vei depinde mai puțin de ziua de mâine, dacă vei reuși să pui mâna pe ziua de azi. În timp ce suntem purtați peste tot, viața trece în goană pe lângă noi. Toate lucrurile ne sunt străine, numai timpul este al nostru. Natura ne-a dat în proprietate doar acest lucru fugar și alunecos, din care ne scoate oricine vrea. Și cât de mare este prostia oamenilor! Când e vorba de lucruri mărunte și fără valoare, de care poți face rost oricând, ei devin datori unii altora. Nimeni însă nu s-ar gândi că e dator cu ceva atunci când a primit timp. Și totuși acesta este singurul lucru pe care, oricât ai vrea, nu-l mai poți da înapoi.

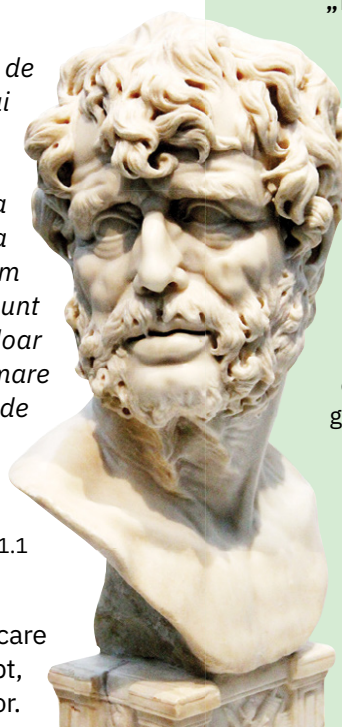
Seneca, *Scrisori către Lucilius*, 1.1

Provocare

În grupe de 4-5 colegi, alcătuiți o listă de elemente din viața voastră care nu înseamnă timp pierdut și o listă de elemente care înseamnă, de fapt, pierdere de vreme. Discutați diferențele de opțiuni dintre listele echipelor.

Non multa, sed multum**Carpe diem „Trăiește clipa!”**

Expresia extrasă din versurile poetului Horatius semnifică importanța trăirii în prezent, nu în trecut sau pentru un viitor oricum nesigur, greu controlabil.

Bustul lui Seneca (secolul al XVII-lea), Muzeul Prado, Madrid

Primus inter pares – Evaluare

1. În următorul proverb apare un joc de cuvinte: în cadrul enumerației, fiecare substantiv își „pierde” prima literă, devenind astfel un nou cuvânt. Recunoaște cazul substantivelor îngroșate și completează traducerea:

*Amicus verus cognoscitur **amore, more, ore, re.***

Prietenul adevărat se recunoaște

Forme de bază (de dicționar): *amor, -is; mos, moris* = obicei, comportament;

os, oris = cuvânt, vorbă; *res, rei* = lucru, faptă.

(0,5 p. + 2 p. = 2,5 p.)

2. Completează mottoul școlii/universității cu terminația corectă de Abl. sg. (**a/o/e**), în funcție de categoria arătată de formele de bază ale substantivului:

amor_ ac studi_ = prin iubire și studiu
amor, -is; studium, -i (Colegiul Bates, Lewiston, SUA)

vincere caritat_ = învingi prin dragoste
caritas, caritatis (Liceul din Gokomere, Zimbabwe)

ment_ et artific_ = prin rațiune (minte) și cu îndemânare
mens, mentis; artificium, -i (Universitatea Ryerson, Toronto, Canada)

(0,5 p. x 5 = 2,5 p.)

3. Menționează patru elemente/aspecte specific romane, referitoare la băile termale, masă sau odihnă, pe care le întâlnim și în societatea contemporană.

(1 p. x 4 = 4 p.)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = **10 puncte**

I. (2 puncte) Citește textul.

„— O, Șoarece! Nu cumva știi cum se iese din balta asta? Am obosit de când tot înot pe-aici. O, Șoarece!

Alice gândea că așa este corect să te adresezi unui șoarece. Era prima dată când făcea una ca asta, își amintea însă că văzuse în *Gramatica limbii latine* a fratelui ei: «un șoarece – al unui șoarece – unui șoarece – un șoarece – o, șoarece!» Șoarecele o privi țintă și parcă i se păru că-i face semn, clipind nițel dintr-un ochișor, dar de spus nu spuse nimic.”

(Lewis Carroll, *Alice în Țara Minunilor*)

caz	română	latină
N.	șoarece	mus
G.	al/a/ai/ale șoarecelui	muris
	șoarecelui	mur. . .
	șoarece	mur. . .
V.	o, șoarece	mus

Reconstituie pagina din gramatica limbii latine a fratelui lui Alice.

1. Completează tabelul de mai sus, deducând cazurile și terminațiile. (4 x 0,4 p. = 1,6 p.)
2. Precizează cazul omis de Alice și scrie forma substantivului *mus* la cazul respectiv. (2 x 0,2 p. = 0,4 p.)
- 3*. Notează cuvântul cu același sens, înrudit cu latinescul *mus*, care se regăsește și în limba engleză.

(Indiciu: se mișcă repede și mută săgeata dintr-o parte într-alta a ecranului computerului.)

* subiect facultativ – dacă îl rezolvi corect, primești 0,5 p. în plus, față de punctajul total.

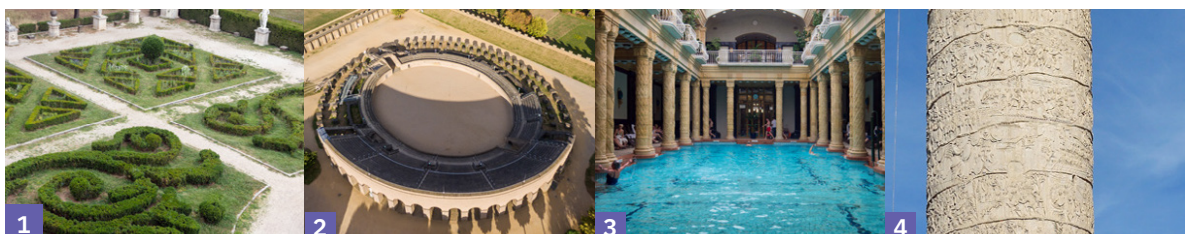
II. (5 puncte) Citește versurile.

„Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de _ _ _ _ _ ,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de _ _ _ _ _ !”

1. Menționează autorul și titlul poeziei, precizând și ce reprezintă ea pentru statul român.
Formulează răspunsul într-un singur enunț. (3 x 0,2 p. + 0,2 p. = 0,8 p.)
2. Completează lacunele din text. (2 x 0,3 p. = 0,6 p.)
3. Transcrie din text cinci cuvinte moștenite din limba latină. (5 x 0,2 p. = 1 p.)
4. Numește o construcție prin care împărații romani își celebrau triumfurile militare, exemplificând cu un monument reprezentativ. (2 x 0,3 p. = 0,6 p.)
5. Tradu în limba română: *SPQR imperatori Traiano, Nervae filio, columnam in foro dedicavit.*
Lexic: *forum, -i* = for; *dedicavit* = a/au dedicat. (2 p.)

III. (2 puncte) Notează, în a doua coloană, în dreptul fiecăruia dintre cele patru cuvinte din prima coloană, cifra corespunzătoare imaginilor de mai jos. În a treia coloană precizează sensul cuvintelor latinești în limba română.

<i>columna</i>		
<i>thermae</i>		
<i>amphitheatrum</i>		
<i>horti</i>		

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

Proiect: Columne

Tema proiectului – Columne monumentale în orașele lumii

Modul de lucru:

- formați cinci echipe;
- alegeți, prin negociere sau prin tragere la sorți, câte una dintre **cele cinci** teme din lista de mai jos.
 - 1. Columne romane:**
 - Columna lui Marcus Aurelius;
 - Columna lui Dioclețian;
 - Columna lui Phocas.
 - 2. Columne care celebrează personalități și victorii militare:**
 - Columna din Place Vendôme, Paris (Franța);
 - Nelson's Column, Londra (Marea Britanie);
 - Columna lui Alexandru I, Sankt Petersburg (Rusia).
 - 3. Columne cu caracter religios:**
 - Columna Mariană, Roma (Italia);
 - Sfânta Treime, Olomouc (Rep. Cehă);
 - Lichtsäule, Klosterneuburg (Germania).
 - 4. Columne dedicate unor evenimente istorice naționale:**
 - Astoria Column, Oregon (Statele Unite ale Americii);
 - Columna Congresului, Bruxelles (Belgia);
 - Columnele din Karlskirche, Viena (Austria).
 - 5. Columne în arta urbană monumentală, modernă și contemporană:**
 - Washington Monument, Baltimore (Statele Unite ale Americii);
 - Columna memorială, Hamburg (Germania);
 - Coloana Infinitului, Târgu Jiu (România).
- alcătuiți prezentări tematice ale moștenirii culturale și arhitecturale a candelor monumentale romane, pe baza resurselor digitale indicate de profesor/profesoară. Pentru fiecare monument, prezentările, sub formă de **poster**, **slide-uri** sau **materiale video** vor include:
 - datarea și localizarea monumentului;
 - imagini reprezentative, inclusiv detalii relevante;
 - personalitatea/evenimentul comemorat(ă) prin monument;
 - aspecte semnificative legate de construcție/contextul istoric;
 - elemente comune cu columna monumentală romană; inovații.
- expuneți **posterele** sau **proiectați materialele video** și **prezentați proiectul**, în timpul alocat echipei (fie printr-un reprezentant, fie prin participarea întregii echipe).

AUTOEVALUARE/ INTEREVALUARE

- la finalul prezentării temei de proiect, echipa completează punctajele de pe fișa de evaluare oferită de profesor/profesoară: punctajele se stabilesc prin negociere în cadrul echipei (vezi modelele de fișe propuse la pagina 8);
- în mod similar, celelalte echipe realizează interevaluarea temei prezentate de fiecare echipă;
- profesorul/profesoara compară punctajele acordate prin autoevaluare și interevaluare, prezintă propriul punctaj și discută cu echipele eventualele diferențe semnificative.

U4

Civilizație , și societate

Philippeion, templu în Olympia, Grecia. 18 coloane din marmură și travertin încadrau templul circular, în care se aflau statuile din fildeș și aur ale celor diviniizați. Eleganța coloanelor cu capiteluri ionice a ajuns, odată cu Alexandru cel Mare, până în Pakistanul de azi, pentru ca în epocile ulterioare să se răspândească, mai ales prin intermediul romanilor, în toată Europa, iar apoi în întreaga lume, devenind un model estetic în arhitectură.

Lecția 10

Lecția 11

Lecția 12

Evaluare sumativă

Proiect

70 Civitas Romana

77 Dei et homines

84 Templa

87

88 Zeii greco-romani

Lecția 10. Civitas Romana

Roma încă avea multe de dezvăluit celor trei prieteni. Le rămăsese în gând Circus Maximus (Circul cel Mare), despre care citiseră în ghid și pe lângă care trecuseră când au vizitat colina Palatin. În timp ce Iulia caută pe o hartă, cu ajutorul telefonului, drumul cel mai scurt, iar Luca se uită în ghid să vadă ce mai este de descoperit în zona Circului, Doris intră într-un magazin. Iese în scurt timp cu un suvenir practic: un tricou pe care era scris CIVIS ROMANUS SUM.

Quo vadis? – Încotro?

1. Având în vedere că *civis* înseamnă „cetățean”, ce înțeles are enunțul de pe tricou?
2. Care dintre sensurile din latină ale lui *civitas* (vezi *Nota bene!*) este cel mai bine păstrat în cuvântul românesc moștenit *cetate*?
3. *Civitas* desemna în latină, în principal, cetățeni, uniți laolaltă prin *legi* (*leges*), care implicau **drepturi**, dar și **îndatoriri**. Poate fi această definiție valabilă și în zilele noastre? Notează în caiet câteva drepturi ale oricărui cetățean, dar și îndatorirea pe care o consideri cea mai importantă în raport cu ceilalți.
4. Ținând cont de toate sensurile termenului, cum se poate traduce titlul lecției?

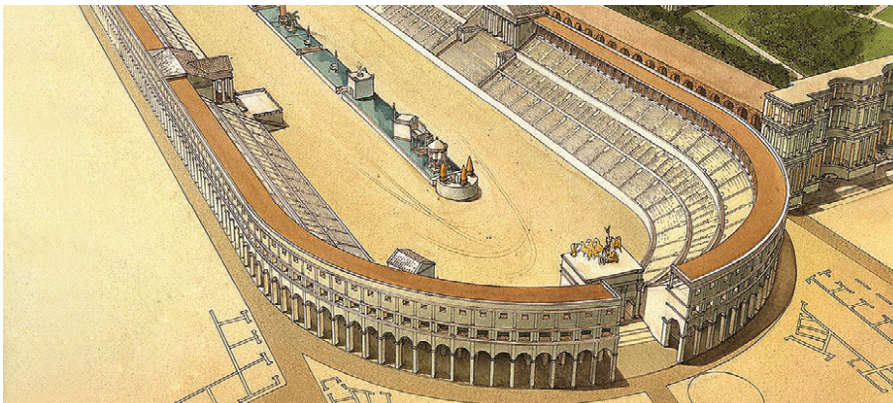
Nota bene!

civitas, -atis =

1. totalitatea cetățenilor care alcătuiesc un stat, societatea;
2. oraș;
3. cetățenie

Latine dicta – Text în limba latină

Circus Maximus (reconstituire)

Quo **vadimus** hodie?
..... ?

Ad Circum Maximum ire **vultis**?
Vreți să mergem la Circus Maximus?

Quid **erat** ibi?
Ce ?

Luca in libro suo **legit**:

..... :

Ibi cursus bigarum et quadrigarum **erant**: equi **currebant**, spectatores **clamabant** et sponsiones **faciebant**.

Acolo erau curse de care cu doi și cu patru cai:

Auxilia – Repere

Substantive:

liber, libri = carte

equus, -i = cal (*equi* – aici, N. pl.)

spectator, -is (aici, N. pl.)

sponsio, -onis = pariu (aici, Ac. pl.)

cursus honorum = carieră politică
(ierarhia funcțiilor publice)

Adjective:

suus/sua = al său/a sa (adj. pron. posesiv)

facilis = ușor

Verbe:

lego, legere = a citi

curro, -ere = a alerga

clamo, -are = a striga, a aclama

facio, -ere = a face

Adverbe:

hodie = azi

ibi = acolo

Imperator Caligula addictus **erat** circensibus. Equum suum tantum **amabat**, ut ei consulatum destinaret.

Împăratul Caligula era dependent de jocurile din circ. Își iubea calul atât de mult, încât îl pregătea pentru consulat.

Equum consulem facere **volebat**?! Equo cursus honorum non **est** facilis.
Dorea să-l facă pe cal consul?! Pentru un cal,

Per aspera ad astra.
Pe căi anevoioase [se ajunge] la stele.

Caligula pe Incitatus,
calul său favorit,
British Museum, Londra

Cu ajutorul informațiilor de la *Auxilia* și *Memento!*, completează secvențele omise în traducere.

Memento! – Ține minte!

Indicativul prezent

Structura unei forme verbale la indicativ prezent:

Temă + terminație (= infinitiv fără -re)		Formă completă
canta	s	cantas = (tu) cânți
canta	tis	cantatis = (voi) cântați

Indicativul imperfect

Structura unei forme verbale la indicativ imperfect:

Temă + sufixul -ba + terminație	Formă completă
canta + ba + s	cantabas = (tu) cântai
canta + ba + tis	cantabatis = (voi) cântați

Auxilia – Repere

- Pentru persoana I sg., terminația la **indicativ prezent** este **-o**, iar la **indicativ imperfect** este **-m**.
- La **indicativ prezent**, la conjugările I și a III-a, terminația **-o** înlocuiește vocala finală a temei (**-a** sau **-e**).
- La **indicativ prezent**, la conjugarea a III-a, vocala tematică este **-i**, cu excepția ultimei forme (pers. a III-a pl.), unde este **-u**. Acest **-u** apare și la conjugarea a IV-a, unde terminația de pers. a III-a pl. devine astfel **-unt**.
- La **indicativ imperfect**, la persoana I sg., terminația pentru indicativ imperfect este **-m**.
- La conjugarea a IV-a, sufixul **-ba** devine **-eba**.

Modele de conjugare la indicativ prezent și imperfect (verbe cu conjugarea moștenită în română):

Conjugarea I CANTARE = a cânta		Conjugarea a II-a VIDERE = a vedea		Conjugarea a III-a DICERE = a zice		Conjugarea a IV-a VENIRE = a veni			
canto	(eu) cânt	cantabam	(eu) cântam	video	videbam	dico	dicebam	venio	veniebam
cantas	(tu) cânți	cantabas	(tu) cântai	vides	videbas	dicis	dicebas	venis	veniebas
cantat	(el/ea)	cantabat	(el/ea)	videt	videbat	dicit	dicebat	venit	veniebat
cantamus	(noi)	cantabamus	(noi)	videmus	dicimus	venimus
cantatis	(voi)	cantabatis	(voi)	videtis	dicitis	venitis
cantant	(ei/ele)	cantabant	(ei/ele)	vident	dicunt	veniunt

Verbul esse la indicativ imperfect = **era** + **terminație**: **eram, eras, erat, eramus, eratis, erant**.

In medias res – Aplicații

1. În tabelul cu modele de conjugare la indicativ prezent și imperfect există lacune de traducere sau de forme verbale în latină. Analizând cu atenție tabelul, completează toate lacunele semnalate.
2. În dialogul dintre cei trei prieteni de la *Latine dicta* au fost evidențiate cu roșu toate verbele la indicativ prezent și cu albastru toate verbele la indicativ imperfect. Notează-le pe caiet, menționând conjugarea, persoana și numărul fiecăruia (atenție, forma *vultis* este neregulată, nu are conjugare).

3. Asociază formele verbale în latină de pe coloana din stânga cu echivalentul lor în limba română de pe coloana din dreapta:

<i>estis</i>	ești	<i>videbam</i>	vedem
<i>eras</i>	erau	<i>auditis</i>	vedeam
<i>es</i>	sunteți	<i>audiebatis</i>	auziți
<i>erant</i>	erați	<i>videmus</i>	auzeți

4. Lucrați în perechi, împărțindu-vă sarcinile. Mai întâi analizați morfologic cuvintele îngroșate în traducere, stabilind cazul pentru substantive, respectiv modul, timpul, persoana și numărul pentru verbe; apoi construiți formele latinești echivalente, pornind de la formele de dicționar din paranteză, întregind astfel textul dat.

Model: In (*Colosseum, -i – Abl.*) *multi gladiatores (pugnare).*

În Colosseum luptau mulți gladiatori.

- (în) Colosseum – cazul Ac. > lat. *in* + Abl. = *Colosseo*
- luptau – indicativ imperfect, III pl. > lat. = *pugnabant*
- Gladiatores, qui servi, non cives (*esse*), semper pro (*libertas, libertatis – Abl.*) (*pugnare*). Gladiatorii, care erau sclavi, nu cetățeni, întotdeauna luptau pentru libertate.
- Spartacus, (*servus, -i*) ex (*Thracia, -ae – Abl.*), (*cogere*) gregem gladiatorum in Vesuvium (*mons, montis – Ac.*). Spartacus, un sclav din Tracia, adună o ceată de gladiatori pe muntele Vezuviu.
- Hi contra legionem (*Crassus, -i*) (*pugnare*). (*Spartacus, -i*) multi victorem (*videre*), sed victus est. Ei luptă împotriva legiunii lui Crassus. Pe Spartacus mulți îl vedeau învingător, dar a fost învins.

Non multa, sed multum

Sine iustitia, nulla libertas

„Fără dreptate (justiție), nu există nicio libertate.”

Expresia subliniază faptul că libertatea este dependentă de dreptate; în absența ei, nu poți fi, de fapt, liber, întrucât doar justiția îți poate proteja libertatea în raport cu ceilalți.

Palatul de Justiție din Assen (Țările de Jos)

În drum spre Circus Maximus, cei trei prieteni aud o conversație în limba engleză între câțiva turiști și ghidul care îi însoțea. Un turist american îl întreabă pe ghid: „Circus Maximus was a circus? And they had animals?” (Circus Maximus era un circ? Și aveau și animale?), iar ghidul îi răspunde: „In fact, it was a stadium, where equestrian competitions took place.” (De fapt, era un stadion unde aveau loc competiții ecvestre.) Prietenii remarcă faptul că unele cuvinte folosite în limba engleză seamănă cu cele din română sau latină, deși engleza nu este o limbă romanică.

Memento! – Ține minte!

Cuvinte de origine latină în limbi neromanice

În secolul I d.H., romanii cuceresc Germania (provincia istorică denumită astfel) și Britannia. Când popoarele germanice s-au stabilit în aceste teritorii, începând cu secolul al V-lea d.H., populațiile locale erau deja romanizate; de aceea, chiar dacă locuitorii au preluat limba cuceritorilor, noile popoare au păstrat o serie de cuvinte din limba latină și au preluat apoi altele, prin împrumut.

În limba germană au pătruns cuvinte precum:

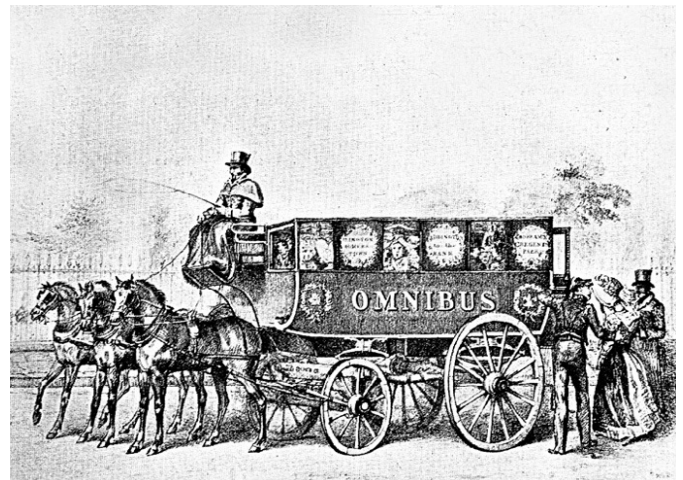
- *Kopf* – „cap” (lat. *cuppa*, „pocal”, „pahar” – prin asemănarea capului cu un recipient);
- *Kampf* – „luptă” (lat. *campus*, „câmp” – de unde „câmp de luptă”);
- *Schule* – „școală” (lat. *schola*);
- *Kaiser* – „împărat” (lat. *Caesar* – supranumele pe care și l-au luat împărații romani de la numele marelui om politic și general; tot din Caesar provine și „țar”, în limba rusă).

În limba engleză, vocabularul de origine latină are o pondere importantă. Unii termeni sunt moșteniți, iar alții au fost preluați din latină prin împrumut: fie direct, fie prin intermediul limbilor romanice, în special, franceză. Câteva exemple relevante:

Engleză	Latină	Engleză	Latină
Domeniul culinar			
cheese („brânză”)	caseus	butter („unt”)	buthyrum
wine („vin”)	vinum	fork („furculiță”)	furca („furcă”)
cook („a găti”)	coquere	kitchen („bucătărie”)	coquina
Transport			
car („mașină”)	carrus („car”)	street („stradă”)	(via) strata („drum pavat”)
transport	transportare	bus („autobuz”)	omnibus („pentru toți”)

Termenul *omnibus* desemna inițial o trăsură destinată transportului în comun, „pentru toți”, iar prin abrevierea cuvântului s-a ajuns la *bus*. Tot cu ajutorul limbii latine au fost creați termeni denumind realități moderne: *airplane* („avion”) este compus din două cuvinte latinești, *aer* („aer”) și *planum* („suprafață”).

Observăm deci că unele cuvinte latinești sunt „reciclate” în limbile moderne și refolosite pentru a denumi o noțiune nouă, inexistentă în vremea romanilor, primind astfel un sens nou, specializat. Cu toții folosim termenul *computer*, pe care știm că româna l-a împrumutat din engleză, dar nu ne-am fi așteptat ca termenul englezesc să fie preluat din latină. Cu siguranță că românii nu aveau computere; verbul latinesc *computare* însemna „a calcula”, iar englezii l-au împrumutat pentru a desemna mașina care calculează singură.

„Omnibus”-ul lui George Shillibeer, primul vehicul de transport în comun al Londrei (4 iulie 1829)

In medias res – Aplicații

- În conversația pe care o surprind cei trei prieteni, între un turist american și ghidul său, apar cinci cuvinte marcate cu bold: „In **fact**, it was a **stadium**, where **equestrian competitions** took **place**.”. Cu ajutorul dicționarului, stabilește care este etimonul lor latin (cuvântul de origine).
- Tastatura oricărui computer conține tastele *delete* și *enter*. Descoperă, cu ajutorul dicționarului de la sfârșitul manualului, etimonul celor două cuvinte.
- Termenul englezesc *airport* („aeroport”) este compus din două cuvinte latinești. Identifică-le cu ajutorul informațiilor de la *Memento!* și al dicționarului latin-român, precizându-le sensul.
- Mai jos sunt reproduse șase articole din *Declarația universală a drepturilor omului*. Organizați-vă în grupe de 4-5 colegi: fiecare grupă va alege un articol și va extrage cuvintele îngroșate, pentru care găsim un corespondent în limba română (provenit din același etimon latinesc). Precizați cărui cuvânt românesc îi corespunde, apoi căutați în DEX – varianta online – etimonul latin, aflat la finalul articolului de dicționar.

Model: engl. *discrimination* – rom. *discriminare* – lat. *discriminatio*, *-onis*

- Everyone has the right to life, liberty and security of person. No one shall be held in slavery or servitude.*
 - No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment.*
 - The will of the people shall be the basis of the authority of government; this will shall be expressed in periodic [...] elections.*
 - Everyone has the right to take part in the government of his country, directly or through [...] representatives.*
 - Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages.*
 - These rights and freedoms may in no case be exercised contrary to the purposes and principles of the United Nations.*
- Și alte limbi germanice au preluat, mai ales prin împrumut, cuvinte din limba latină. Ce crezi că înseamnă în limba neerlandeză (olandeză) *Paleis van Justitie* (în engleză, *Palace of Justice*)?

În timp ce ocolesc Forul Roman, pentru a ajunge la Circus Maximus, Doris, urmărind traseul pe harta din ghid, le arată prietenilor ruinele unei clădiri mari, care domină întregul peisaj: „— Știți ce a fost aici?” Luca, ridicând din umeri: „— Nu pare un amfiteatru...” Iulia, la fel de încurcată: „— Și nici vreun arc de triumf sau templu...” Doris, citind atent din ghidul *sine qua non*: „— Este cea mai mare clădire din Forul Roman, o **bazilică**”.

Non multa, sed multum

sine qua non (potest)
„fără de care nu se poate”

Expresie uzuală, folosită de obicei în formularea „o condiție *sine qua non*”.

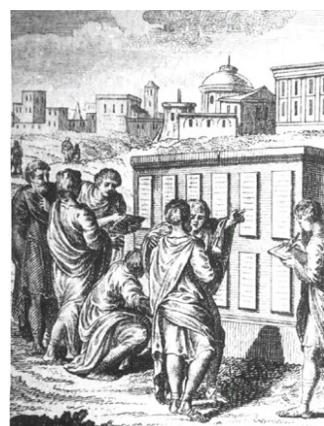
Fuit olim... – A fost odată...

Viață publică – viață privată

Bazilica

▶ Bazilica (lat. *basilica*) era o construcție de mari dimensiuni care servea ca **tribunal**, dar și ca loc în care comercianții își încheiau afacerile. Planul ei era simplu: o sală mare în formă de dreptunghi, încadrată de coloane, care se prelungea printr-o nișă semicirculară (numită *absidă*), în care se afla masa de judecată. Una dintre cele mai vechi, din epoca republicană, era *Basilica Aemilia*, pe care anticii o considerau printre cele mai frumoase clădiri din Roma și ale cărei urme se mai pot vedea și azi în For.

În momentul în care religia creștină s-a impus în Imperiul Roman (secolul al IV-lea d.H.), creștinii și-au putut construi propriul **edificiu de cult**. Odată cu sporirea numărului de credincioși, a fost nevoie de construcții de dimensiuni mai mari. Atunci a fost preluat planul arhitectural al vechilor bazilici romane civile pentru noile edificii cu rol religios. Așa se explică astăzi forma tipică a unei biserici, aspect care se poate observa prin compararea dintre reconstituirea interiorului Bazilicii Ulpia a lui Traian (2) și *Basilica di Santa Maria* (1), care există și astăzi la Roma, datând din secolul al V-lea d.H. În limba română, cuvântul „**biserică**” este moștenirea termenului latinesc *basilica*.

Gravură reprezentând
Legile celor XII table

Dreptul roman

Bazilicile aveau ca primă funcție găzduirea actului de justiție – procesele. La romani, dreptul (*ius, iuris*) urmărea crearea și aplicarea unor legi care să asigure stabilitatea societății și să prevină excesul de putere al individului. De exemplu, încă din vremuri străvechi, în „Legile celor douăsprezece table” (*Leges duodecim tabularum* – secolul al V-lea î.H.), erau interzise *privilegia*, legi care privesc un anume individ. **Legile** trebuie să aibă un caracter universal, idee considerată de romani temelie libertății și a egalității cetățenilor. De asemenea, era prevăzut dreptul oricărui cetățean de a face apel, adică de a contesta hotărârea unui magistrat. Cunoașterea legislației romane este indispensabilă pentru înțelegerea sistemelor juridice actuale, iar dreptul roman constituie o disciplină de studiu obligatorie pentru majoritatea facultăților de drept din lume.

Non multa, sed multum

1

2

Audiat et altera pars

„Să fie ascultată și cealaltă parte.”

Principiu de drept potrivit căruia o judecată corectă trebuie să aibă loc prin ascultarea argumentelor ambelor părți (ale acuzării și ale apărării).

de iure – de facto

„de drept” – „de/în fapt”

Marchează opoziția dintre ceea ce este legal și ceea ce există în realitate, dar nu este întemeiat legal.

In medias res – Aplicații

1. Arhitectura bazilicilor romane s-a păstrat în numeroase alte bazilici creștine în întreaga Europă. Căutând informații pe internet, asociază imaginile alăturate cu numele de mai jos, precizând orașul și țara în care se află fiecare:

a. Bazilica San Pietro; b. Bazilica Sacré-Cœur.

1

2

2. În Antichitate, a fi cetățean roman (*civis Romanus*) era o garanție că, spre deosebire de alți oameni, beneficiazi de mai multe drepturi, printre care: dreptul de a vota, dreptul de a ocupa o funcție în stat, dreptul de a deține proprietăți, dreptul de a te căsători și a avea o familie, dreptul de a te apăra la tribunal. Sunt comparabile drepturile unui cetățean roman cu cele ale unui cetățean dintr-un stat democratic din zilele noastre? Argumentează, în fața colegilor.

Ocolind ruinele Bazilicii lui Maxentius, cei trei prieteni urmează drumul de pe hartă. Nu după mult timp, li se deschide în față un întins platou înverzit. Erau de fapt acolo unde, acum două mii de ani, numeroși concurenți se întreceau pentru a dobândi **gloria** în Circus Maximus.

Mysterium – Explorare și descoperire

Auxilia – Repere

vetus (adj., Ac. **veterem**) = vechi
restitui = am redat, am restituit

Traducerea: _____

Fuit olim... – A fost odată...

Modele estetice în artă. Arhitectura

Circus Maximus

Circus Maximus („Cercul cel Mare”) a fost construit între colinele Palatin și Aventin. În vremea lui Traian, ajunsese să aibă o capacitate de 300 000 de locuri. Cele mai populare întreceri sportive din Circ erau **cursele de care** cu 2, 3 sau chiar 4 cai. Vizitiul (*auriga*) conducea caii stând în picioare, fiind îmbrăcat în culorile echipei pe care o reprezenta; existau patru echipe (*factiones*) principale: cea albă, cea verde, cea albastră și cea roșie. Fiecare cursă consta într-un anumit număr de ture complete de arenă, urmărite de suporteri înfocați.

Teatre

- ▶ Până în secolul I î.H., nu a existat la Roma o construcție permanentă în care să aibă loc reprezentații de teatru. Primul teatru (*theatrum*) permanent a fost Teatrul lui Pompei, construit după un model grecesc, dar cu o caracteristică specific romană: avea formă semicirculară și era construit pe o suprafață plană, spre deosebire de cele grecești, care foloseau panta unui deal pentru locul unde stăteau spectatorii. Erau proiectate pentru a avea o sonoritate foarte bună. Un alt cunoscut teatru de la Roma era Teatrul lui Marcellus, care putea găzdui până la 20 000 de spectatori. Romanii au construit teatre în cele mai îndepărtate colțuri ale Imperiului, unele păstrate într-o stare de conservare mai bună decât cele de la Roma.

Circus Maximus – reconstituire (1) și imaginea de azi (2)

In medias res – Aplicații

1. Numește un sport modern care se aseamănă cu vechile curse de care ce aveau loc în Circus Maximus. În ce constau asemănările?
2. Lucrați în perechi. Folosind internetul, identificați asemănările și diferențele dintre un teatru și un amfiteatru roman. Rezumați informația în caiete.

Non multa, sed multum

Panem et circenses „Pâine și circ”

Expresia, care îi aparține poetului roman Iuvenal, subliniază lipsa de implicare a cetățenilor, în vremea imperiului, în exercitarea puterii și alegerea conducătorilor. Practic, poporul nu-și mai dorea decât mâncare și distracție – competiții sportive/spectacole de circ.

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții

Quid est civitas? – Ce este societatea (cetatea)?

Nimic nu e mai rezistent și mai puternic decât un popor unit, care nu pierde o clipă din vedere asigurarea existenței sale și libertatea; într-un asemenea stat, în care au toți același interes, e foarte ușor să se înțeleagă unii cu alții; neînțelegerile se iscă din deosebirile de interese, căci interesul unuia se opune intereselor altuia. [...] De aceea, întrucât legea e legătura societății civile (lex est vinculum civilis societatis), iar dreptul pe care-l acordă legea este egal pentru toți, prin ce legătură de drept poate fi menținută o societate, dacă cetățenii nu sunt egali? Căci dacă nu e potrivit ca averile să fie egale, dacă mințile tuturor nu pot fi egale, atunci trebuie să fie egale cel puțin drepturile acelor cetățeni care trăiesc laolaltă în același stat. Într-adevăr, ce este societatea (civitas) dacă nu avem toți aceleași drepturi?

Cicero, *Despre stat*, I.4

Provocare. Crezi că ideile exprimate de Cicero mai sunt valabile în societatea de astăzi? Justifică-ți răspunsul, într-un text de 60-80 de cuvinte, indiferent dacă răspunsul tău este afirmativ sau negativ.

Primus inter pares – Evaluare

1. a. Analizează morfologic, precizând conjugarea, modul, timpul, persoana și numărul următoarelor verbe: *veniebatis, veniunt, venit, rego, regebam*. Formele de bază (de dicționar): *venio, venire* = a veni; *rego, regere* = a domni, a conduce. (0,5 p. x 5 = **2,5 p.**)
 b. Tradu în limba română formele verbale analizate mai sus. (0,5 p. x 5 = **2,5 p.**)
2. a. Precizează ce sens au în limba română termenii colorați din secvența citată mai jos din *Declarația universală a drepturilor omului*:
*Everyone has the right to freedom of **opinion** and **expression**.* (0,5 p. x 2 = **1 p.**)
 b. Transcrie din DEX – varianta online – etimonul (cuvântul de origine) pentru fiecare dintre cuvintele scrise îngroșat. (0,5 p. x 2 = **1 p.**)
3. În numeroase reprezentări artistice, din Antichitate până în zilele noastre, justiția apare personificată: legată la ochi, ținând într-o mână o balanță, iar în cealaltă o sabie. Pornind de la celebra expresie „Justiția este oarbă”, scrie un text de 20-30 de cuvinte, în care să oferi o explicație pentru modul în care este reprezentată. (2 p.)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = **10 puncte**

Luca, Iulia și Doris își doreau să afle mai multe despre zei (*dei*) și oamenii (*homines*) care au fost asemenea zeilor: eroii romanilor. Trecuseră în For pe lângă ruinele templelor lui Saturn și al lui Venus, dar și al eroului Romulus, iar lângă Circus Maximus admiraseră micul templu dedicat lui Hercules. Ar fi vrut să existe însă un loc în care să poată afla câte ceva despre toți zeii romanilor. Cum nu știau încotro să se îndrepte, hotărâsc să se oprească într-una dintre micile piețe din inima Romei pentru a consulta ghidul. Clădirea din fața lor părea și ea un templu, dar în ghid nu apărea numele niciunui zeu. Deciși să intre, descoperă și numele clădirii: Panteon.

Panteonul lui Agrippa, Roma

Cupola Panteonului, văzută din interior

Quo vadis? – Încotro?

1. Numele zilelor în care mergi la școală (luni, marți, miercuri, joi și vineri) își au originea în numele unor zeități romane, plecând de la formulele: *Lunae dies*, *Martis dies*, *Mercurii dies*, *Iovis dies*, *Veneris dies*. Tradu, cu ajutorul dicționarului, aceste sintagme. Folosind internetul, descoperă căror planete sau corpuri cerești din Sistemul Solar le corespund aceste divinități.
2. Numele mai multor luni din calendar provin de la numele unor zei romani, printre care ianuarie (de la numele zeului Ianus) și martie (de la numele lui Mars, zeul războiului). Plecând de la imaginile de mai jos, care-l reprezintă pe Ianus, și de la funcția/rolul lui Marte, dezbateți în clasă de ce credeți că lunile purtau acest nume.

Auxilia – Repere

Panteon

Este un templu consacrat cultului tuturor zeilor (în greacă, *pan*, „tot”, și *theos*, „zeu”). La Roma se păstrează până azi Panteonul lui Agrippa – general și arhitect din vremea împăratului Augustus. Panteonul are un portic împodobit cu coloane corintice, deasupra cărora se poate citi: *M·AGRIPPA·L·F·COS·TERTIVM·FECIT*, inscripție prescurtată pentru „Marcus Agrippa, fiul lui Lucius, l-a construit, pe când era consul pentru a treia oară”. În epoca medievală, Panteonul a fost transformat în biserică și îndeplinește, și astăzi, acest rol.

Non multa, sed multum

Hannibal ad/ante portas

„Hannibal la porți/înaintea porților”

Expresie rămasă proverbială, exprimând un pericol foarte apropiat. În anul 217 î.H., Hannibal, în fruntea puternicei sale armate punico (cartagineze), îi înfrânge pe romani lângă lacul Trasimene și, un an mai târziu, la Cannae – una dintre cele mai mari bătălii ale Antichității. Hannibal se îndreaptă apoi către Roma, rămasă fără armată de apărare. Ajuns „la porțile” Romei, el ezită însă să o atace. Romanii, înspăimântați, au cerut atunci ajutorul zeilor, așezând statuile celor doisprezece zei principali (panteonul) pe șase altare, înainte de a le aduce sacrificii.

Ianus pe o monedă romană

Ianus Bifrons („Ianus cu două fețe”), Muzeul Vaticanului

A-Z Latine dicta – Text în limba latină

Luca, Iulia et Doris librum Titi Livii „Ab Urbe condita” legunt.
Luca, Iulia și Doris citesc cartea lui Titus Livius, „De la întemeierea Romei”.

Hannibal erat ad portas Romae.

.....

„Sex pulvinaria in conspectu fuerunt,

Au fost aduse în față șase altare,

Iovi ac Iunoni unum,

.....

alterum Neptuno ac Minervae,

.....

tertium Marti ac Veneri,

.....

quartum Apollini ac Dianae,

.....

quintum Vulcano ac Vestae,

.....

sextum Mercurio et Cereri.”

.....

(Titus Livius,
De la întemeierea Romei, 22.10.10)

Completează secvențele omise în traducere cu ajutorul cuvintelor de la *Auxilia* și al informațiilor de la *Non multa, sed multum* și *Fuit olim...*

Altar cu *Dei consentes*, „Cei doisprezece zei principali”, găsit la Gabii, Italia, azi la Muzeul Luvru

Auxilia – Repere

Numerale:

unum = unul

alterum = al doilea

tertium = al treilea

Pe baza seriei de numerale de mai sus, poți deduce sensul următoarelor cuvinte: **quartum**, **quintum**, **sextum**.

Conjunție:

ac = și

Memento! – Ține minte!

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română

În limba latină, la fel ca în română, **adjectivul** este partea de vorbire flexibilă care exprimă o calitate a unui obiect sau a unei persoane, precum: (masculin) **clarus**, „vestit”, (feminin) **clara**, „vestită”, (neutru) **clarum**, „vestit”. El se acordă cu substantivul în gen, număr și caz, situație moștenită și în limba română:

acordul adjectivului	masculin	feminin	neutru
nominativ	bonus civis – „cetățean bun”	bona dea – „zeiță bună”	bonum somnium – „vis bun”

Pentru formarea gradelor de comparație, în latina clasică se foloseau sufixe. În limba vorbită însă, exprimarea gradelor de comparație se făcea fie cu ajutorul adverbului **magis**, „mai degrabă”, „mai mult”, fie cu adverbul **plus**, „mai mult” + adjectivul la gradul pozitiv: ex.: **magis clarus**, „mai vestit”. Adverbul **magis** s-a moștenit în limba română în forma **mai** (*mai frumos*) și în spaniolă (*más hermoso*), în timp ce **plus** s-a păstrat în italiană (*più*) și în franceză (*plus*).

Pentru superlativ, s-a folosit și adverbul **forte**, „tare”, care s-a moștenit în românescul **foarte**, cu care formăm azi superlativul absolut. În latină, câteva adjective foarte vechi și foarte des folosite își formau gradele de comparație în mod neregulat:

pozitiv	comparativ	superlativ
bonus – „bun”	melior, melius – „mai bun”	optimus – „foarte bun”/„cel mai bun”
malus – „rău”	peior, peius – „mai rău”	pessimus – „foarte rău”/„cel mai rău”
magnus – „mare”	maior, maius – „mai mare”	maximus – „foarte mare”/„cel mai mare”
parvus – „mic”	minor, minus – „mai mic”	minimus – „foarte mic”/„cel mai mic”
multi – „mulți”	plures – „mai mulți”	plurimi – „foarte mulți”/„cei mai mulți”

Nota bene!

Înainte formelor de comparativ împrumutate în limba română (ex.: *ulterior, posterior, superior, inferior*) **nu** se poate folosi adverbul **mai**, pentru că ele au deja un sens comparativ.

De asemenea, înaintea formelor de superlativ împrumutate în română (ex.: *maxim, minim*) **nu** se poate pune niciodată adverbul **foarte** și nici **cel mai**, întrucât ele se află deja la gradul superlativ, iar o asemenea utilizare ar fi un **pleonasm**.

Nu în aceeași categorie intră și *optimist* sau *pesimist*, care admit gradele comparativ și superlativ.

Unele adjective sunt derivate din adverbe sau prepoziții. Iată mai jos câteva exemple care ne sunt de folos și azi pentru a înțelege mai bine limba română:

etimon (prepoziție sau adverb)	comparativ	superlativ
<i>extra</i> – „afară”	<i>exterior</i> – „care este în afară”	<i>extremus</i> – „cel mai îndepărtat/din afară”
<i>post</i> – „după”	<i>posterior</i> – „următor”	<i>postumus</i> – „cel din urmă”
<i>supra</i> – „deasupra”	<i>superior</i> – „care este mai sus”, „superior”	<i>supremus</i> – „cel mai înalt”, „suprem”
<i>infra</i> – „dedesubt”	<i>inferior</i> – „care este mai jos”, „inferior”	<i>infimus</i> – „cel mai de jos”, „ultimul”, „infim”

In medias res – Aplicații

1. Alege varianta corectă și apoi tradu propozițiile. Verifică mai întâi, în dicționar, genul substantivelor.

Model: **Iuppiter est maximus/maxima/maximum.** („Iuppiter” este de genul masculin.)

Traducere: **Iuppiter este cel mai mare.**

a. *Amicitia est aeternus/aeterna/aeternum.*

c. *Rex est malus/mala/malum.*

b. *Iter non est longus/longa/longum.*

d. *Templum est magnus/magna/magnum.*

2. Explică, cu ajutorul DEX-ului, sensul din limba română al următoarelor cuvinte, folosind cunoștințele de limbă latină de la *Memento!*.

Model: **peiorativ** = „care are un sens defavorabil”. Provine din latinescul *peior* („mai rău”), formă de comparativ de la *malus* („rău”).

• *minus* • *maximal* • *pesimist* • *maior* • *pluridimensional* • *optimist* • *minimal*

3. Sesizează dacă există sau nu greșeli de limbă română în enunțurile de mai jos. Acolo unde există greșeli, explică-le prin raportare la limba latină și oferă o variantă corectă, păstrând înțelesul general al propoziției. Propozițiile corecte nu trebuie modificate în niciun fel.

Model: **Este mai inferior decât ceilalți concurenți.** (*Inferior* este o formă de comparativ în latină, nu poate fi însoțit de adverbul *mai*.)

Variantă corectă: **Este inferior celorlalți concurenți.**

a. Elevii, deși foarte pesimiști, au fost cazați în cele mai optime condiții.

b. Sunt foarte optimist și sper să trec la un nivel mai superior.

c. Deși era conducătorul suprem, a trebuit să suporte cele mai extreme condiții de trai.

d. Avea șanse infime de reușită, pentru că era inferior celorlalți.

Cei trei prieteni aveau încă în minte numele zeilor, pe care reușiseră să le descifreze în textul lui Titus Livius. Luca se visa deja Iuppiter, în timp ce Doris și Iulia nu se puteau decide cine să fie Venus și cine Diana. Înaintea oricărei decizii, hotărâră să afle mai întâi câte ceva despre fiecare zeu în parte.

Fuit olim... – A fost odată...

Panteonul greco-roman

Romanii credeau în mai mulți zei (**politeism**) și considerau că succesul lor depindea de bunele relații pe care le aveau cu aceștia. Viața lor de fiecare zi ținea cont și de sărbătorile religioase și de ritualurile pe care le aveau de îndeplinit. Romanii aveau doisprezece zei principali (*dei consentes*) – șase zei și șase zeițe – care formau panteonul Romei. Statuile lor aurite se aflau într-un templu dedicat lor, la poalele Capitoliului.

Porticus Deorum Consentium
(„Porticul celor doisprezece zei”), Forul Roman

Datorită puternicei influențe a civilizației grecești, divinitățile romane au fost asimilate cu zeii corespunzători din mitologia greacă, astfel încât se poate vorbi de un **panteon comun greco-roman**. Nu tuturor divinităților le era acordată aceeași importanță. **Iuppiter, Iuno și Minerva** erau cele trei zeițe venerate pe Capitoliu în perioada clasică, „Triada capitolină”. Panteonul greco-roman era format din următorii zei:

Iuppiter (la greci, Zeus)

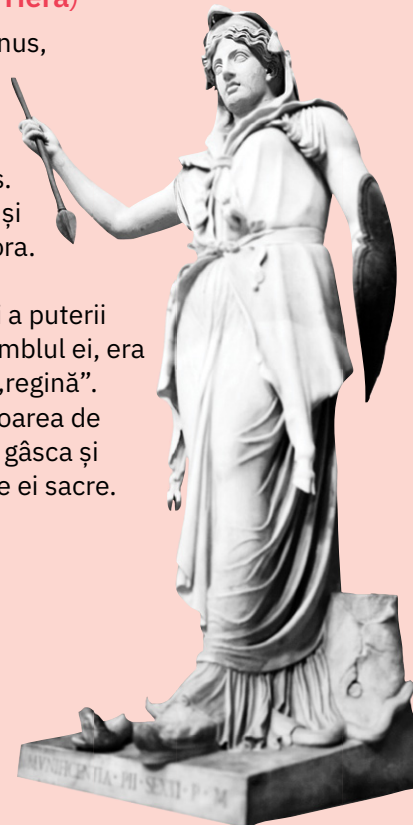
Zeul suprem al romanilor, era adorat cu titlurile de *Optimus*, „cel mai/foarte bun”, și *Maximus*, „cel mai/foarte mare”.

Divinitate a cerului și a luminii, el stăpânea trăsnetul, tunetul și fulgerul. Animalul preferat era acvila, care devine și simbolul armatei romane și chiar al statului roman. Îl asociem cu sceptrul, tronul și fulgerul.

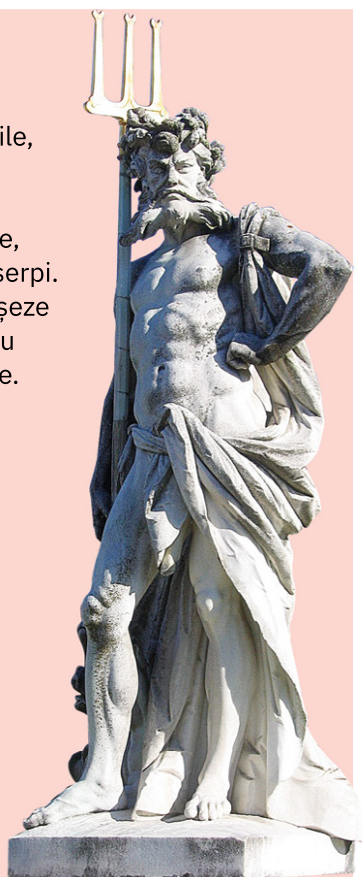
Iuno (la greci, Hera)

Fiică a lui Saturnus, era soția lui Iuppiter și mama lui Mars și a lui Vulcanus. Proteja femeile și nașterile acestora. Ca protectoare a familiei, dar și a puterii romane în ansamblul ei, era numită *regina*, „regină”. O asociem cu floarea de crin, cu păunul, gâsca și vaca, animalele ei sacre.

Neptunus (la greci, Poseidon)

Zeul care stăpânea mările, purta cu el un trident și conducea un car tras de animale monstruoase, jumătate cai, jumătate șerpi. Avea puterea să declanșeze cutremure. Îl asociem cu tridentul, calul și peștele.

Minerva (la greci, Atena)

Se spune că se născuse complet înarmată din capul lui Iuppiter (Zeus). Asociată cu înțelepciunea, aceasta patrona, de asemenea, medicina, știința, arta și războiul. Simboliza forța însoțită de înțelepciune. Era înfățișată cu coif, lance și scut. Animalul ei preferat era bufnița. O asociem și cu măslinul, pentru că Minerva era și zeița care aducea o pace înțeleaptă după un război sângeros.

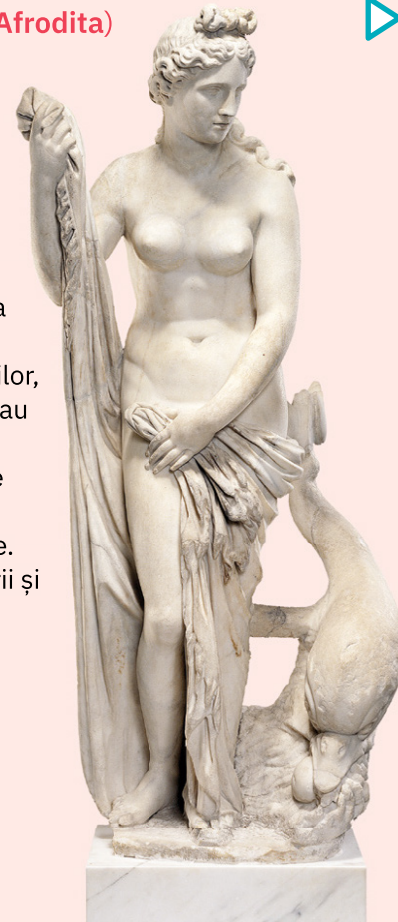

Mars (la greci, Ares)

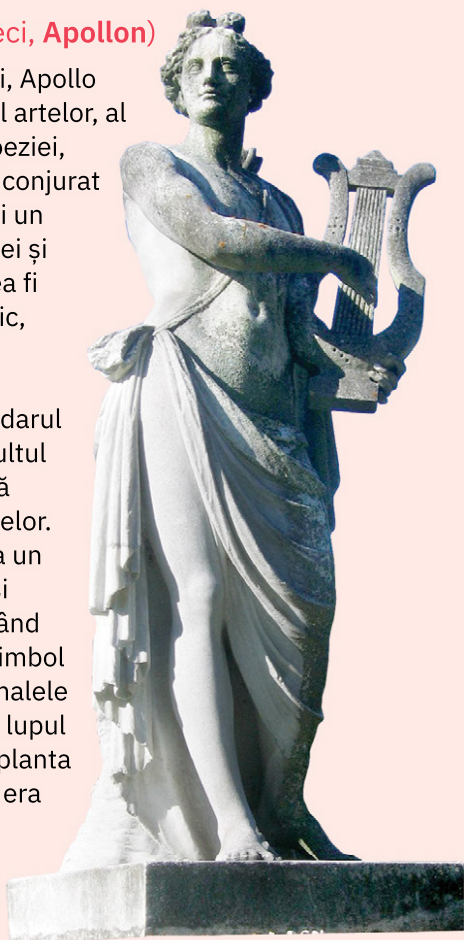
Mars (Marte) era zeul războiului. Cultul său este legat și de agricultură, și de venirea primăverii, pentru că atunci puteau reîncepe războaiele. Este, de asemenea, îndrumătorul tinerilor. Romanii îl considerau protectorul lor, căci era tatăl lui Romulus, întemeietorul Romei. Era reprezentat ca un bărbat înarmat cu coif, scut, sabie și sulită. Îl mai asociem și cu vulturul.

Venus (la greci, Afrodita)

Era zeița iubirii, a frumuseții și a fertilității. Căsătorită cu Vulcanus (Hephaistos), ea îl iubea însă pe Marte. Fiind mama lui Aeneas, eroul fondator al romanilor, aceștia o considerau străbunica lor. Păsările ei favorite erau porumbeii, lebedele și vrăbiile. Îndrăgea trandafirii și mirtul.

Apollo (la greci, Apollon)

Zeul al Soarelui, Apollo era protectorul artelor, al muzicii și al poeziei, fiind adesea înconjurat de Muze. Era și un zeu al vegetației și al naturii. Putea fi însă și războinic, trimițându-și săgețile până departe. A avea darul profeției, de cultul său fiind legată apariția oracolelor. Era înfățișat ca un tânăr frumos și impunător, ținând uneori o liră, simbol al artelor. Animalele preferate erau lupul și delfinul, iar planta care îl definea era laurul (la noi, dafinul).

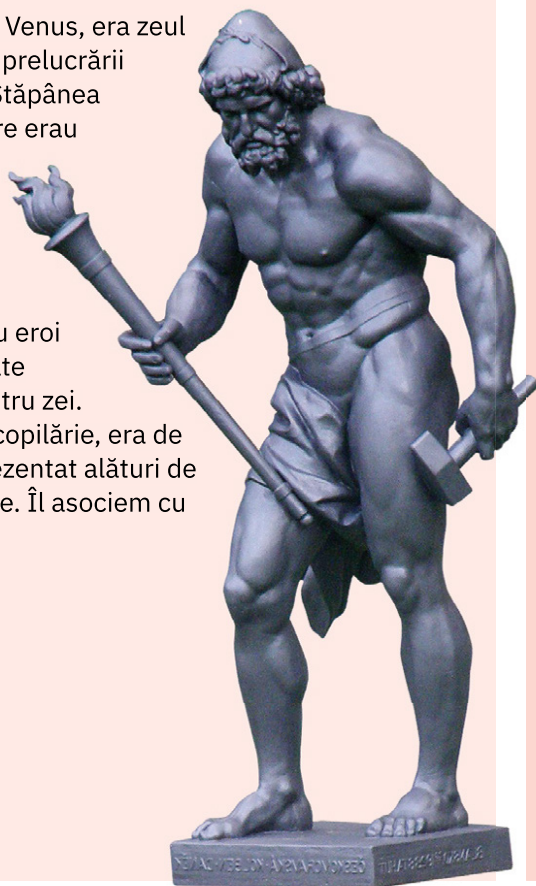
Diana (la greci, Artemis)

Soră geamănă a lui Apollo, era zeița vânătorii și a naturii neîmblânzite. Anticii o considerau o personificare a Lunii rătăcind prin munți. Era răzbunătoare, pedepsindu-i pe mulți care au insultat-o. O întâlnim reprezentată cu un arc și o tolbă de săgeți, adesea alături de un cerb.

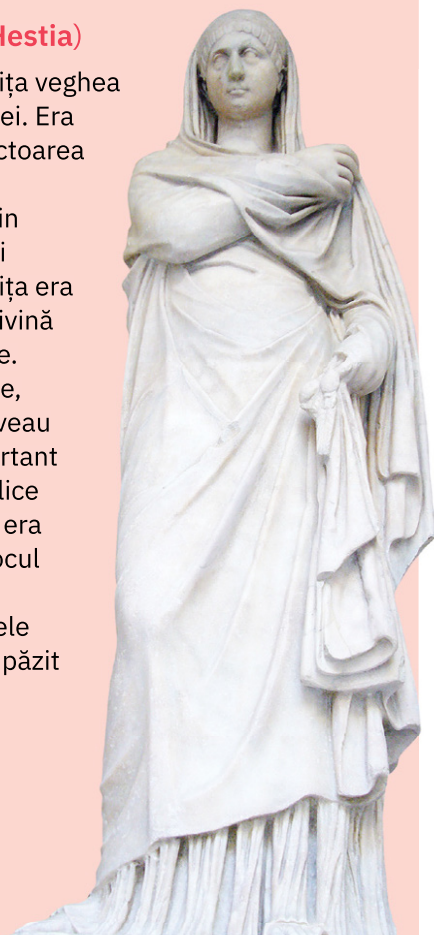
Vulcanus (la greci, Hephaios)

Soț al zeiței Venus, era zeul focului și al prelucrării metalelor. Stăpâna vulcanii, care erau atelierele sale. Era un meșter neîntrecut, fabricând arme pentru eroi și diverse alte obiecte pentru zei. Șchiop din copilărie, era de obicei reprezentat alături de unelte sale. Îl asociem cu nicovala.

Vesta (la greci, Hestia)

Soră a lui Zeus, zeița veghea focul din vatra casei. Era considerată protectoarea căminului (casa părintească) și, prin extensie, a familiei romane. Astfel, zeița era și o întruchipare divină a societății romane. De aceea, vestalele, preotesele sale, aveau un loc foarte important în festivitățile publice de la Roma. Vesta era simbolizată prin focul sacru, care ardea neîncetat pe altarele din templele sale, păzit de vestale.

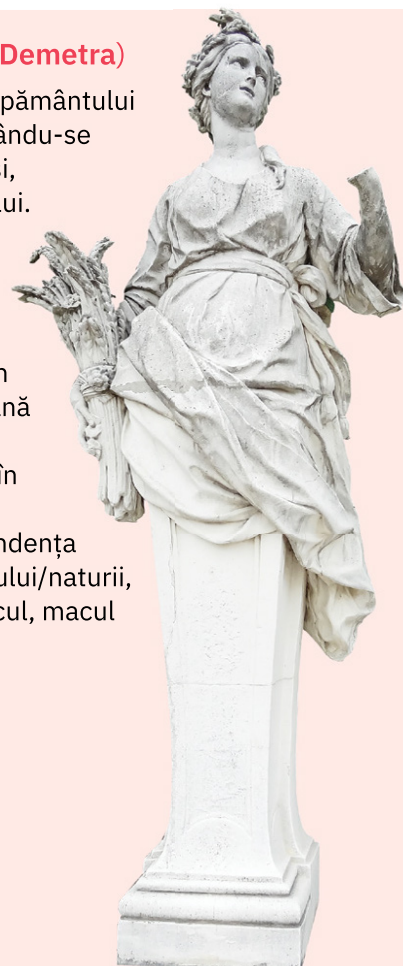
Mercurius (la greci, Hermes)

Era fiul, dar și mesagerul lui Iuppiter. Îi proteja pe negustori, fiind și un zeu al comerțului. Îi călăuzea pe drumeți, statuile sale fiind așezate la intersecții. Avea ca simboluri caduceul (o nuia de aur cu două aripioare la vârf), pălăria cu boruri largi, sandalele înaripate și o pungă, simbol al câștigurilor obținute din comerț.

Ceres (la greci, Demetra)

Era o divinitate a pământului cultivat, identificându-se cu zeița recoltei și, în special, a grâului. Era reprezentată printr-o femeie mai în vârstă, de obicei așezată, având un sceptru într-o mână și un mănunchi de spice de grâu în cealaltă. Simbolizând abundența roadelor pământului/naturii, o asociem cu spicul, macul și porcul.

Dei et homines

În afara celor douăsprezece divinități principale, mai existau și alți zei și zeițe care au jucat un rol important în mitologia greco-romană, precum: **Bacchus** (la greci, Dionysos), zeul vinului, având ca simbol vița-de-vie, dar și zeu al libertății umane iraționale; **Aesculapius** (la greci, Asclepios), zeul medicinei, reprezentat cu un sceptru pe care se încolăceau doi șerpi, simbol actual al farmaciei; **Saturnus** (la greci, Cronos), zeu al agriculturii și al timpului, reprezentat ținând o coasă; **Cupīdo** (la greci, Eros), zeul iubirii, reprezentat adesea ca un copil cu sau fără aripi.

Anteros, zeul iubirii reciproce, fratele lui Eros, Piccadilly Circus, Londra, Anglia

In medias res – Aplicații

- Alături sunt reprezentați principalii zei greco-romani, alături de simbolurile specifice. Identifică-i și menționează ce element te-a ajutat să-i recunoști.
- Cuvintele de mai jos au la origine numele unui zeu roman sau grec. Descoperă ce zeu se ascunde în spațele fiecărui cuvânt și explică sensul din română, în raport cu atributele zeului.

Exemplu: vulcan = de la numele zeului Vulcan; munte din care țâșnește foc, atribut al zeului roman.

- cereale
- marțial
- bahic
- vestală
- jovial
- ateneu
- cronometru

- Raportându-te la numele zeului care apare în proverbele următoare, explică ce înțelegi din acestea, după ce ai căutat informații pe internet despre ele.
 - *Quod licet Iovi, non licet bovi* – „Ceea ce îi este îngăduit lui Iuppiter, nu-i este îngăduit unui bou.”
 - *Non Saturnalia semper* – „Nu sunt mereu Saturnaliile!”
- În ghidul de prezentare al Panteonului, Doris zărise și o monedă cu chipul împăratului Hadrian, care a refăcut acest monument. Ajut-o să descifreze textul de pe reversul monedei, scriindu-l pe caiet și traducându-l. Poate îi va fi de folos lui Doris și în descifrarea rândului din inscripția de la Sarmizegetusa, din lecția următoare (pagina 86).

Primus inter pares – Evaluare

- Numește două perechi de zei (soț-soție) și precizează atributele fiecăruia. (0,5 p. x 4 = 2 p.)
- Găsește un cuvânt derivat în limba română de la fiecare dintre următoarele forme de comparativ sau superlativ împrumutate din latină: *minor*, *optim*, *proxim*, *extrem*. (0,5 p. x 4 = 2 p.)
- Identifică zeul/zeița greco-roman(ă), precizând doar numele lui/ei în latină:
 - a. *deus Optimus Maximus*; b. *dea sapientiae*; c. un *deus* patron al artelor. (1 p. x 3 = 3 p.)
- Lângă Panteon există un magazin care vinde bucăți de marmură pe care sunt înscrise citate vestite în limba latină. Descifrează-l pe acesta, adaptat din poetul latin Terentius. (2 p.)

Auxilia – Repere

sine (+ Abl.) = fără
Ceres, *-eris* = (zeița) Ceres
friget = îngheață/este rece

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

Lecția 12. Templu

Luca, Iulia și Doris știau acum câte ceva nu doar despre principalii zei ai Romei, ci și despre cei ai Greciei. Voiau să vadă mai multe dintre locurile în care romanii aduceau ofrande zeilor, doar era plină Roma de temple antice, uneori mascate de construcții ulterioare. Astfel, cei trei prieteni pornesc din nou către Forul Roman, unde își aminteau că se află ruinele unui templu foarte important pentru romani, Templul lui Saturn, care găzduia tezaurul statal.

Quo vadis? – Încotro?

1. Privește imaginile de mai jos și identifică elementul arhitectural (de construcție) definitoriu pentru un templu, numindu-l atât în limba română, cât și în latină.
2. Elementul arhitectural identificat poate constitui de unul singur un monument. Deja cunoști un astfel de monument, foarte important pentru istoria noastră. Numește-l și precizează unde se află.

Fuit olim... – A fost odată...

Arta greco-romană și moștenirea ei europeană

Templul

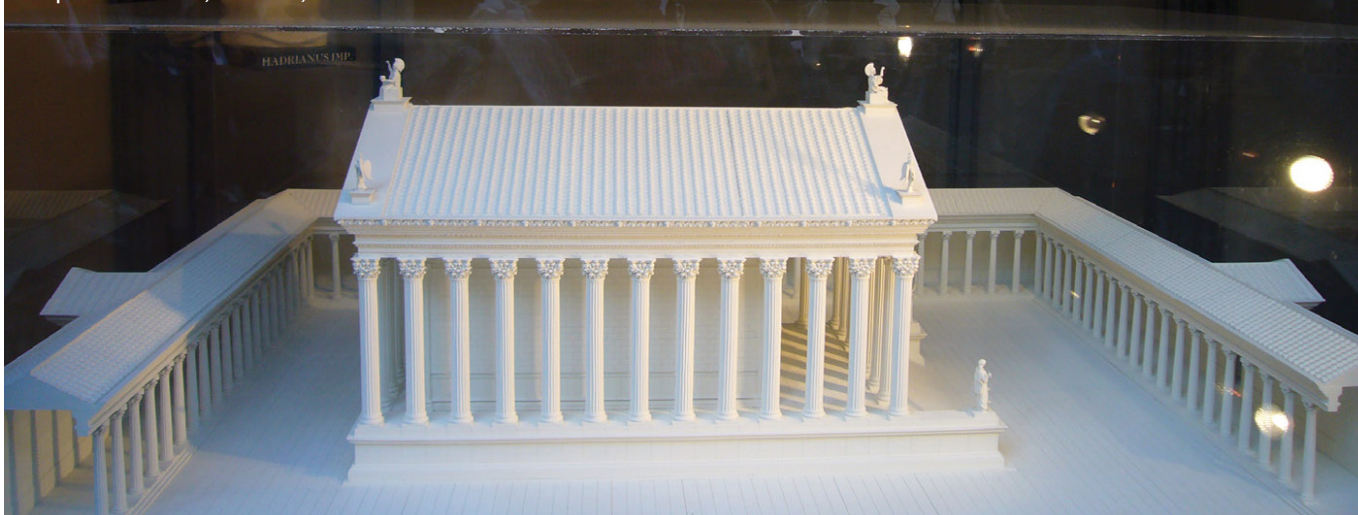
Religia ocupa un loc de seamă în viața romanilor, iar **templul**, locul unde erau adorați zeii, era un edificiu fundamental al unei cetăți antice și un simbol al protecției pe care zeul o acorda oamenilor. Romanii au construit temple pentru zeii lor atât la Roma, cât și în provinciile pe care le-au cucerit.

Din punct de vedere arhitectural, templul este ridicat față de sol, pe un soclu (podium). Intrarea în templu se face urcând pe scări și trecând mai întâi prin vestibulul (pronaosul) încadrat de coloane. De acolo se pătrunde în *cella* (naos), camera în care se afla statuia zeului, unde avea acces doar preotul. Această secțiune este încadrată de coloane pe jumătate îngropate în zid (pilaștri) – așa cum se poate observa într-un templu din vremea împăratului Augustus, cel mai bine conservat din Antichitate.

Templu din vremea lui Augustus (secolul I î.H.), Nîmes, Franța

Templul lui Hadrian, machetă, Roma

In medias res – Aplicații

1. Câteva construcții moderne au împrumutat forma Panteonului de la Roma: Jefferson Memorial în Washington și Panteonul din Paris. Căutând pe internet, ajut-o pe Iulia să asocieze corect numele cu imaginile din dreapta.
2. Multe alte divinități sau personalități au avut închinare temple de-a lungul timpului la Roma și în alte provincii ale Imperiului, precum: Augustus, Claudius, Caesar, Diana, Iuppiter, Mars sau Minerva. Lucrați în perechi și încercați să refaceți denumirea în latină a acestor temple.

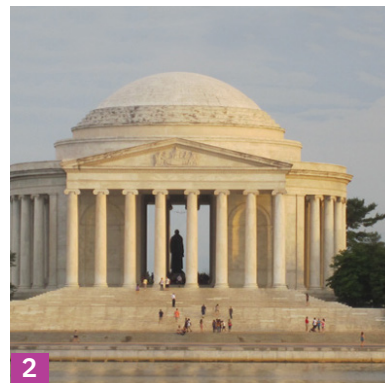
Model: **Templul lui Augustus –**
Templum Augusti

Nota bene!

Numele **Panteonului** (1) nu trebuie confundat cu cel al **Partenonului** (2), templu grecesc închinat zeiței Atena, aflat pe Acropola din Atena.

1

2

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții. Portofoliu

Judecata lui Páris

Zei sărbătoreau nunta lui Peleus cu Thetis printr-un mare banchet, la care luau parte toți zeii din Olimp. Apollo cânta din liră, zeițele Atena, Artemis și Afrodita străluceau de frumusețe, dansând alături de Hermes, vestitorul zeilor, și de Ares, care dăduse uitării luptele cele crude.

Toți zeii se bucurau și se ospătau în veselie. Doar o zeiță nu lua parte la nuntă, căci nu fusese invitată: Eris, zeița discordiei. Jignită, Eris hotărî să se răzbune. Luă un măr de aur din grădina Hesperidelor, pe care scrisese următoarele cuvinte: „Celei mai frumoase”. Se strecură apoi în sala în care avea loc banchetul și aruncă mărul pe masa la care ședeau zeii. Aceștia ridicară mărul și citiră cuvintele scrijelite pe coajă. Dar oare care zeiță era cea mai frumoasă?

Începu imediat o ceartă între trei zeițe: Hera, soția lui Zeus, Atena, zeița înțelepciunii, dar și a războiului, și Afrodita, zeița dragostei. Fiecare dintre ele considera că mărul i se cuvine. Cum nu cădeau la înțelegere, l-au rugat pe Zeus să fie arbitru. Acesta însă nu acceptă să decidă el cine este cea mai frumoasă. Luă în schimb mărul, i-l dădu lui Hermes și îl trimise pe povârnișurile unui munte de lângă marea cetate Troia. Acolo, păstorul Paris, fiul cel mic al regelui Priam, regele Troiei, păzea turmele care pășteau. El urma să judece cine este cea mai frumoasă zeiță. Paris era păstor, pentru că mama sa, Hecuba, visase la nașterea lui că el va aduce pieirea Troiei. De aceea fusese abandonat pe munte, unde însă fusese găsit și crescut de un slujitor al lui Priam.

Judecata lui Paris, frescă de la Pompei (secolul I d.H.)

Judecata lui Paris, Eleonor Antin, în cadrul expoziției Helen's Odyssey (2007)

Paris ducea o viață lipsită de griji, atunci când la el sosiră Hermes și cele trei zeițe dintre care trebuia să aleagă. Primind poruncă de la Hermes să decidă care dintre zeițe era cea mai frumoasă, Paris se uita încurcat și nu putea să se hotărască. Atunci fiecare zeiță îi făcu câte o promisiune în schimbul alegerii: Hera îi făgădui că îi va da în stăpânire întreaga Asie, Atena îi promise glorie în războaie, iar Afrodita – că-i va da în căsătorie pe cea mai frumoasă dintre muritoare, pe Elena din Sparta. Paris nu stătu mult pe gânduri și îi dădu Afroditei măruș de aur.

Provocări

Judecata lui Paris a devenit încă din Antichitate o temă preferată a artiștilor. Ea a fost reprezentată în artă în nenumărate feluri, din Antichitate până în zilele noastre. Privește imaginile de pe pagina anterioară și încearcă să răspunzi la următoarele provocări:

1. Caută într-un dicționar de mitologie sau pe internet informații despre următoarele personaje/locuri care au legătură, într-un fel sau altul, cu povestea lui Paris și a frumoasei Elena.
Alcătuiește, ca temă pentru **portofoliu**, câte o fișă cu fiecare dintre acestea: Prometeu, Thetis, Peleus, Ahile, Olimp, Hesperide, Troia, Hecuba, Priam, Elena.
2. Echivalează în latină numele zeilor pe care îi recunoști în cele două imagini.
3. Identifică, în imagini, personajele principale din poveste și motivează-ți alegerea.
4. Există vreo legătură între Aeneas și unul dintre personajele din acest episod mitic? Justifică răspunsul.
5. Într-una dintre imaginile de la pagina 85 apare reprezentată și Elena. Identific-o și explică-i atitudinea.
6. Cine crezi că este copilul care apare într-una dintre imagini? Lângă ce zeiță se află?
7. Dacă ai fi fost în locul lui Paris, ce zeiță ai fi ales? Motivează!

Elena din Troia, interpretată de Diane Kruger în *Troy* (2004)

Mysterium – Explorare și descoperire

Traducerea: _____

Auxilia – Repere

dedicavi = am dedicat

Forma de genitiv a numelui **Iuppiter** este **Iovis**. De la rădăcina **Iov-** se formează și celelalte cazuri: dativ **Iovī**, acuzativ **Iovem**.

Biserica *Santa Maria delle Piante*, cunoscută și cu numele *Quo vadis, Domine!*, aflată la ieșirea din Roma, unde începe Via Appia

Cei trei prieteni, vorbind despre zei și mergând de la un templu la altul, nici nu-și dăduseră seama că ajunseseră la marginea Romei. O stradă lungă, pavată cu piatră, se deschidea în fața lor, printre copaci. O clădire din stânga le atrăgea atenția. Pe ea erau scrise câteva cuvinte de care mai auziseră: *quo vadis...*

Non multa, sed multum

Quo vadis?

„Încotro te duci?”

Expresie cunoscută în formula completă *Quo vadis, Domine?* („Încotro Te duci, Doamne?”). Se spune că apostolul Petru, părăsind Roma de frica persecuțiilor îndreptate împotriva creștinilor, l-a întâlnit pe drum pe Isus, care venea către oraș pe calea numită Via Appia. Adresându-I această întrebare, *Quo vadis, Domine?*, Isus i-a răspuns: *Romam eo iterum crucifigi*, „Merg la Roma, pentru a fi crucificat a doua oară”. Atunci Petru, înțelegând reproșul, s-a întors și el la Roma, pentru a-și continua misiunea de apostol.

- I. (5 puncte)** În anul 126 d.H., soldatul roman de origine siriană (din Palmyra) Caius Eggius Ambibulus primea în castrul unde se afla cu trupa sa militară, la Tibiscum, pe malul râului Timiș, decretul imperial de „pensionare” din armată, după un serviciu de 25 de ani. Decretul consta într-o diplomă militară (o pereche de tăblițe de bronz, autentificate de notar și de martori), pe care era inscripționat textul oficial al drepturilor primite de titularul diplomei. Peste 1834 de ani, în mai 1960, un căpitan din armata română avea să descopere întâmplător, pe malul Timișului, prețiosul document pierdut, poate, de soldatul roman. Din textul de mai jos vei afla ce a primit soldatul din Dacia de la împăratul Hadrian, odată cu lăsarea la vatră.

Imperator Caesar, divi Traiani filius, divi Nervae nepos, Traianus Hadrianus Augustus, Palmyrenorum sagittariorum numero, qui sunt in Dacia Superiore, civitatem Romanam dat.

IDR – Inscriptiones Daciae Romanae, I.8 (text adaptat)

Lexic: *imperator, -is* = împărat; *divus, -i* (adj.) = Divin (epitet al unui împărat deificat); *Traianus, -i; filius, -i* = fiu; *Nerva, -ae; nepos, -otis* = nepot; *numerus, -i* = 1. număr; 2. (aici) trupă militară auxiliară; *Numerus Palmyrenorum Sagittariorum* = trupa arcașilor palmireni; *qui* (pron. relativ) = care; *civitas Romana: s. civitas, -atis + adj. Romana; dare* = a da, a oferi.

Rezolvă cerințele:

1. Cu ajutorul lexicului oferit, tradu în limba română textul dat. Orientează-te după schema sintactică a enunțului, care te va ajuta să ordonezi în traducere elementele principale ale textului: **(2,4 p.)**

Cine dă? ← verbul dat → Ce dă? → Cui dă?
Subiect Predicativ Complement direct Complement indirect

2. Adjectivul subliniat în textul dat poate sau nu să aibă grade de comparație? Justifică răspunsul, într-un scurt enunț. **(0,4 p.)**
3. Transcrie pe foaia de test litera corespunzătoare variantei corecte de răspuns. **(0,8 p.)**

A. Verbul <i>iudicare</i> este de: a. conjugarea I; b. conjugarea a II-a; c. conjugarea a III-a; d. conjugarea a IV-a.	B. Forma <i>iudicatis</i> este la: a. persoana I plural; b. persoana a II-a singular; c. persoana a II-a plural; d. persoana a III-a plural.	C. <i>Iudicabatis</i> înseamnă: a. (voi) judecați; b. (voi) judecați; c. (tu) ai judecat; d. (tu) judecași.	D. <i>Eras</i> înseamnă: a. era; b. eram; c. erați; d. erai.
--	--	---	--

4. Deși protejați de lege, mulți dintre locuitorii Imperiului Roman nu au avut, până în anul 212 d.H., o formă de protecție superioară, un statut cu drepturi extinse, acordat celor considerați cetățeni.
- a. Numește acest statut, pe care îl poți găsi și în textul dat, în latină și în română. **(0,4 p.)**
- b. Enumeră trei drepturi majore pe care le oferea statutul menționat oricui îl avea/dobânda. **(0,6 p.)**
5. Transcrie din text etimoanele (cuvintele de origine) ale următorilor termeni din limba engleză: *emperor, number*. **(0,4 p.)**

- II. (4 puncte)** Forul Roman de azi, din capitala Italiei, este dominat de ruinele impunătoare ale unei construcții importante pentru viața orașului antic, pe care le poți vedea în imaginile de mai jos.

1. Numește tipul de clădire din imagine, menționând și elementul arhitectural după care l-ai recunoscut. **(0,8 p.)**
2. Edificiul este dedicat zeului Saturnus, de la care provine în engleză numele unei zile a săptămânii. Precizează ziua. **(0,4 p.)**
3. Menționează alți trei zei romani de la numele cărora provin nume de zile ale săptămânii în limba română. **(1,2 p.)**
4. Notează corespondentul grec al zeilor romani menționați la cerința anterioară (3.) și domeniul lor principal de competență. **(1,2 p.)**

5. Clădirea a avut nevoie de restaurare încă din Antichitate. Precizează autorul restaurării antice, al cărui nume se poate citi și azi în inscripția de pe frontispiciu: *SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS*. **(0,4 p.)**

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = **10 puncte**

Proiect: Zeii greco-romani

Tema proiectului: Zeii greco-romani – o imagine a lumii și a oamenilor

Modul de lucru:

- formați **șase echipe**;
- alegeți (prin negociere sau prin tragere la sorți) câte unul dintre următorii **șase zei**:
Zeus – Iuppiter; Hera – Iuno; Atena – Minerva; Ares – Marte; Apollon – Apollo; Afrodita – Venus;
- alcătuiți – pe baza surselor bibliografice (tradiționale/digitale) indicate de profesor, dar și a informațiilor din lecția 11 – câte o **prezentare generală**, un **poster** sau un **material video** pentru fiecare dintre cei șase zei. Fișele de prezentare/posterele/materialele video trebuie să conțină:
 - trăsăturile generale ale zeului/zeiței: funcții, atribute, simboluri;
 - epitele grecești/romane și semnificația lor;
 - imaginea divinității alese: reprezentări antice (sculpturi, picturi etc.);
 - un pasaj/episod din mitologie, relevant pentru trăsăturile/puterea zeului, în rezumat;
 - diferențele dintre varianta greacă și cea romană a zeului/zeiței.
- **expuneți posterele sau proiectați materialele video și prezentați proiectul**, în timpul alocat echipei, fie printr-un reprezentant, fie prin distribuirea secvențelor de prezentare între toți membrii echipei.

Zeii greco-romani nu sunt perfecți; dimpotrivă, ei au, precum mulți oameni, o natură duală: într-un zeu, înțelepciunea și echilibrul pot coexista cu impulsul violent, pacea cu războiul, faptele constructive cu cele distructive etc. **La finalul fiecărei prezentări, explicați-le colegilor din celelalte echipe care este partea pozitivă a zeului ales și care partea negativă, stabilind totodată partea dominantă.**

La încheierea prezentărilor, votați zeul a cărui parte pozitivă o compensează cel mai clar pe cea negativă, astfel încât să poată fi considerat „cel mai bun zeu”.

AUTOEVALUARE/ INTEREVALUARE

- la finalul prezentării temei de proiect, echipa completează punctajele de pe fișa de evaluare oferită de profesor/profesoară: punctajele se stabilesc prin negociere în cadrul echipei (vezi modelele de fișe propuse la pagina 8);
- în mod similar, celelalte echipe realizează interevaluarea temei prezentate de fiecare echipă;
- profesorul/profesoara compară punctajele acordate prin autoevaluare și interevaluare, prezintă propriul punctaj și discută cu echipele eventualele diferențe semnificative.

Ianus – zeul cu două fețe

U5

Europa – o călătorie spre origini

Vila Liviei, soția lui Augustus. Frescă din *triclinium*, sala de mese, cca 20 d.H. – detaliu. Fresca înfățișează o grădină ideală a Italiei antice, adusă în interiorul casei. Pictura murală romană, în stilul numit pompeian, după orașul care a dezvăluit lumii cele mai frumoase picturi antice, a devenit un model pentru arta plastică europeană prin detaliile rafinate, simțul proporțiilor și culorile vii.

Discobolul lui Myron – „Aruncătorul de disc” al sculptorului grec Myron. O imagine care poate sintetiza principalele valori estetice pe care Antichitatea greco-romană le-a transmis Europei: un echilibru perfect al proporțiilor, concentrare fără încrâncenare, simetrie, ritm și armonie.

Lecția 13

Lecția 14

Lecția 15

Evaluare sumativă

90 Itinera: Pompei

96 Itinera: Graecia

103 Europa

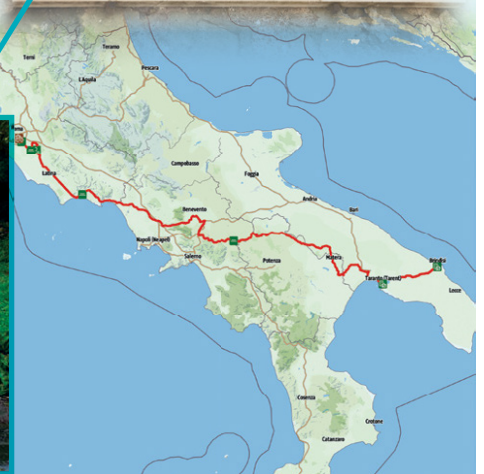
109

Lecția 13. Itinera: Pompei

Îeșind din biserica *Quo vadis, Domine*, cei trei prieteni privesc drumul ce se deschide înaintea lor, printre chiparoși și câmpuri înverzite. O plăcuță îi anunță că este vorba de *Via Appia*. Copiii află din ghid că *Via Appia* este unul dintre cele mai vechi și mai bine păstrate drumuri romane.

- Vă gândiți la ce mă gândesc și eu... ?
- Mai întrebi?! Să pornim!

Quo vadis? – Încotro?

1. Romanii au construit cea mai eficientă și mai amplă rețea de drumuri din Antichitate. Amintește-ți de celebra afirmație „Toate drumurile duc la Roma” (pagina 16). Acea rețea rutieră se păstrează nu doar în mod concret, ca schelet pentru principalele artere ce străbat astăzi Europa, ci și în vocabular. Astfel, cuvântul *cale* își are originea în latinescul *callis*; *stradă* provine din (*via*) *strata* („drum pavat”), iar *șosea* din (*via*) *calceata* („drum bătut”). De ce crezi că s-au preocupat romanii atât de mult de rețeaua de drumuri? Ce avantaje le ofereau ele? Dezbateți în clasă importanța drumurilor, ieri și azi.
2. *Via Appia* leagă Roma de Brindisi, trecând pe lângă Napoli. Numele de Napoli este cunoscut la noi mai ales pentru... napolitane, dar copiii se vor opri acolo dintr-un alt motiv: în apropierea acestui oraș se află Pompei, despre care știau că este cel mai bine conservat oraș antic. Acolo te poți plimba pe străzi, poți intra într-o casă romană și poți admira picturile de pe pereți. Acest fapt se datorează unui dezastru. Despre ce calamitate este vorba?

Latine dicta – Text în limba latină

Amici, per Viam Appiam euntes, multa **monumenta** cum **inscriptionibus** observant.

Prietenii, mergând pe *Via Appia*, observă multe monumente cu inscripții.

Auxilia – Repere

Substantive:

monumentum, -i (n.) = monument
inscriptio, -onis = inscripție
annus, -i (m.) = an
tumba, -ae = mormânt
imago, -inis = portret, statuie
civis, -is = cetățean
miles, -itis = soldat
cohors, -rtis = cohortă
cohors praetoria = cohorta de gardă a generalului

Adjective:

sepultus, -a, -um = îngropat

Verbe:

vixit = a trăit
militavit = a slujit în armată

Inscriptiones legunt:

Citesc inscripțiile:

*Coniugi carissimae dulcissimae et pientissimae. Vixit mecum **annos XXI**.*
„Soției mele foarte dragi și foarte dulci și foarte devotate. A trăit alături de mine 21 de ani.”

Tumbae sunt. **Imagines civium** sepulorum habent.
Sunt morminte. Poartă chipul cetățenilor îngropați.

Ecce altera inscriptio: *Quintus Valerius, Quinti filius, miles cohortis III praetoriae, militavit **annos XV**, vixit **annos XXX**.*

Iată altă inscripție:

Tradu textul inscripției citite de Iulia cu ajutorul informațiilor de la *Auxilia* și *Memento!*.

Memento! – Ține minte!

Elemente de flexiune în limba latină și în limba română

În lecțiile trecute, ai învățat cazurile substantivelor și acum știi să le recunoști la numărul singular. Mai jos vei vedea care sunt **formele de plural**. Nu este nevoie să știi terminațiile de plural pe de rost. Acest tabel te va ajuta să înțelegi însă inscripțiile întâlnite de copii pe Via Appia și, mai ales, îți va servi pentru descifrarea inscripției de la Sarmizegetusa (vezi *Mysterium*, pagina 93).

Categoria de substantive	I	II		III			
Forme de bază (N. sg., G. sg.)	lupa, -ae (f.)	murus, -i (m.)	templum, -i (n.)	rex, -gis (m.)	corpus, -oris (n.)	civis, -is (m.)	mare, -is (n.)
N. pl.	lupae	muri	templa	reges	corpora	cives	maria
Ac. pl.	lupas	muros	templa	reges	corpora	cives	maria
G. pl.	luparum	murorum	templorum	regum	corporum	civium	marium
D. pl. și Abl. pl.	lupis	muris	templis	regibus	corporibus	civibus	maribus

In medias res – Aplicații

1. În textul de la rubrica *Latine dicta* apar mai multe substantive la **plural**. Identifică-le, notează-le pe caiet, menționând cazul la care se află și categoria (declinarea) din care face parte fiecare. Fii atent la formele de bază ale substantivelor, precizate la *Auxilia*, te ajută să deduci categoria (declinarea) lor.

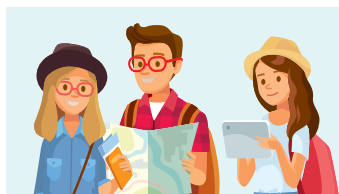
Model: **amici** – caz N. pl., categoria (declinarea) II.

2. Unește fiecare temă (rădăcină) cu terminația potrivită, astfel încât să obții un substantiv la **plural**. Alege, din șirul de mai jos, traducerea potrivită pentru fiecare substantiv, după model: **camporum** (G. pl.) = al câmpurilor;

morminte (N.), **pentru corpuri** (D.), **inscripțiile** (N. sau Ac.), **drumurile** (Ac.), **al cetățenilor** (G.).

- corpor
 - camp
 - civ
 - vi
 - tumb
 - inscripion
- -ae • -ae • -ium • -orum • -es • -ibus

3. Cei trei prieteni află că Via Appia, cel mai important drum roman, a fost supranumit *Regina viarum*. Tradu sintagma, utilizând dicționarul de la sfârșitul manualului și informațiile gramaticale de la *Memento!*.

De-a lungul drumului, Luca, Iulia și Doris încearcă să citească inscripțiile de pe monumentele funerare. Astfel, ei trebuie să descifreze cifrele romane, pentru a afla vârsta celor defuncți sau, dacă e vorba de foști militari, numărul trupei din care au făcut parte. Își pun atunci întrebarea de ce romanii scriau cifrele cu litere... Oare chiar au fost litere de la început?

Memento! – Ține minte!

Cifre romane – cifre arabe. Numeralul

Observă, în tabelul alăturat, cum numărau romanii până la zece (numeralul cardinal), cum notau aceste numerale cu cifrele pe care le numim „romane” și care este echivalentul lor în cifrele pe care le folosim astăzi (cifrele arabe).

Dar cum au apărut cifrele romane? În schimburile comerciale, pentru a număra până la zece, romanii au folosit ce aveau la îndemână, propriile mâini.

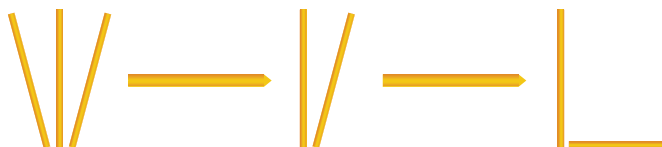
numeral cardinal	cifre romane	cifre arabe
<i>unus</i> (m.), <i>una</i> (f.), <i>unum</i> (n.)	I	1
<i>duo</i> (m.), <i>duae</i> (f.), <i>duo</i> (n.)	II	2
<i>tres</i> (m., f.), <i>tria</i> (n.)	III	3
<i>quattuor</i>	IV = IIII	4
<i>quinque</i>	V	5
<i>sex</i>	VI	6
<i>septem</i>	VII	7
<i>octo</i>	VIII	8
<i>novem</i>	IX = VIIII	9
<i>decem</i>	X	10

Înțelegem, așadar, că cifra folosită pentru 1, I, nu reprezintă un „i” mare, ci un deget; 5 nu este tocmai un „V”, ci reprezentarea simbolică a mâinii, iar 10 nu este un „X” propriu-zis, ci două mâini lipite.

Nici celelalte cifre romane nu au fost, la origine, literele pe care le cunoaștem.

Cifră romană	L	C	D	M
Cifră arabă	50	100	500	1 000

- 50 = L ⇒ de fapt, acest L era un V cu o linie verticală la mijloc, care însemna 5 x 10:

Caută, pe internet, o explicație detaliată pentru originea folosirii simbolurilor numerice romane C, D și M.

In medias res – Aplicații

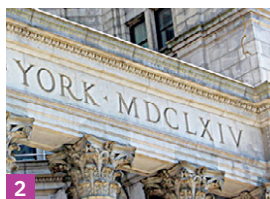
1. Transformă în cifre romane, după modelul: **57 = LVII**.

57 93 158 199 419 1521 2019

Model:

2. Nu de puține ori întâlnim și astăzi cifre romane, pe clădiri antice, moderne sau în alte situații. Transformă-le pe cele de mai jos în cifre arabe.

Înaintând pe Via Appia, Luca fotografiază un apeduct care se vede în depărtare. Iulia susține că este un **pod** (*pons, pontis*) și își amintește că și pe teritoriul țării noastre există ruinele unui pod roman, construit în scopuri militare, cel ridicat peste Dunăre de către Apollodor din Damasc. Doris le explică însă cum, la romani, apa nu era transportată prin conducte subterane, ca în ziua de azi, ci era adusă de la zeci de kilometri cu ajutorul unor **apeducte** (*aquaeductus*) – un soi de șanțuri construite din piatră, la înălțime, care să conducă apa de la locul de captare până la punctul de consum. Apa călătorea pe asemenea „poduri” și curgea în oraș printr-o **fântână** (*fons, fontis*).

Apeduct roman în Segovia, Spania

Fântână antică, Pompei

Fuit olim... – A fost odată...

Puterea romană. Armata

Via Appia era unul dintre principalele drumuri construite de romani. Complexa rețea rutieră romană nu a fost creată doar de dragul călătoriei sau doar cu gândul la legăturile comerciale ce se vor stabili, ci cu un scop foarte precis: acela de a cuceri teritoriul cât mai îndepărtat. Însă pentru acest scop drumurile nu erau suficiente: și mai importantă era armata.

Cum era organizată armata Romei?

+ **Infanteriștii** (pedestrașii) – soldați care luptă pe jos (fără cal sau car de luptă) – erau împărțiți în **legiuni** (*legiones*), alcătuite din cetățeni romani, și se numeau **legionari** (*legionarii*); o legiune era împărțită în 60 de **centurii** (*centuriae*), iar o **centurie** era alcătuită inițial din 100, ulterior din 80 de oameni. Armata putea cuprinde de la 20 la 33 de legiuni. În plus, existau și **formațiuni de luptă de călăreți** (*equites*). Armata avea nevoie și de ingineri de poduri, constructori de mașinării de asediu, bucătari, medici și veterinari. În armată erau înrolați locuitori din toate zonele imperiului, iar cei care nu erau cetățeni romani formau așa-numitele **trupe auxiliare** (*auxilia*).

Armata a avut un rol esențial și în procesul de romanizare. Să ne gândim doar că soldații romani ajunși în Dacia s-au căsătorit cu femeile dace, punând astfel baza viitorului popor român – de aceea, lat. *miles* („soldat”) devine rom. *mire* („bărbat care se căsătorește”). La sfârșitul carierei militare (pe la 45 de ani), soldatul era numit **veteranus** (cuvânt moștenit în forma *bătrân* și împrumutat ca *veteran*) și primea o bucată de pământ pe teritoriul cucerit, unde își clădea o casă și își întemeia o familie.

Reconstituire a platoșei în straturi, *lorica segmentata* (Muzeul orașului Worcester, Anglia)

Mysterium – Explorare și descoperire

TEMPLA, MONTES, VIAS REFECI ROMAE ET PER PROVINCIAS
QUAE SPLENDOREM PERDIDERANT UT URBES SEPULTAE

Traducerea:

Al doilea cuvânt din inscripție, a cărui primă literă lipsește, poate fi interpretat în două moduri diferite. Care sunt acelea? Sunt ambele la fel de potrivite? Pe care crezi că l-a preferat Traian?

Auxilia – Repere

refeci = am refăcut
per = prin, în
provincia, -ae = provincie
quae = care
splendor, -oris = strălucire
perdiderant = pierduseră
ut = precum
sepultus, -a, -um = îngropat

Copiii, deja departe de Roma, ajung la o porțiune a drumului circulată de mașini. Deodată, în fața lor, oprește un microbuz pe care scrie NAPOLI. Fără să ezite prea mult, cu gândul de a ajunge la Pompei, prietenii se urcă în el. Odată așezați confortabil, Doris și Luca au o revelație:

– Ce-o fi fost în capul nostru? Nu avem niciun bagaj la noi în afară de rucsacurile astea... Și unde vom dormi?

– Nu vă faceți griji, îi liniștește Iulia. Mătușa mea locuiește la Napoli de ani buni. De-abia aștept să-l revăd pe vărul meu, Filip, și pe tatăl lui, marinar grec! Vom sta la ei peste noapte, iar mâine îl luăm pe Filip cu noi, la Pompei.

Fuit olim... – A fost odată...

Forme de organizare comunitară. Relația urban-rural

Romanii înstăriți locuiau într-o vilă (*villa*) aflată în afara orașului, decorată cu fresce și mozaicuri, având un întins domeniu agricol și angajați, permanenți sau temporari, precum și sclavi (în epoca imperială), care să-l lucreze. Viața lor se desfășura în lux.

Nu la fel era viața unui om de rând, care avea o proprietate mică din care abia își putea hrăni familia. În plus, de multe ori, stăpânul casei se înrola în armată, ceea ce ducea la imposibilitatea celor rămași de a se ocupa de pământ. Bogații zonei cumpărau aceste pământuri, devenind *latifundiari*.

Ruinele Vilei lui Hadrian (împărat între 117 și 138 d.H.), Tivoli, Italia

Nici la oraș nu era o viață mai ușoară pentru locuitorii lipsiți de avere. Cei mai mulți locuiau, cu toată familia, într-un soi de „garsoniere” închiriate (desigur, fără baie și fără bucătărie!), în blocuri de câteva etaje (*insulae*).

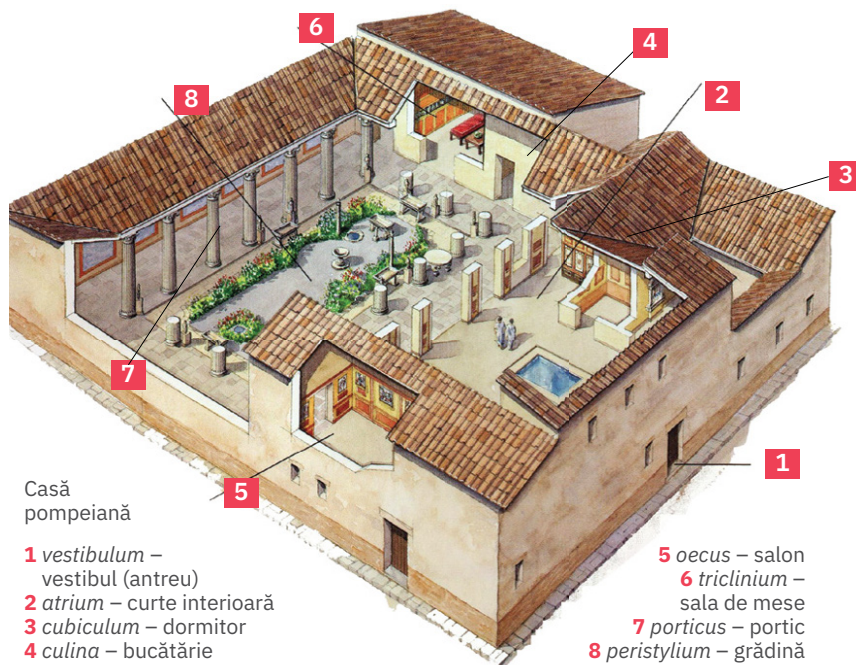
Insula
(reconstrucție)

Viață publică – viață privată. Pompei

În dimineața zilei de 24 august, anul 79 d.H., vulcanul Vezuviu prinde viață și, în mai puțin de trei zile, îngroapă în cenușă orașele din jurul său: Herculaneum, Pompei și Stabiae. Acestea aveau să rămână îngropate până în anul 1738, când sunt redescoperite întâmplător.

În anul 79, Pompei era un oraș bogat și înfloritor, port important în centrul Imperiului Roman, numărând aproximativ 20 000 de locuitori. Cenușa care a acoperit orașul l-a ajutat, de fapt, să supraviețuiască până în zilele noastre. Astfel, putem vizita azi o casă romană, înțelegând în acest fel cum trăiau oamenii din imperiu.

Casele pompeienilor bogați erau decorate cu fresce și cu mozaicuri rafinate, având o gamă largă de subiecte: de la natură moartă, peisaje și animale, la activități cotidiene și scene mitologice.

Casă pompeiană

- 1 vestibulum – vestibul (antreu)
- 2 atrium – curte interioară
- 3 cubiculum – dormitor
- 4 culina – bucătărie

- 5 oecus – salon
- 6 triclinium – sala de mese
- 7 porticus – portic
- 8 peristylum – grădină

Nota bene!

frescă (s. f.) = 1. Tehnică de a picta cu culori dizolvate în apă de var pe un zid cu tencuiala încă udă (< it. *fresco*, „proaspăt”). 2. Pictură murală decorativă, de dimensiuni mari, realizată prin frescă.

Frescă din *Vila misterelor*, Pompei, reprezentând un banchet

In medias res – Aplicații

▶ În imaginile alăturate sunt extrase două detalii dintr-un mozaic celebru descoperit la Pompei, care ilustrează una dintre cele mai importante bătălii ale Antichității clasice.

1. Căutând informațiile necesare în manualul digital sau/și pe internet, precizează: numele și statutul comandanților celor două armate; numele calului personajului din stânga și motivul pentru care l-a reținut istoria; cine este personajul care pare vizibil speriat/îngrijorat și motivul stării sale.
2. Având în vedere că dimensiunile mozaicului din casa pompeiană sunt 2,72 m x 5,13 m, iar fiecare pietricică (*tessera*) colorată utilizată are 0,2 cm², calculează numărul aproximativ de pietricele folosite pentru mozaic.

Mozaic roman (detalii) – Pompei, Casa del Fauno

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții. Portofoliu

Erupția vulcanului Vezuviu

🔍 **Plinius cel Bătrân**, un adevărat enciclopedist al Antichității, autor al operei *Istoria naturală*, moare la Stabiae, în timpul erupției Vezuviului. Iată cum va descrie nepotul acestuia, **Plinius cel Tânăr**, moartea sa:

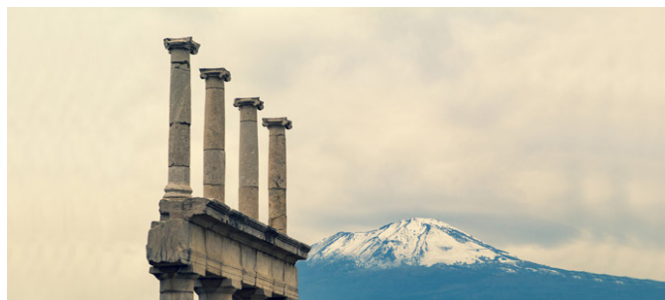
Zărand un nor neobișnuit ca mărime și aspect, se urcă în locul de unde putea să privească cel mai bine fenomenul acela. Norul ieșea din Vezuviu și semăna cu un arbore ca formă. Ca om de știință, unchiul meu a considerat acest lucru

foarte interesant și vrednic de a fi urmărit mai de aproape. Se pregătea să plece pe mare, când primește o scrisoare de la Rectina, îngrozită de pericolul care o amenința; ea îl ruga să o salveze dintr-o primejdie atât de mare. Unchiul meu își schimbă planul și ceea ce începuse din curiozitate științifică duce până la capăt din conștiință. Poruncește să fie pregătite mai multe corăbii și se îmbarcă și el, ca să vină în ajutor nu numai Rectinei, dar și altora. Se îndreaptă în grabă către locul de unde alții fug și ține cârma îndreptată către locul primejdiei; fără să-i fie frică, el își notează toate fazele cumplitei calamități, pe măsură ce ochii lui le înregistrau. [...]

Cârmaciul îl îndemna să se întoarcă, dar el îi răspunde: „Norocul îi ajută pe cei curajoși” (**Fortes fortuna iuvat**). Ajungând la Stabiae, îl întâlnește în port pe Pomponianus, care își încarcase bagajele în corăbii, hotărât să fugă, dacă se va potoli vântul potrivit. Unchiul meu își îmbrățișează prietenul care tremura de frică, îl liniștește, îl îmbărbătează și, ca să-i potolească orice teamă, dând dovadă de calm, [...] se așază la masă și cinează, arătându-se vesel sau, ceea ce e tot atât de frumos, prefăcându-se vesel.

În timpul acesta, în mai multe părți ale muntelui Vezuviu străluceau flăcări imense și se ridicau limbi de foc, a căror lumină strălucea mai puternic în întunericul nopții. [...]

A doua zi, curtea era deja plină de cenușă amestecată cu pietre ponce; cenușa se înălțase așa de mult, încât, dacă ar mai fi întârziat în cameră, nu ar mai fi putut să iasă. Se duce la Pomponianus și la ceilalți, care nu dormiseră toată noaptea. Țin sfat cu toții, dacă să rămână în casă sau să iasă sub cerul liber. Căci casele erau zguduite de cutremure dese și ample și, dislocate parcă din

temelii, păreau că se răstoarnă, înclinându-se când într-o parte, când în cealaltă. Deși se temeau de căderea pietrelor ponce ușoare și poroase, după ce au cântărit riscurile, au ales totuși această soluție. La unchiul meu a biruit judecata cel mai bine cumpănită, la ceilalți, teama de mai rău. Punându-și perne pe cap, le-au legat cu cearșafuri, ca să se apere de ceea ce cădea de sus.

Se făcuse ziuă în alte părți, dar acolo era o noapte mai întunecoasă și mai densă decât orice noapte, atenuată întrucâtva de flăcări multe și lumini. Marea rămânea încă agitată și amenințătoare, astfel că nu puteau pleca. Culcându-se pe un cearșaf întins acolo, unchiul meu a cerut de câteva ori apă rece și a băut. Apoi flăcările și mirosul de sulf premergător flăcărilor îi pun pe fugă pe ceilalți și îl trezesc pe el. Sprijinindu-se de doi sclavi, el se ridică și cade imediat; după părerea mea, pentru că praful din aer i-a îngreunat respirația.

Corpul lui a fost găsit intact, nevătămat și îmbrăcat cu haine, așa cum fusese; aspectul corpului era mai degrabă acela al unui om care doarme decât al unui mort.

după Plinius cel Tânăr (Plinius Iunior), *Epistulae*, VI.16

Provocări

- Înainte să pornească în ajutorul prietenilor, Plinius era stăpânit de o altă preocupare. Care consideri că ar putea fi aceasta și ce tip de raportare la lumea înconjurătoare este ilustrat la început? Caută în text indicii care să-ți susțină afirmația.
- Primind scrisoarea de la prietenii care îi cer ajutorul, Plinius își schimbă interesul prioritar. Care sunt sentimentul și preocuparea care îl vor stăpâni de acum înainte? Notează, pe o fișă pentru **portofoliu**, trăsăturile/valorile morale care îl definesc pe Plinius cel Bătrân, ilustrându-le cu ajutorul citatelor din text.
- Imaginează-ți că ești o zeitate și că ar trebui să alegi între: (1) a acoperi brusc un întreg oraș cu pământ, sacrificând astfel locuitorii, dar știind că orașul se va conserva, va fi descoperit în viitor și admirat în toată splendoarea lui de oameni din toate colțurile lumii, sau (2) a nu interveni cu nimic, fiind conștient însă de faptul că acel oraș se va autodistrage cu timpul: fie se va transforma și va pierde splendoarea de odinioară, fie va fi nimic de războaie. Împărțiți-vă în două echipe: fiecare echipă va opta pentru una dintre posibilitățile pe care i le oferă statutul divin, argumentând în fața celorlalți colegi de ce este preferabilă alegerea sa.

Primus inter pares – Evaluare

- Notează cu cifre arabe numerele: XVI, XCIX, MCMLXXIII, MDCCXLIV, DCCXXXVII, MCCCLXXVIII. (0,5 p. x 6 = 3 p.)
- Notează cu cifre romane numeralele: 77, 199, 415, 2024. (0,5 p. x 4 = 2 p.)
- Elimină, consultând un dicționar latin-român, intrusul din fiecare dintre cele două serii de mai jos. (1 p. x 2 = 2 p.)
 - Intrus lexical: *atrium, triclinium, templum, cubiculum*.
 - Intrus gramatical: *via, corpora, fontes, templa*.
- Numește cuvintele din limba română care provin din următorii termeni militari din latină: *legio, -onis; cohors, -ortis; turma, -ae; miles, -itis*. (0,5 p. x 4 = 2 p.)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

Lecția 14. Itinera: Graecia

Luca, Iulia, Doris și noul lor amic, Filip, erau încă sub impresia caselor de la Pompei, dezgropate de sub cenușă, când își amintesc de continuarea inscripției de la Sarmizegetusa. Câteva cuvinte le săriseră în ochi: PER MARE NOSTRUM NAVIGAT și...

ORACULUM. Filip, fiu de marinar grec, le vine în ajutor:

— Este clar că e vorba de o călătorie pe mare... Iar oracolul cel mai important se află la Delfi, în Grecia. Poate că trebuie să ajungem acolo...

Într-o oră, cei patru sunt deja în port, pe iahtul tatălui lui Filip. Direcția: Grecia! Începe o mică *odisee*.

Auxilia – Repere

odisee = călătorie lungă și plină de aventuri

- Substantivul comun din română provine de la numele uneia dintre cele două epopei ale lui Homer, anume *Odiséea*, în care este povestită întoarcerea plină de aventuri a eroului *Odiséu* de la Troia în patria sa, insula Itaca. În latină, numele eroului a fost echivalat prin Ulixes, de unde în română avem numele Ulise. Prin urmare, Odisée și Ulise sunt una și aceeași persoană.

Cap al lui Odisée, secolul I d.H.

Vas grecesc arhaic cu literele alfabetului grecesc

Quo vadis? – Încotro?

1. Cuvântul „alfabet” provine de la primele două litere grecești *alpha* și *beta*. Dacă îi atașăm un prefix tot de origine greacă, *an*, „fără”, obținem cuvântul *analfabet*, altfel spus „cel care nu știe *alpha* și *beta*”, adică cele mai simple lucruri din limba greacă. Amintește-ți ce ai învățat despre Grecia antică la istorie. Scrie în caiet primele trei cuvinte care îți vin în minte. Compară răspunsurile cu cele ale colegilor.
2. Poate ai întâlnit până acum sintagma „greco-roman”. Romanii au cucerit Grecia în secolul al II-lea î.H. În același timp, cei mai importanți oameni politici și de cultură romani mergeau să-și facă studiile în Grecia. După ce erau instruiți acolo, se întorceau pentru a-și continua activitatea la Roma. Și în zilele noastre, **limbile clasice, latina și greaca veche**, se studiază de obicei împreună. În secolul I î.H., poetul latin Horațiu scria următoarele cuvinte: *Graecia capta ferum victorem cepit*, „Grecia, cucerită, l-a cucerit pe învingătorul ei crud.”, fiind vorba, desigur, de romani. Oferă, alături de colegi, o interpretare a sintagmei „greco-roman”, privită și din această perspectivă.

A-Z Latine dicta – Text în limba latină

+ Strâmtoarea Messina, între Sicilia și Italia

Quattuor amici in Graeciam navigant. Luca mare aspicit, Iulia et Doris litteras Graecas discunt, Filip gubernaculum tenet.

Cei patru prieteni călătoresc pe mare în Grecia. Luca privește marea, Iulia și Doris învață literele grecești, Filip ține cârma.

Ecce magna statua aurea!

.....

Iulia inscriptionem legit.

.....

„Vos et ipsam civitatem benedicimus.”

„Vă binecuvântăm pe voi și întreaga cetate.”

Hic fuit olim magnus heros. Nomen eius erat Ulixes.

.....

Quo vadebat?

.....

In patriam suam.

.....

Ubi est patria sua?

.....

Ubi bene, ibi patria.

.....

Auxilia – Repere

Substantive:

statua, -ae =

statuie

patria, -ae =

patrie

heros = erou

nomen, -inis (n.) =

nume

Adjective:

magnus, -a, -um =

mare

aureus, -a, -um =

de aur

sua(m) (adjectiv

pronominal) =

(a) sa

Verbe:

legere = a citi

vadere =

a merge

Interjecție:

ecce = iată

Adverbe:

hic = aici

ubi = unde

ibi = acolo

Pronume:

eius = (al) lui

Ubi bene, ibi patria. –

se subînțelege verbul *est*:

Ubi bene est, ibi patria est.

Tradu secvențele netraduse, cu ajutorul informațiilor de la *Auxilia*.

Memento! – Ține minte!

Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul nostru

Alfabetul pe care îl folosim astăzi este rezultatul unui lung proces de evoluție a scrisului. Pare greu de crezut, dar literele cu care scriem în limba română provin din... hieroglifele egiptene.

Egiptenii foloseau imagini pentru a reprezenta concepte: de exemplu, pentru a scrie despre o pasăre, desenau o pasăre, iar cuvântul „apă” era reprezentat prin imaginea unor valuri. Totodată însă, puteau folosi simbolul respectiv pentru a nota primul sunet din cuvânt (de exemplu, „pasăre” reprezenta și litera p), astfel încât o înșiruire de simboluri forma un cuvânt: *pasăre – apă – rață – apă* va nota cuvântul „pară”.

Fenicienii au preluat de la egipteni unele hieroglife pentru a nota sunetele proprii lor limbi. Astfel, pentru sunetul [A], fenicienii au ales cuvântul *aleph* („bou”) și, prin urmare, vor reprezenta această literă prin simbolul unui cap de bou, cu timpul simplificat, schematizat. Ulterior, grecii au preluat acest semn ca reprezentare a aceleiași litere, numind-o *alpha*.

Pentru sunetul [B], fenicienii au folosit cuvântul *beth*, care însemna „casă”, și l-au reprezentat prin hieroglifa ce simboliza o casă. Apoi grecii au preluat semnul grafic pentru aceeași literă, numindu-l *beta*.

Denumirile acestor două litere grecești, *alpha* și *beta*, compun însuși cuvântul *alfabet*. Tot de la simboluri feniciene, care reprezentau, inițial, obiecte concrete, provin și celelalte litere grecești. La rândul lor, romanii au preluat de la greci alfabetul, pe care îl vor modifica din nou. Parcurge schema dată, pentru a înțelege evoluția alfabetului.

Nota bene!

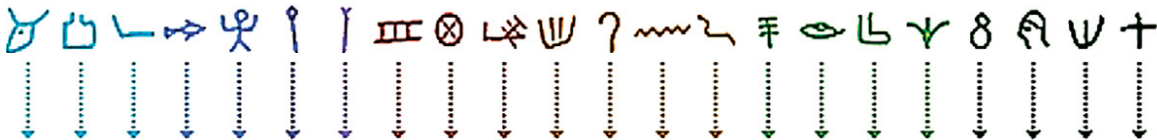
Semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor

Datorită valorii lor universale, literele grecești au ajuns să fie folosite drept simboluri în diverse științe. Astfel, în **matematică** folosim ca simboluri π , pentru a exprima raportul dintre lungimea cercului și diametrul său, sau Σ pentru a exprima suma; Δ este folosit pentru a desemna un interval, iar ρ pentru un anumit tip de curbă; în **fizică** apar simbolurile α , β , γ pentru anumite tipuri de radiații, ρ pentru densitate și altele. Cunoașterea alfabetului grec devine astfel utilă nu doar pentru învățarea limbii grecești și pentru a înțelege originea alfabetului latin, ci și pentru a înțelege codul internațional al științelor exacte.

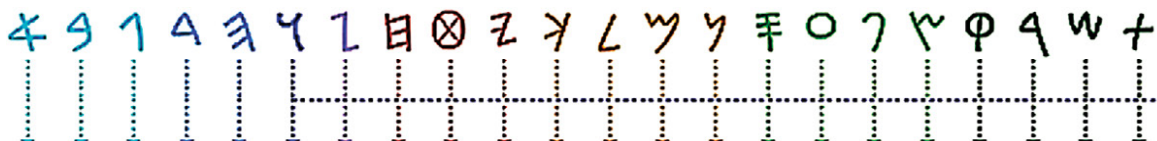
Evoluția alfabetului

Schemă Matt Baker, usefulcharts.com

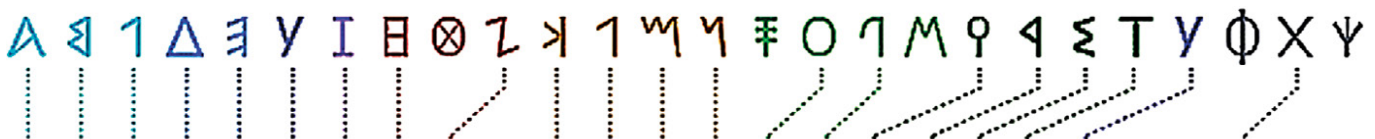
alfabet sinaitic (Egipt) 1700 î.H.

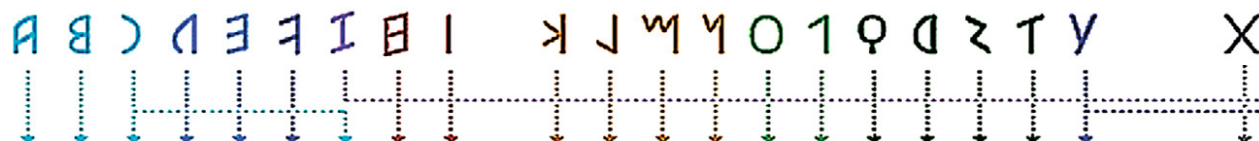
alfabet fenician 1000 î.H.

alfabet grec arhaic 750 î.H.

alfabet latin arhaic 500 î.H.

alfabet roman clasic secolul I d.H.

alfabet latin modern

In medias res – Aplicații

Alături sunt două tabele: unul cu alfabetul grec (folosit și astăzi în Grecia) și celălalt cu alfabetul latin, folosit de romani și moștenit de noi.

- Comparând cele două alfabete, notează, pe caiet, pe două coloane:
 - literele care sunt identice;
 - literele care au o formă apropiată.
- Urmărește detaliile de pe bancnotă, apoi răspunde cerințelor.

Alfabet grec Majuscule/Minuscule		Alfabet latin Majuscule/Minuscule	
Α α	Ν ν	A a	N n
Β β	Ξ ξ	B b	X x
Γ γ	Ο ο	G g	O o
Δ δ	Π π	D d	P p
Ε ε	Ρ ρ	E e	R r
Ζ ζ	Σ σ	Z z	S s
Η η	Τ τ	E e	T t
Θ θ	Υ υ	Th th	Y y
Ι ι	Φ φ	I i	Ph (F), ph (f)
Κ κ	Χ χ	K k	Ch (H), ch (h)
Λ λ	Ψ ψ	L l	Ps ps
Μ μ	Ω ω	M m	O o

- Identifică și scrie pe caiet patru litere grecești.
- Transformă un număr arab într-unul roman.
- Identifică și numește un element de arhitectură roman.
- Două statui, numite „Atlanti”, susțin partea de sus a clădirii; caută pe internet o explicație pentru această denumire și prezintă-o colegilor.

În mijlocul mării, între Italia și Grecia, Filip primește un telefon de la tatăl lui. Îl întreabă despre mediile de la școală. Cei trei prieteni aud, fără să vrea, convorbirea lor în limba greacă și constată că pot înțelege exact despre ce materii e vorba: matematică, fizică, biologie, chimie, muzică și tehnologie. Dar oare cum de au denumiri atât de apropiate în greacă și în română? Greaca nici măcar nu e o limbă romanică. Trebuie să fie o legătură...

Non multa, sed multum

Caelum non animum mutant, qui trans mare currunt.

„Cei care traversează mările schimbă doar cerul, nu și sufletul.”

Horatius, *Epistulae*, I.11

Memento! – Ține minte!

Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii

Anumite rădăcini, prefixoide (elemente de compunere cu valoare de prefix), sufixoide (elemente de compunere cu valoare de sufix) de origine greco-romană au fost folosite din Antichitate și până azi pentru formarea de cuvinte în diverse domenii ale cunoașterii. Cunoscându-le sensul de bază din greacă și din latină, este foarte ușor să înțelegi sensul cuvântului din limba română și din alte limbi. Iată mai jos doar câteva dintre aceste elemente de compunere de origine greacă și latină.

Elemente de origine greacă

Rădăcină de origine greacă	Sens în greacă	Exemple de cuvinte în română
<i>antropo</i>	„om”	antropomorf = cu înfățișare umană ; filantrop
<i>demo</i>	„popor”	democrație = puterea poporului ; epidemie
<i>cron</i>	„timp”	cronic = care durează mult; sincron
<i>fil(o)</i>	„care iubește”	filosofie = iubire de înțelepciune; bibliofil

Prefixoid de origine greacă	Sens în greacă	Exemple de cuvinte în română
<i>bio-, bi-</i>	„viață”	biologie = disciplină care studiază viața
<i>geo-</i>	„pământ”	geologie = disciplină care studiază scoarța terestră
<i>micro-</i>	„mic”	microscop = instrument care mărește lucruri mici
<i>pan-</i>	„tot”	panoramă = vedere în toate direcțiile

Sufixoid de origine greacă	Sens în greacă	Exemple de cuvinte în română
<i>-grafie</i>	„(de)scriere”	geografie = disciplină care descrie învelișul terestru
<i>-log</i>	„cuvânt, vorbire”	monolog = vorbire/discurs a/al unei singure persoane
<i>-logie</i>	„știință, studiu”	biologie = disciplină care studiază viața
<i>-metru</i>	„măsură”	cronometru = cel care măsoară timpul

Elemente de origine latină

Prefixoid de origine latină	Sens în latină	Exemple în limba română
<i>ante- pre-</i>	„înainte”	anterior = care se află/se întâmplă înainte prepoziție = element care stă înainte
<i>inter-</i>	„între”	internățional = între mai multe țări
<i>post-</i>	„după”	posterior = care se află/întâmplă după

Sufixoid de origine latină	Sens în latină	Exemple în limba română
<i>-bil</i>	„capabil să”	flexibil = care se poate îndoi

Limba, un organism viu

Aceste elemente și încă multe altele au reprezentat și continuă să reprezinte o sursă inepuizabilă în formarea de cuvinte noi din limbajul științific internațional. Uneori, elementele grecești au fost combinate cu cele latinești, formându-se cuvinte **hibride greco-latine**, precum *televizor*, format din grecescul *tele-*, „la distanță” și verbul latinesc *videre*, „a vedea”. Elemente din limbile greacă și latină servesc în continuare la formarea unui vocabular științific comun pentru noile realități. Astfel, elemente din greacă, precum *hidro-*, „apă”, sau din latină, precum *ultra-*, „mai mult/peste”, pot fi folosite în crearea unor noi cuvinte: **hidro**centrală, „centrală pe baza forței apei”, **ultra**central, „în plin centru”. Avantajul folosirii acestor elemente este că pot fi ușor înțelese de oameni și echivalate în alte limbi.

In medias res – Aplicații

1. Recunoaște în cuvintele de mai jos elemente de origine greco-romană. Transcrie separat elementul identificat și definește cuvântul, folosind și DEX-ul, în funcție de sensul acestui element.

Model: **tele**comunicații; **tele-**, „la distanță” = **comunicații la distanță**

• **micro**cip • **ultra**modern • **hidro**for • **filologie** • **inter**belic • **contra**dicție • **apo**metru • **afon** • **lavo**abil

2. În tabelul de mai jos se dau mai multe elemente de compunere de origine greco-romană și cuvinte în limba română. Combină un element greco-roman cu un cuvânt și formează un nou cuvânt (substantiv, adjectiv sau verb), după model.

Elemente de origine greco-romană	Cuvânt simplu	Cuvânt nou format
Model: pan-	Europa	pan europian
-bil	climat	
pre-	a stabili	
sub-	ordonare	
micro-	a regla	

Pământ! După ore bune petrecute pe iaht, cei patru prieteni zăresc, ivindu-se din mare, o fâșie de pământ. Era Peloponesul, partea de sud a Greciei. Debarcând și înaintând pe uscat, întâlnesc câteva ruine. Un arc de piatră îi invita pe un lung teren plat. Erau la Olympia, iar terenul din față era primul stadion al Europei. Dornici să se dezmoștească după lunga călătorie pe mare, cei patru se așază la linia de plecare.

Pe locuri, fiți gata, start!

Olympia, intrarea pe stadion

Fuit olim... – A fost odată...

Modele de gândire și de raportare la lume

Gloria competițională – sportul, jocurile olimpice

La sfârșitul secolului al VI-lea î.H., cele mai cunoscute întreceri sportive erau Jocurile Olimpice, care se desfășurau la fiecare patru ani, interval numit în greacă olimpiadă. În timpul acestor jocuri, conflictele dintre cetăți încetau, astfel încât jocurile olimpice au devenit, încă din Antichitate, un simbol al păcii. Ele erau strâns legate de religia greacă, fiind închinată lui Zeus.

▶ La origine, în secolul al VIII-lea î.H., exista o singură probă, alergarea pe o distanță de 190 de metri, numită în greacă *stádion*, de unde cuvântul a ajuns să denumească și locul unde se ține competiția, păstrându-se și în limbile moderne: „stadión”. Apoi a apărut alergarea pe o distanță dublă, concurenții ocolind o bornă la capătul terenului și, câțiva ani mai târziu, o cursă pe o distanță lungă, comparabilă cu crosul modern. În continuare, au fost introduse luptele corp la corp (similare cu luptele „greco-romane” din epoca modernă) și **pentatlonul**. În decursul secolului al VII-lea î.H., a apărut printre competiții și **boxul**. Au urmat **cursele de care**, ce se țineau pe un hipodrom special, și **pancration**, un tip de luptă liberă, violentă, cu foarte puține restricții. Aceste jocuri au continuat și după ce Grecia a fost ocupată de romani (secolul al II-lea î.H.). Grecii și romanii nu au elemente comune în întrecerile sportive; de altfel, la greci, ele se numeau *agónes*, „competiții”, punând accent pe întrecerea dintre concurenți, în timp ce la romani spectacolele de gladiatori și cursele de care se numeau *ludi*, „jocuri”, punând accent pe distracția publicului. Jocurile olimpice au fost interzise în anii 400 d.H. de către împăratul creștin Theodosius I, care le asocia ritualurilor păgâne. Jocurile Olimpice moderne au fost reînființate în 1896, ca o continuare a celor din Antichitate, îmbinând tradiția greacă (competiția) cu cea romană (plăcerea publicului) și rămânând un simbol al păcii.

Primul stadion al Europei, Olympia, Grecia

Discobolul, „aruncătorul de disc” al lui Myron (copie romană). Sculptură în care era subliniat idealul grecesc de armonie între efort și concentrare, între trup și minte

In medias res – Aplicații

1. Caută pe internet lista cu sporturile olimpice moderne și descoperă care dintre ele sunt comune cu cele din Grecia antică.
2. Află la ce interval de timp au loc olimpiadele moderne și explică această tradiție.
3. Înaintea fiecărei olimpiade, torța olimpică este aprinsă cu ajutorul soarelui, într-un loc simbolic. Află unde este aprinsă torța și explică motivul.
4. Azi, cuvântul „olimpiadă” a ajuns să însemne și „concurs pe specialități, organizat anual pe plan local și național pentru elevi”. Cum explici acest sens modern al cuvântului? Dezbateți în clasă.

Mysterium – Explorare și descoperire

Auxilia – Repere

nunc = acum	ultra = dincolo de
navigare = a călători	ut = după cum
per = pe	oraculum = oracol
a = din	respondit = a răspuns; a prezis

Traducerea: _____

Două cuvinte din inscripție sunt deteriorate. Textul de la *Latine dicta* te ajută să le reconstitui.

Din inscripția de la Sarmizegetusa nu mai rămăsese decât un singur rând de tradus. Filip se întoarce cu iah-tul la Napoli, iar Luca, Iulia și Doris își continuă călătoria cu autocarul către Atena, de unde urmau să ia avionul către București. Întreaga călătorie se apropia de sfârșit. Ultima stație înainte de Atena era Delfi. Cuvântul *oraculum* din inscripție îi făcuse curioși, așa că au coborât să arunce o privire asupra Templului lui Apollo de unde, demult, se rosteau oracolele. Citiseră că la intrare era o inscripție misterioasă: ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΥΤΟΝ.

Auxilia – Repere

Oracol = (În Antichitate) răspuns profetic pe care, potrivit credinței, zeii îl dădeau celor veniți să-i consulte cu privire la viitor; lăcașul sacru unde se făceau și se interpretau aceste profeții/preziceri. De cele mai multe ori, răspunsurile oracolelor erau ambigue, îngăduind mai multe interpretări.

Fuit olim... – A fost odată...

Valori greco-romane perene

Dialogul și cultura legii

Orașele-stat grecești (*póleis*) au cunoscut de-a lungul timpului diverse forme de guvernare: monarhia, oligarhia aristocratică, democrația. Dintre acestea, în special democrația a susținut *dialogul* și *discursul public*. La atenieni, de exemplu, toți cetățenii erau datori să participe la întrunirile ce aveau loc în piața centrală a orașului (*agorá*). **Democrația** era bazată pe vot și pe **egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii**. Sistemul atenian de guvernare a devenit model pentru toate regimurile democratice ulterioare, inclusiv pentru cele moderne.

Binele public

Idea că binele comun poate fi mai important decât binele individual a apărut încă din cele mai vechi timpuri. Grecii credeau că anumite bunuri materiale, dar și sociale (precum pacea și justiția), nu pot fi obținute decât prin participarea activă a individului la treburile obștești. „Prin natura sa – spune filosoful grec Aristotel – **omul este o ființă a cetății** (*zoon politikón*)”. Îndatoririle cetățenești erau diverse, de la prezența în adunările publice și până la serviciul militar. Uneori, oamenii își dădeau chiar viața pentru țara lor. În anul 490 î.H., de exemplu, mulți atenieni s-au jertfit luptând la Marathon împotriva invadatorilor persani. Legenda spune că unul dintre soldați, numit **Pheidippides** (Fidipide), imediat după luptă a alergat de la Marathon la Atena (cca 40 km), pentru a anunța compatrioților săi victoria armatei grecești, spunând doar „am învins!” (în greacă, *nenikékamen*) și murind apoi de epuizare.

Soldatul de la Marathon anunțând victoria, sculptură de Jean-Pierre Cortot, Muzeul Luvru (1834)

Non multa, sed multum

Nosce te ipsum!

„Cunoaște-te pe tine însuși!”

Traducere în limba latină a cuvintelor grecești ΓΝΩΘΙ ΣΕΑΥΤΟΝ – *Gnóthi s(e)autón*, înscrisă la intrarea Templului lui Apollo de la Delfi.

Mozaic roman găsit pe Via Appia cu inscripția dictonului delfic. Azi, la Muzeul Termelor lui Dioclețian, Roma

Gândirea critică – filosofia, științele exacte

Într-un interval scurt de timp (secolele VI-IV î.H.) și într-o zonă geografică relativ restrânsă (Asia Mică, Grecia, sudul Italiei), printr-un concurs de împrejurări încă neexplicat, științele – filosofia, matematica, fizica, geografia, biologia, filologia –, dar și artele, ingineria și medicina au cunoscut simultan progrese extraordinare. Este vorba despre așa-numitul „miracol grec”, fenomen unic în istoria omenirii, caracterizat prin originalitate, gândire critică (oamenii trebuie să se bazeze pe propria judecată, nu pe credințe și prejudecăți) și umanism (omul este măsura și scopul tuturor preocupărilor omenești). În această perioadă s-a născut filosofia (presocratică și socratică), au fost create capodopere ale literaturii universale (tragediile lui Eschil, Sofocle și Euripide, comediiile lui Aristofan, operele istorice ale lui Herodot și Tucidide, lucrările filosofice ale lui Platon, elevul lui Socrate, și Aristotel), a fost construit Partenonul și a fost inventată democrația. Inovațiile grecilor au fost preluate de romani și au intrat apoi în patrimoniul culturii universale.

In medias res – Aplicații

1. La rubrica *Fuit olim...* apare numele unui oraș, Marathon. În română există și un substantiv comun, *maraton*. Există vreo legătură între cele două cuvinte? Explică.
2. O afirmație care apare în textul de pe pagina anterioară a fost interpretată în diferite feluri din Antichitate și până astăzi: „omul este o ființă a cetății” (Aristotel). Organizați o dezbateră în clasă în care să argumentați ce credeți că se înțelege prin această afirmație.

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții

Școala din Atena și Renașterea culturii greco-romane

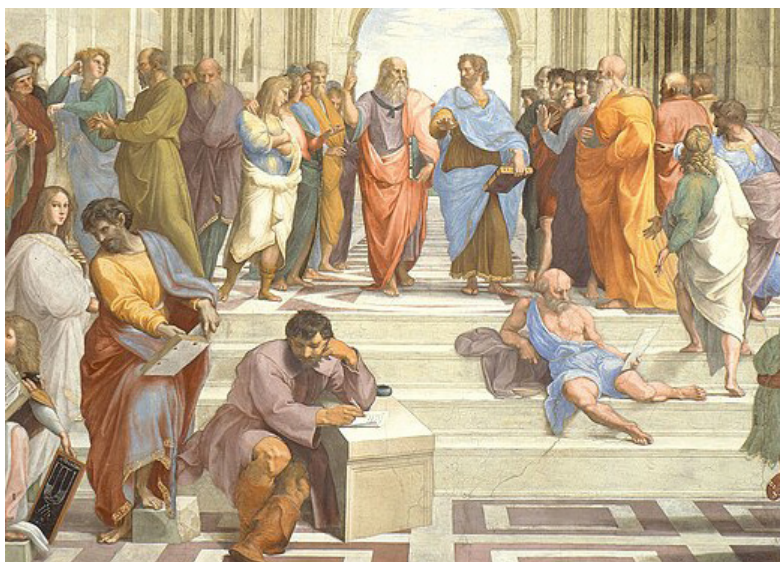
În anii 1509-1511, pictorul italian Rafael decorează biblioteca de la Vatican cu o frescă intitulată „Școala din Atena”, în care reprezintă învățați greci care au contribuit decisiv la formarea **culturii europene**. Mai jos este redat un fragment central al frescei, pe care o poți vedea în întregime ei la pagina 116.

Provocare

Cu ajutorul informațiilor de mai jos, identificați, în grupe de 4-5 colegi, următoarele personaje:

1. Filosoful Platon, autor al unor dialoguri în care personajul principal, Socrate, caută să descopere adevărul, despre care crede că nu poate fi găsit în lumea noastră, reală, pe pământ, ci într-una ideală, a ideilor. De aceea el arată cu degetul către cer.
2. Elevul mai tânăr al lui Platon, Aristotel, arată cu mâna către această lume, pe care crede că o poate cunoaște prin experiență.
3. Un om îmbrăcat simplu, într-o singură culoare, Socrate, explică pe degete întrebările simple ale vieții: ce este binele?, ce este adevărul?, ce este frumosul?.
4. Filosoful Diogene, îmbrăcat sumar și desculț, stă tolănit pe trepte, atent doar la ceea ce citește și indiferent la ceilalți.

Primus inter pares – Evaluare

1. Scrie cinci litere grecești care sunt diferite de cele latinești. (0,2 p. x 5 = 1 p.)
2. Recunoaște elementele de origine greacă din cuvintele următoare și precizează sensul lor: *telecomandă, hidromasaj, filantrop, cronologie, anormal, termometru*. (0,5 p. x 6 = 3 p.)
3. Precizează două asemănări și două deosebiri între Jocurile Olimpice antice și cele moderne. (0,5 p. x 4 = 2 p.)
4. Numește trei personalități ale Greciei antice și menționează prin ce s-au remarcat. (0,5 p. x 6 = 3 p.)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = 10 puncte

Lecția 15. Europa

Cei trei prieteni pleacă spre casă. După călătoria prin Italia și Grecia, aveau ce să-și amintească mult timp de acum înainte. Abia așezați pe scaune, în avion, începură să rememoreze de unde a plecat totul: de la inscripția misterioasă găsită la Sarmizegetusa. Au urmat Roma cu forurile impunătoare, cu spectaculosul Colosseum, statuile de împărați din alte vremuri, Columna cuceritorului Traian și a neînfricaților daci, plăcerile Termelor și mândria de a fi roman, templele zeilor, Pompei – orașul renăscut din cenușă – și apoi marea albastră care-i purtase spre Grecia cu înțelepții ei... Aflaseră atâtea și reușiseră să descifreze aproape toată inscripția! Ultimul rând părea, în sfârșit, ușor. Un cuvânt, cel puțin, le era bine cunoscut: Europa.

Quo vadis? – Încotro?

- Știi de ce continentul nostru se numește „Europa”? Iată povestea. În mitologia greacă, Europa era o tânără frumoasă, fiica regelui Feniciei, Agenor. Într-o zi, când culegea flori împreună cu prietenele sale, din înaltul cerului o zărește Zeus. Uimit de frumusețea ei, hotărăște să o răpească. Ca să nu o sperie, el ia înfățișarea unui taur minunat. Astfel apare în poiana în care se aflau fetele și se apropie de Europa, culcându-se la picioarele ei și parcă invitând-o să i se urce în spinare. Râzând, Europa se urcă, dar taurul se ridică pe dată și pornește în goană spre mare. Degeaba încearcă Europa să se împotrivescă, Zeus reușise astfel s-o răpească pe cea pe care și-o dorise. Din Fenicia (în Asia Mică), el a dus-o în Grecia, pe teritoriul viitoarei Europe. Aceasta este originea numelui continentului nostru: un rezultat al întâlnirii dintre cel mai puternic zeu și cea mai fragilă muritoare. După părerea ta, care este elementul cel mai puternic al Europei de azi? Dar cel mai fragil? Formulează un punct de vedere și dezbate cu colegii.
- În penultimul rând al inscripției de la Sarmizegetusa apare sintagma *ut respondit oraculum* („după cum a răspuns oracolul”), tradusă deja lecția trecută. Răspunsurile oracolelor erau formulate ambiguu, astfel încât, indiferent de realitatea viitoare, să se dovedească adevărate. Un exemplu vestit este următorul: Croesus, regele Lydiei, care voia să pornească război împotriva perșilor, trimite un mesager să consulte oracolul. Oracolul îi răspunde: „Dacă Croesus va porni război, va distruge un mare imperiu”. Mulțumit de răspuns, Croesus începe războiul, însă armata lui este învinsă. Marele imperiu distrus a fost, de fapt, chiar al său. Ce crezi că l-a dus la pierzare pe regele Croesus? Propune și tu colegului/colegei de bancă un oracol care poate fi interpretat în moduri diferite. El/Ea îți adresează o întrebare, iar tu răspunzi... ambiguu.

1

2

- Europa și taurul, vas grecesc, 480 î.H.
- Răpirea Europei, frescă de la Pompei

Latine dicta – Text în limba latină

Luca, Iulia et Doris **erunt** brevi domi.
Luca, Iulia și Doris vor fi în scurt timp acasă.

Quid **faciemus** cras?
..... ?

Ego **narrabo** matri iter nostrum per Italiam et Graeciam.
.....

Ego **dabo** patri donum ab Roma.
.....

Ego nescio. Romam aut in Graeciam fortasse **redibo** et responsum oraculi **audiam**.
Eu nu știu. Poate mă voi întoarce la Roma sau în Grecia și voi asculta răspunsul oracolului.

Auxilia – Repere

Substantive:

amica, -ae = prietenă
donum, -i = cadou, dar
iter, itineris (n.) = drum (aici, Ac. sg.)
mater, matris (pl. *matres*) = mamă
pater, patris = tată

Verbe:

do, dare = a da
facio, -ere = a face
habeo, -ere = a avea
narro, -are = a povesti
nescio, -ire = a nu ști
respondeo, -ere = a răspunde

Pronume/Adjective pronominale:

quid = ce
hoc = acest(a)
nostrum = (a/al) nostru

Adverbe:

cras = mâine
optime = foarte bine
semper = întotdeauna

Prepoziții:

ab = de la
per = prin
post = după

Optime. Oraculum **respondebit**: „Post hoc iter **habebis** semper duas amicas”.

Cu ajutorul informațiilor de la *Auxilia* și *Memento*, întregește traducerea textului.

În timp ce priveau pe geamul avionului, cei trei prieteni continuau să se gândească la ultimul rând al inscripției. Toate cuvintele erau clare și totuși sensul lor rămânea neclar. Avionul era deja sus; pe geam, în dreapta, se zărea pământul Greciei, iar în stânga, departe, peste mare, lăseseră în urmă Roma: cele două locuri fără de care nu și-ar mai putea imagina Europa. Scotocind prin buzunare pentru a vedea dacă le-au mai rămas bani, fiecare dintre cei trei găsește câte o monedă. Luca mai avea un euro din **Grecia** – pe revers, o bufniță cu ochii mari îl privea. Știa că era simbolul Atenei, zeița înțelepciunii. Iulia mai avea o monedă de la **Roma** – pe revers, un om încăpea perfect într-un pătrat și un cerc: fusese desenat de Leonardo da Vinci, în Renaștere, după schița unui arhitect roman, Vitruvius. Simboliza simetria perfectă a corpului uman și a universului. Lui Doris îi rămăsese o monedă de doi euro – pe revers, o tânără fragilă era purtată de un taur puternic. Cu literele învățate până acum, putea citi „**Europe**”. Nu s-ar fi gândit nici Atena, nici da Vinci, nici Europa că vor ajunge imprimați pe monede, în viitor...

Memento! – Ține minte!

Indicativul viitor

După cum știi, în limba română, viitorul se formează cu ajutorul unui verb auxiliar (*a voi/a vrea*). În latina clasică, formarea timpului viitor nu presupunea un verb auxiliar, ci aceeași structură pe care ai întâlnit-o până acum: **temă + sufix + terminație**. Sufixe se aplică însă diferit, în funcție de conjugarea verbului: conjugările I și a II-a folosesc un anumit sufix, în vreme ce conjugările a III-a și a IV-a, alte sufixe.

Structura unei forme verbale la indicativ viitor

temă + sufix + terminație	Formă completă
canta + bi + s	cant abis = (tu) vei cânta
audi + e + s	audi es = (tu) vei auzi

Auxilia – Repere

- La **persoana I sg.**, terminația pentru indicativ viitor este **-o** la conjugările I-II, respectiv **-m** la conjugările III-IV.
- La **persoana I sg.**, la conjugările III-IV, sufixul este **-a**.
- La **conjugarea a III-a**, sufixul **-e/-a** înlocuiește vocala **-e** de la finalul temei verbale obținute de la infinitiv.

Modele de conjugare la indicativ viitor (verbe care au moștenit conjugarea în română)

Conjugarea I CANTARE = a cânta		Conjugarea a II-a VIDĒRE = a vedea	Conjugarea a III-a DICĒRE = a zice	Conjugarea a IV-a AUDIRE = a auzi
cant abo	(eu) voi cânta	vide bo	dic am	audi am
cant abis	(tu) vei cânta	vide bis	dice s	audi es
cant abit	(el/ea) va cânta	vide bit	dice t	audi et
cant abimus	(noi) vom cânta	vide bimus	dice mus	audi emus
cant abitis	(voi) veți cânta	vide bitis	dice tis	audi etis
cant abunt	(ei/ele) vor cânta	vide bunt	dice nt	audi ent

Verbul **esse** la indicativ viitor = **er(i) + terminație**: **ero, eris, erit, erimus, eritis, erunt**.

 In medias res – Aplicații

- În tabelul cu modele de conjugare la indicativ viitor este dată traducerea în limba română doar pentru formele verbului *cantare*. Completează în mod similar, în caiet, celelalte coloane ale tabelului cu traducerea formelor verbale date.
- În dialogul dintre cei trei prieteni (vezi rubrica *Latine dicta*) au fost evidențiate cu roșu toate verbele la indicativ viitor (cu excepția lui *esse*). Notează-le în caiet, menționând conjugarea, persoana și numărul fiecăruia.
- Folosind informațiile de la *Memento!*, completează următorul rebus și vei obține, pe verticală, complementul direct al verbelor de pe coloana din dreapta rebusului.

Non multa, sed multum

Homo minor [est].
 „Omul este o lume în miniatură.”
 Maxima îi aparține filosofului Boethius, din zorii Evului Mediu, și semnifică faptul că omul, prin complexitatea lui, este un mic univers.

1.													
2.													
3.													
4.													
5.													
6.													

- vei schimba (**MUTARE**)
- va străbate (**TRANSCURRERE**)
- voi cunoaște (**COGNOSCERE**)
- veți vedea (**VIDERE**)
- vor ajuta (**ADIUVARE**)
- vom apăra (**MUNIRE**)

4. Completează maxima lui Boethius de la *Non multa, sed multum* cu termenul obținut după completarea rebusului, dar la cazul nominativ, precizând ce funcție sintactică are în cadrul propoziției formulate de Boethius.

Boethius și studenții săi – detaliu dintr-un manuscris medieval (secolul al XIV-lea d.H.)

 Mysterium – Explorare și descoperire

DUAS MATRES HABEBIT EUROPA

Traducerea: _____
 Cum ai putea interpreta acest răspuns? Despre ce „mame” vorbește oracolul?

Fuit olim... – A fost odată...

Modele estetice în artă. Arhitectura (neo)clasică

În secolele XIV-XV, după o perioadă în care nu doar arta Antichității părea să fi fost dată uitării, cultura greco-romană în ansamblul ei, devenită **clasică**, ajunge să strălucească din nou în toate domeniile: artă, arhitectură, literatură, științe. Această perioadă de reînviere a Antichității a fost numită **Renaștere**. Artiștii și scriitorii Renașterii nu își propun însă doar o simplă imitare a artelor antice, ci o utilizare creativă a principiilor acestora, îmbogățite cu propriile forme de expresie artistică.

În secolul al XVII-lea, în timp ce aproape întreaga Europă Occidentală era dominată de un curent artistic orientat spre libertatea formei și surprinderea emoției – **barocul** –, Franța căuta rigoarea tradițională și simplitatea clasică, cea greco-romană. Acest curent, care se va răspândi în Europa mai ales în arhitectură, este cunoscut sub numele de **clasicism**. Spre deosebire de baroc, el face apel la rațiune și își propune glorificarea idealului greco-roman de măreție artistică, dar în forme simple, geometrice.

Odată cu dezgroparea orașelor Herculaneum și Pompei (la jumătatea secolului al XVIII-lea), se dezvoltă din nou fascinația pentru Antichitate. Astfel, apare curentul artistic numit **neoclasicism** (o revigorare a clasicismului, un clasicism „înnoit”). Arta acestei perioade a preluat stilul Antichității greco-romane, manifestat în câteva principii: claritate, simplitate, ordine, simetrie. Uzul extins al coloanelor, de exemplu, este un element reprezentativ al arhitecturii acestei perioade. Neoclasicismul a lăsat urme pretutindeni în lume.

În România, centrele marilor orașe sunt adesea dominate de clădiri în stil neoclasic: Palatul Roznovanu din Iași (sediul actualei primării), Teatrul „Ioan Slavici” din Arad sau Palatul Cultural „Teodor Costescu” din Drobeta-Turnu Severin sunt doar câteva exemple. Arhitectura din capitală s-a dezvoltat pregnant sub influența școlii franceze neoclasică, Bucureștiul fiind supranumit „Micul Paris”.

Domul din Florența, cu arhitectură renaștentă (1436)

Palatul Versailles, clădire în stil clasic (1661-1715)

Universitatea din București, Facultatea de Litere, în stil neoclasic (1869)

Sala de sport a Colegiului Național „Gheorghe Șincai” (1801), Cluj-Napoca – fostă sală de teatru

Curtea Supremă de Justiție a Statelor Unite ale Americii (1934), Washington

Teatrul Bolșoi (1843), Moscova

In medias res – Aplicații

Căutând prin galeria de fotografii arhivate în telefon, prietenii descoperă o serie de imagini care sintetizau, într-un fel, tot ceea ce văzuseră și aflaseră. Este vorba despre o clădire din Roma care găzduiește o aripă a lumii academice românești: **Accademia di Romania**.

1. Descoperă două elemente de arhitectură romană reprezentate pe această clădire (vezi fig. 1 și 2).
2. Accademia di Romania a fost înființată la propunerea istoricului Nicolae Iorga, astfel încât să se alăture altor academii și institute prestigioase de cercetare din lume care își construiseră un sediu la Roma. Pe frontonul din dreapta al clădirii (fig. 2) se află următoarea inscripție: *Populus Daco-Romanus hanc sedem in Urbe aeterna litteris et artibus faciendam curavit – MCMXXXI*: „Poporul român s-a îngrijit de ridicarea acestui așezământ, în Cetatea eternă, pentru studiul culturii și pentru creația artistică – MCMXXXI”.

- a. Îți amintești expresia *Roma, caput mundi*, cu care se deschide acest manual? *Urbs aeterna* este o altă sintagmă care definește Roma. În grupe de 4-5 colegi, formulați o explicație pentru sensul acestei expresii. Dezbateți apoi la nivelul clasei care este cea mai potrivită explicație și alcătuiți împreună, cu ajutorul profesorului/profesoarei, o listă de elemente prin care Roma își merită renumele de *Urbs aeterna*.
- b. Ce valoare simbolică poți atribui studiilor culturale (literatură, istorie, arheologie) și ale artelor la Roma, ținând cont de originea poporului nostru și de zestre sa culturală și spirituală?
- c. Descifrează numărul scris cu cifre romane și vei afla în ce an s-a înființat Accademia di Romania.

Accademia di Romania în Roma

Ajunși în țară, cei trei prieteni se grăbesc să se întoarcă la Sarmizegetusa, locul de unde au plecat, pentru a reîntregi inscripția și a-i înțelege sensul în lumina celor învățate de-a lungul călătoriei. Așezați pe iarbă în fața lespezii de piatră ce păstrase începutul din *De bello Dacico*, ei citesc inscripția cu voce tare, putând, în sfârșit, să redea cuvintele șterse de vreme...

Mysterium – Explorare și descoperire

Completează toate spațiile libere din inscripție, amintindu-ți ce ai descoperit de-a lungul anului. Scrie apoi traducerea întregii inscripții.

Septem reges a principio Romam habuerunt.
Deinde SPQR rem publicam constituit,
consules et leges et l—s civibus instituerunt.
Ego Imp. Caesar Tr—, Nervae filius, Augustus,
bellum gessi cum fortibus et obstinatis Dacis,
qui sine otio pro patria sua semper pugnant.
Romanae civitati veterem glo— restitui

et victoriam Iovi Optimo ———— dedicavi.
Templa, —ontes, vias refeci Romae et per provincias,
quae splendorem perdiderant ut urbes sepultae.
Nunc Romae —men per mare nostrum navigat
a Hispania ultra —aeciam, ut oraculum respondit:
Duas matres habebit Europa.

Cogito, ergo sum – Deschideri. Reflecții

O virgulă

În Evul Mediu circula următoarea poveste. Un soldat, înainte de a decide dacă să plece la luptă, a dorit să afle de la oracol care îi va fi soarta. Se spune că i-a fost dat următorul răspuns:

Ibis redibis numquam morieris

„Te vei duce te vei întoarce niciodată vei muri.”

Soldatul l-a repetat în gând, subînțelegând anumite pauze (virgule):

Ibis, redibis, numquam morieris...

„Te vei duce, te vei întoarce, niciodată (nu) vei muri.”

Liniștit de răspuns, soldatul a plecat la luptă, unde însă a murit. Interpretase greșit cuvintele oracolului, care ar fi trebuit citite astfel:

Ibis, redibis numquam, morieris

„Te vei duce, (nu) te vei întoarce niciodată, vei muri!”

O virgulă pusă greșit schimbă decisiv soarta soldatului.

Provocare

Să facem un exercițiu de imaginație. Să zicem că tu ești oracolul și, într-o zi, Roma, personificată sub chipul unui călător, te-ar întreba ce soartă va avea. Îi vei răspunde la fel cum a răspuns oracolul soldatului. Alege însă tu unde vrei să fie a doua virgulă în acest răspuns:

Ibis, redibis numquam morieris.

Non multa, sed multum

Non omnis moriar

„Nu voi muri cu totul.”

(Horatius, *Ode*, III, 30.6)

Contextul mai larg este următorul: *Non omnis moriar multaque pars mei/vitabit Libitinam.*

„Nu voi muri cu totul, ci o mare parte din mine/va ocoli moartea...”

Versurile subliniază faptul că moștenirea spirituală (a omului, a operei și, prin extensie, a unei limbi și a unei culturi) sfidează moartea – opera trăiește mult timp după ce autorul ei a murit. În cazul nostru, limba latină și cultura greco-romană, ca operă a Antichității, și-au lăsat permanent amprenta în lume, fiind, din acest punct de vedere, nemuritoare.

I. (7 puncte) În exemplele de mai jos ai câteva inscripții/embleme ale unor prestigioase instituții de învățământ. Rezolvă cerințele date, având în față tabelul cu terminațiile substantivelor pentru toate cazurile, singular și plural.

a. Colegiul Național „Samuel von Bruckenthal”, Sibiu
Inscripție de pe frontispiciu – secolul al XVIII-lea
Eruditioni, virtuti ac exemplis sacra

b. Universitatea Princeton, Statele Unite ale Americii
Inscripție de pe frontispiciu – secolul al XIX-lea
Anul construirii clădirii: **MDCCCXCIV**

c. Universitatea din București
Blazon (logo) – secolul al XX-lea
Virtute et sapientia

d. Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Blazon (logo) – secolul al XX-lea
Traditio nostra unacum Europae virtutibus splendet

Lexic: **a.** *eruditio, eruditionis* = cultură, știință de carte; *virtus, virtutis* = virtute (calitate morală deosebită), caracter puternic; *exemplum, -i* = model (de urmat); *sacra* (cazul N.) = lăcaș/loc sacru/ales; **b.** *incrementum, -i* = evoluție, dezvoltare; *scientia, -ae* = știință; **c.** *sapientia, -ae* = înțelepciune; **d.** *traditio, -onis* = tradiție; *unacum* (prep.) = împreună cu; *Europa, -ae; splendēre* = a străluci.

- Oferă o variantă de traducere pentru expresiile latinești de la punctele **a., c., d.** (14 cuvinte x 0,3 p. = **4,2 p.**)
- Unul dintre scopurile pentru care a fost ridicată clădirea Universității Princeton, conform inscripției, este *incrementum scientiarum*. Menționează sensul sintagmei, precum și cazul, numărul și funcția sintactică pentru substantivul *scientiarum*. (4 x 0,2 p. = **0,8 p.**)
- Identifică cel mai des întâlnit cuvânt în exemplele: **a., c. și d.** Având în vedere cuvântul respectiv, explică, într-un enunț, ce urmărește să dezvolte școala la elevi. (2 x 0,5 p. = **1 p.**)
- Precizează anul finalizării construcției Universității Princeton, transformând cifrele romane în cifre arabe. (**0,5 p.**)
- Autorul inscripției **a.** dorea să-i provoace pe elevi cu o problemă de latină și de... matematică! A evidențiat cu roșu și caractere mai mari anumite litere, care sunt totodată cifre romane. Dacă aduni cifrele evidențiate, vei afla anul în care s-a construit colegiul.

V + D + I + I + I + V + I + V + I + C + X + M + L + I + C = ?

Desfășoară adunarea pe foaia de test, cu cifre arabe, și precizează rezultatul.

Model de rezolvare: **5 + 1 + 50 + 1000 + 1 + 500 = 1557**

(**0,5 p.**)

II. (2 puncte) Privește atent imaginile alăturate și rezolvă cerințele de mai jos.

- Precizează numele „competiției competițiilor”, celebrată și simbolizată prin flacăra din imaginile date, precum și contextul aprinderii și al purtării acestei flăcări pe toate continentele. (2 x 0,3 p. = **0,6 p.**)
- Explică într-un enunț originea numelui competiției (un toponim), precizând în care dintre imaginile date este surprins locul nașterii competiției și în ce țară se află. (0,2 p. + 0,2 p. = **0,4 p.**)
- Prezintă două asemănări și o deosebire între varianta antică a competiției și cea modernă. (3 x 0,2 p. = **0,6 p.**)
- Alege o valoare care ți se pare că ilustrează una/ambele imagini date, precum și spiritul competiției amintite, justificând într-un enunț opțiunea. (**0,4 p.**)

Total: 9 puncte + 1 punct din oficiu = **10 puncte**

Unitatea 1. Unitatea 2

In medias res – Aplicații

1. Lucrând în perechi sau pe grupe, identificați, pe baza arborelui genealogic al limbilor indo-europene de la pagina 20, care sunt limbile-mame pentru următoarele limbi-fiice: neogreacă, germană, engleză, rusă, spaniolă, polonă, bulgară, portugheză, catalană, sârbă.
2. Privește următoarea serie de verbe care înseamnă (și) „a ști”, un sens extins al lui „a vedea”.

sanscrită	greacă veche	latină	germană	slavă veche
veda	oida	videre	wissen	videti

- a. Află ce înseamnă cuvântul englezesc *wisdom*, înrudit cu cel german *wissen*, și încearcă să explici, într-un enunț, evoluția sensului său.
 - b. Din aceeași rădăcină de cuvânt indo-europeană (la origine, cu sensul de „a vedea”), provin cuvintele *evident*, *vizibil*, *vedenie* (prin intermediul limbii latine), dar și *idee*, *idol*, *ideal* (prin intermediul limbii grecești). Caută în DEX sensul cuvintelor pe care nu le cunoști, iar apoi explică legătura fiecăruia cu sensul inițial al rădăcinii indo-europene.
3. Pe pavimentul Galeriei Vittorio Emanuele din Milano, un mozaic redă o imagine-simbol pentru civilizația romană și moștenirea ei europeană. Privește imaginea alăturată și rezolvă cerințele:
 - a. Ce scenă mitologică bine-cunoscută este reprezentată pe mozaic? Numește personajele și detaliază episodul mitic.
 - b. Explică într-o frază motivul pentru care această imagine a devenit sinonimă cu noțiunea de civilizație romană.
 - c. Ce reprezintă înșiruirea de litere din partea de jos a imaginii? Ai întâlnit-o de mai multe ori – în lecțiile 4 și 6. Completează grupul de cuvinte, prescurtat prin cele patru litere inițiale, și tradu-l în limba română.
 - d. Pornind de la rezolvarea cerinței anterioare (c.), numește instituția cea mai reprezentativă pentru statul roman republican, precizând și atribuțiile sale cele mai importante.
 - e. Valorificând cunoștințele tale despre instituția menționată, precum și conținutul de la *Non multa, sed multum*, explică de ce este esențial pentru orice stat de drept ca armata să fie subordonată puterii civile, care este exercitată de instituții precum cea discutată aici, precursora parlamentelor moderne.
 - f. Instituția menționată mai sus ajunge, la sfârșitul epocii republicane, să numere aproximativ 500 de membri, un număr foarte mare comparativ cu alte instituții similare din Antichitate și chiar din lumea de azi. Crezi că numărul membrilor era important pentru statul roman? Prezintă, în 50-80 de cuvinte, două avantaje și două dezavantaje ale unui număr mare de parlamentari, raportându-te la noțiunea modernă de parlament.

Non multa, sed multum

Quot capita, tot sententiae.

„Câte capete, (tot) atâtea păreri.”

Inspirată dintr-o comedie a poetului latin Terentius, expresia evidențiază pluralitatea de opinii, precum și dificultatea de a găsi consensul într-o problemă intens dezbătută.

Cedant arma togae!

„Armele să cedeze în fața togii.”/„Armele să facă loc togii.”

Toga este o mantie largă, înfășurată pe tot corpul; ea constituia principala piesă de îmbrăcăminte formală, oficială a romanilor. Metafora lui Cicero exprimă întâietatea puterii civile, a cetățenilor, în fața celei militare. Toga, simbolul cetățeanului, devine astfel un simbol al republicii romane, care, spre deosebire de alte state tiranice, își sprijină puterea pe dialog și pe luptă politică, nu pe forța armelor.

A-Z Latine dicta – Text în limba latină

1. Iulia și Doris se odihnesc la umbra unor portocali de pe colina Palatin, citind o carte luată de la bibliotecă: „Micul Prinț” de Antoine de Saint-Exupéry, a patra cea mai tradusă carte a lumii (în peste 250 de limbi). Aveau la ele o ediție bilingvă, în limba latină și în română, cu ilustrațiile autorului. Ajungând la momentul întâlnirii Micului Prinț cu Vulpea, constată că pagina cu traducerea în română este foarte deteriorată, iar unele cuvinte au devenit ilizibile. Ajută-le pe fete să completeze traducerea, ghidat(ă) de versiunea în limba latină.

Vulpes: – Salve!	Vulpea: – S.....!
Regulus: – Salve!	Micul Prinț: –!
V: – Hic sum, sub malo.	V: – Aici, sub măr.
R: – Quis es? Valde venusta es.	MP: – Cine ? foarte drăguță.
V: – Vulpes sum.	V: –
R: – Veni mecum lusum. Adeo tristis sum!	MP: – Vino să te joci cu mine. Atât de trist
V: – Tecum ludere non possum. Nam non mansueta sum.	V: – Nu pot să mă joc cu tine. Căci îmblânzită.
R: – Quid est „mansuescere”?	MP: – Ce-i „a îmblânzi”?
V: – Huius loci certe non es. Quid petis hic?	V: – Se vede că nu de prin partea locului. Ce cauți pe-aici?
R: – Homines peto.	MP: – oamenii.

2. Un dialog purtat peste colinele Romei

- REMUS:** – Quid exspectas?
- ROMULUS:** – Caelum specto... Ecce, aquilam, Iovis dei signum, video.
- REMUS:** – Sic est, iam VI video!
- ROMULUS:** – At ego XII! Ergo Romam novum oppidum appello et Romae rex sum. Gentis Romanae nomen omnes audient.
- REMUS:** – Nolo! Neque Romuli regnum neque oppidi nomen bene accipimus.

Notă: *quid* (pronume interogativ) = ce; *Iuppiter, Iovis*; *novum* – adj. *novus* (se acordă cu substantivul *oppidum*) = nou; *omnes* (N. pl.) – v. *omnis*; *audient* (formă de ind. viitor) – *audio* = a auzi (de); *neque ... neque* = nici ... nici; *bene accipere* = a accepta.

Non multa, sed multum

Aquila non capit muscam/muscas.

„..... nu stă să prindă o muscă/muște.”

Completează traducerea dictonului și explică înțelesul acestuia, gândindu-te la ce ai descoperit (vezi lecția 3) că simbolizează *aquila*, în lumea romană.

Unitatea 3

In medias res – Aplicații

1. Imaginile alăturate surprind *stella* funerară (lespedea de mormânt) a unui ofițer din armata romană, care și-a găsit sfârșitul la Philippi, în Grecia, unde se retrăsese ca *veteranus*, la finalul unui glorios serviciu militar: Tiberius Claudius Maximus. Inscripția prezintă detaliat *cursus honorum* al ofițerului, punctând, ca într-un CV, momentele de vârf ale carierei sale militare. Valoarea acestei descoperiri arheologice din anul 1969 este excepțională pentru istoria noastră.

a. Parcurge fragmentul de pe pagina următoare din inscripția în piatră și completează traducerea deja oferită cu traducerea secvențelor colorate, ajutându-te de lexiconul dat:

Tiberius Claudius Maximus, veteranus, se vivo faciendum curavit. Militavit eques in legione VII Claudia Pia Fideli, factus quaestor equitum, singularis legati legionis eiusdem, [...] a divo Traiano factus explorator in bello Dacico et ob virtutem bis donis donatus bello Dacico et Parthico et ab eodem factus decurio, quod cepisset Decebalum et caput eius pertulisset ei Ranisstoru [...].
(*Epigraphic Database Heidelberg*, nr. HD012322)

Tiberius Claudius Maximus, veteran, s-a îngrijit să se facă [această lespede] din timpul vieții sale. A luptat cu rang de cavaler , a fost numit cvestor al cavalerilor, [apoi] promovat în garda personală a comandantului legiunii menționate, și i-a dus împăratului capul, la Ranisstorum.

Lexic: *factus [est]* = a fost făcut/numit; *explorator, -is* = ofițer însărcinat cu operațiuni de spionaj („iscoală”); *ob* (prep.) = pentru; *bis* = de două ori; *donis donatus* = (a fost) dăruit cu decorații militare; *bellum Parthicum* = războiul cu parții; *eodem* (Abl.) = același (împărat); *quod* (conjunție) = fiindcă, pentru că; *cepisset* = a prins, a capturat.

- b.** Precizează cazul și funcția sintactică a substantivelor: *legione, bello* și *Ranisstoru*.
- c.** Episodul relatat sumar în ultima parte a inscripției constituie, probabil, momentul de vârf al carierei ofițerului roman, întrucât nu i-a adus acestuia doar o înaintare în grad, ci și, cel mai probabil, mulțumiri personale din partea împăratului, aflat la Ranisstorum, aproape de Sarmizegetusa. Explică la ce eveniment din istoria Daciei face referire episodul menționat, precizând anul și personajele implicate (împăratul, regele învins).
- d.** Pe lespede se poate observa o sculptură care surprinde chiar punctul culminant al carierei ofițerului. Precizează cum se numește tipul de sculptură de pe lespede (l-ai mai întâlnit și pe Columna lui Traian), cine sunt călărețul și bărbatul căzut, cu mâna ridicată. Care este atitudinea fiecărui personaj?
- e.** Există doar câteva surse din care cunoaștem sfârșitul importantei figuri istorice a dacilor la care face referire inscripția. Istoricul roman Dio Cassius afirmă că regele, aproape ajuns în fuga sa de călăreții romani, a preferat să-și ia viața decât să fie capturat și ucis de ei (așa cum pare că reiese și dintr-o scenă de pe Columna lui Traian). Dezbateți problema istorică (care a fost, de fapt, adevărul?), comparând informațiile din cele două surse: piatra funerară a ofițerului roman și textul istoric al lui Dio Cassius.
- 2.** În echipe de câte 4-5 colegi, realizați o investigație cu tema folosirii cuvintelor moștenite din limba latină în texte literare românești. Citiți prima strofă a unei cunoscute poezii, „Somnoroase păsărele”, de Mihai Eminescu: „Somnoroase păsărele/Pe la cuiburi se adună,/Se ascund în rămurele –/Noapte bună!”
- a.** Împărțind sarcinile de lucru, căutați în DEX (online) etimologia fiecărui cuvânt și notați limba din care provine. Cuvintele se caută cu forma lor de bază – de exemplu, pentru textul dat, „somm”, „pasăre”, „a aduna”, „ramură”. Etimologia apare în DEX chiar la finalul explicațiilor date pentru fiecare cuvânt.
- PĂSĂRE, păsări, s.f. 1. (La pl.) Clasă de vertebrate ovipare, cu corpul acoperit cu pene, cu aripi pentru zbor și cu fălcile acoperite cu formațiuni cornoase; (și la sg.) animal din această clasă. [...] – **Lat. Passer**.
- Model:** păsărele – pasăre – lat. *passer*
- b.** Stabiliți, la final, procentul de cuvinte moștenite din limba latină și comparați rezultatele între echipe.

Latine dicta – Text în limba latină

Stațiunea Băile Herculane are o istorie milenară. Locul era renumit încă din Antichitate pentru apele sale cu proprietăți terapeutice în tratarea unor afecțiuni dintre cele mai diverse. Romanii, preocupați deopotrivă de confortul cetățenilor și de toate beneficiile a ceea ce azi am numi „turism pentru spa”, au amenajat acolo o veritabilă stațiune pentru băi termale. Cândva în secolul II d.H., un guvernator al provinciei Dacia Superior a fost atât de mulțumit de sejurul petrecut, încât a simțit nevoia să lase un altar închinat divinităților tămăduitoare despre care credea că protejează acele locuri.

Auxilia – Repere

V • S • L • (M) – *Votum solvit libens merito*.

„S-a achitat de legământ cu plăcere, după merit(ul zeului).”

Formula, omniprezentă pe diverse obiecte/monumente romane oferite în dar zeilor, încheie mulțumirea exprimată de către cel care a beneficiat de ajutorul divinității într-o problemă personală. Legământul (*votum*) la care face referire formula este un fel de contract încheiat între muritor, care solicită zeului un serviciu/ajutor, și zeu, care, dacă va îndeplini cererea muritorului, va beneficia de o răsplată pe măsură. Nu știm care va fi fost proporția de solicitări aprobate, respectiv ignorate/respinse de zeitatea solicitată, dar, de la o parte dintre cei satisfăcuți de rezultatul „contractului”, ni s-a păstrat răsplata oferită divinității. Desigur, au ajuns peste veacuri până la noi aproape numai daruri din material durabil (piatră, metal, ceramică etc.). Un astfel de monument este altarul a cărui inscripție îți propunem să o deslușești, ca să afli cui îi mulțumea pentru însănătoșire/revigorare fizică un important personaj istoric al Daciei romane.

La loc de cinste pe altarul dăruit de guvernator figurează **Hercules**, erou roman echivalent al grecului **Herakles**, care, în credința populară (asemenea unora dintre sfinții din religiile actuale), era considerat un vindecător, cu puteri divine asupra sănătății oamenilor. De altfel, patronajul divin al lui Hercules asupra spațiului – numit mai târziu Băile Herculane – este vizibil în multitudinea de monumente și de inscripții romane descoperite acolo de arheologi (altare, statui, temple etc.).

Herculi – Genio loci, Fontibus calidis, Calpurnius Iulianus, vir clarissimus, legatus legionis V Macedoniae, legatus Augusti pro praetore Daciae Superioris, VLS.

(*Inscriptiones Daciae Romanae*, III/1.67)

Notă: 1. Cu roșu sunt semnalate numele destinatarilor mulțumirii lui Calpurnius.

2. *Hercules*, -is = Hercule(s); *Genius*, -i = Geniu (divinitate specific romană, care proteja oameni, instituții, orașe și comunități rurale, diverse locuri importante) – *Genius loci* = Geniul locului; *Fontibus calidis* (D. pl.) – s. *fons*, *fontis* = izvor, apă (termală) + adj. *calidus*, -a, -um = cald(ă); *vir clarissimus* („bărbat foarte ilustru”) era formularea solemnă a statutului de senator roman; *legatus*, -i = (de)legat, locțiitor al unui comandant suprem (în cazul de față, împăratul); *legatus legionis* = comandantul legiunii; *Legio V Macedonia* = legiunea cantonată la Potaissa (azi Turda), al cărei castru a lăsat o valoroasă moștenire arheologică; *legatus Augusti pro praetore* = delegatul împăratului ca guvernator (titlu oficial al guvernatorilor de provincie cu rang de pretor, cum era cazul Daciei); VLS = VSL(M) – vezi *Auxilia*.

Unitatea 4

In medias res – Aplicații

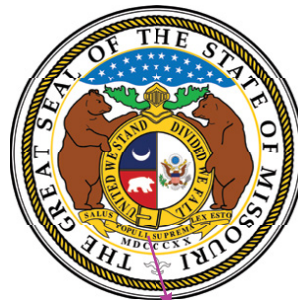
1. Un enunț din *Legile celor XII table*, primele legi scrise cunoscute ale Romei antice, se află azi înscris pe multe embleme ale unor instituții (mai ales publice) de prim rang ale statelor moderne.

- a. Tradu enunțul cu ajutorul dicționarului:

Salus rei publicae suprema lex esto.

rei publicae – G. sg., vezi *res publica*;
esto – să fie.

- b. Explică, în 20-30 de cuvinte, de ce crezi că acest enunț a fost preluat ca model pe emblemele unor instituții actuale sau pe steme, ca cele din imagini.

Inscripție în Parlamentul elvețian

Emblemă oficială (stemă) a statului Missouri (SUA)

2. Valorificând conținutul rubricii *Non multa, sed multum*, precum și informațiile despre dreptul roman din lecția 10, redactează un text de 60-100 de cuvinte, în care să explici dacă principiile de drept de acum peste două mii de ani ți se mai par valabile și în zilele noastre.
3. Citește cu atenție textul de mai jos, despre cum se desfășura în mod obișnuit un proces la romani și completează lacunele cu termenul echivalent în limba română al cuvintelor în latină din textul dat:

Când doi oameni se judecau, ajungeau în fața unui magistrat numit *pretor*, care examina mai întâi dacă acțiunea este întemeiată legal, juridic. Abia apoi se ajungea în fața unui *iudex* – (1); acolo, pentru a se putea apăra eficient, oamenii veneau susținuți de către un *advocatus* – (2), care însă nu primea vreo recompensă directă pentru ajutorul acordat. Termenul latinesc, împrumutat și în limba română, înseamnă „cel chemat”. Pe parcursul unei *causa* – (3)

Non multa, sed multum

- **Fiat iustitia, perat mundus.**

„Să fie dreptate, chiar de-ar pieri lumea.”

Dictonul sugerează că adevărul și dreptatea sunt valori absolute, mai importante decât lumea însăși.

- **Nemo bis punitur pro eodem delicto.**

„Nimeni nu poate fi pedepsit de două ori pentru aceeași faptă.”

- **Nemo debet esse iudex in propria causa.**

„Nimeni nu poate fi judecător în propria cauză.”

- **Nemo auditor propriam turpitudinem allegans.**

„Nimeni nu este ascultat dacă invocă (în apărare) propria faptă rușinoasă.”

Acest principiu juridic semnalează că nu poți invoca în apărare o faptă sau un act care constituie o (altă) încălcare a legii.

pledoaria în fața judecătorului era susținută de către un *orator* – (4), care, prin forța cuvântului, încerca să-l convingă pe judecător (inclusiv prin atragerea publicului de partea pledoariei sale) să dea dreptate (5) (*cliens*) său. Judecătorul decidea, după ce examina dovezile și asculta ambele părți din proces, deopotrivă pe *accusator(es)* – (6) și pe cel/cei care se afla(u) în apărare; de asemenea, audia *testes* – (7), care asistaseră la comiterea fărâdelegii sau aveau informații esențiale despre părțile aflate în proces. Printre cei mai cunoscuți *advocati/oratores* – (8) romani, dar și străluciți politicieni, au fost Cato cel Bătrân și Cicero.

4. Iulia și Doris găesc la un anticariat un volum din benzile desenate cu aventurile lui Asterix și Obelix, în latină – *Asterix gladiator*. O pagină le-a atras atenția, căci părea că are legătură cu Circus Maximus. Luca a reușit să traducă replicile în latină ale personajelor, dar are nevoie de ajutorul tău, pentru a înțelege toată scena și de ce este ea amuzantă.

- Identifică personajele principale ale secvenței de bandă desenată și locul unde se petrece scena. Ce se întâmplă de obicei în acel loc faimos din Roma?
- O expresie în latină, scrisă pe ceea ce azi am numi un banner, tronează deasupra arenei: PANEM ET CIRCENSES. Ce înseamnă și de ce crezi că autorul benzii desenate a plasat-o în acest loc/context?
- Amintindu-ți ceea ce ai aflat (vezi lecția 5) despre Caesar și Brutus, încearcă să explici umorul scenei, așa cum reiese din banda desenată.

Traducere:

- În arena din Circus Maximus, sunetele trompetelor anunță sosirea lui Caesar la scaunul de onoare.
- Toți îl aplaudă pe *dictător*.
- Și tu, fiule!
- sus** (în gând): „Brutus ăsta... odată și odată tot o să-mi facă probleme derbedeul.”

jos: *Conform istoricilor romani, adevărul acestui gând i s-a dezvăluit clar peste doar câțiva ani.

Latine dicta – Text în limba latină

Caius Iulius Caesar a lăsat pentru posteritate și o importantă moștenire literară, ca urmare a experienței sale politico-militare. Opera cea mai cunoscută a generalului roman este *Commentarii* („însemnări/note”) *de bello Gallico* sau *De bello Gallico* („Despre războiul cu galii”). În textele următoare, Caesar descrie pentru publicul de la Roma, care nu avea acces cu ușurință la astfel de informații, așa cum avem noi astăzi, câteva aspecte relevante pentru societatea și civilizația celților din Gallia.

1. Zeii galilor

Natio est omnis Gallorum dedita religionibus. Galli deum maxime Mercurium colunt. Hunc inventorem omnium artium et itinerum ducem ferunt. Post hunc Apollinem et Martem et Iovem et Minervam colunt. De his eandem fere habent opinionem, quam reliquae gentes: Apollo morbum depellit, Minerva bonum consilium dat, Iuppiter imperium caelestium tenet, Mars bellum regit.

C. Iulius Caesar, *De bello Gallico*, VI. 16-17 – text adaptat

Notă: *hunc* (Ac. sg.) = pe acesta/pe el; *omnium artium* (G. pl.) = (al) tuturor meșteșugurilor/meseriilor; *itinerum* (G. pl.) = (al) drumurilor/călătoriilor; *ducem* – vezi *dux*; *de his* (Abl. pl.) = despre aceștia/ei; *eandem opinionem* (Ac. sg.) = aceeași opinie; *quam reliquae gentes* = ca/precum celelalte neamuri/popoare; *caelestium* (G. pl.) – *caelestes* = zeii cerești.

2. Druzii (*Druides*) – nu doar mari preoți ai galilor, ci și o curte supremă de justiție pentru oamenii din comunitățile celtice

Druides fere de omni controversia publica et privata constituunt. Si de facinore, de caede aut de hereditate controversia est, idem decernunt, sive praemium sive poenam constituunt. Ex omnibus Druidibus praeest unus, qui excellit dignitate et summam auctoritatem inter eos habet. Druides certo anni tempore in finibus Carnutum consistunt in loco consecrato. Huc conveniunt Galli undique, qui controversias habent, et eorum iudicio ac decreto parent.

C. Iulius Caesar, *De bello Gallico*, VI. 13 – text adaptat

Notă: *idem* (aici) = tot ei; *sive ... sive* = fie ... fie, sau ... sau; *ex omnibus Druidibus* = dintre toți druzii; *praeest* – v. *praesum*, -esse; *qui* (pronume relativ, N. sg./pl.) = care; *inter eos* = între/printre ei; *in finibus Carnutum* = pe teritoriul/în țara carnuților (neam galic); *Galli* (N. pl.) = gali(i); *controversias* – Ac. pl., vezi *controversia*; *eorum* (G. pl.) = (al/a/ai/ale) acestora/lor.

Unitatea 5

In medias res – Aplicații

1. Imaginea alăturată surprinde pavimentul aflat la intrarea într-o casă din Pompei, orașul mistuit de erupția Vezuviului. Privește fotografia și rezolvă cerințele următoare:

- Pavimentul intrării în casa pompeiană era realizat dintr-o mulțime de cubulețe de piatră, albe și negre, din a căror asamblare ingenioasă a rezultat imaginea din fotografie. Cum se numește această tehnică decorativă răspândită la romani?
- Descifrează cuvintele care însoțesc reprezentarea câinelui și, cu ajutorul dicționarului, tradu expresia. Cu ce avertisment în limba română, plasat azi pe porțile curților în care se află câini, l-ai putea echivala?

Mozaic reprezentând un câine, Pompei

2. Numele unor discipline școlare conțin elemente de origine greco-romană. Plecând de la cuvintele de origine (etimoanele) grecești/latine, intuiește care sunt aceste discipline și încearcă să construiești o definiție a fiecărei discipline.

Model: limba greacă – *historia*: cunoaștere; cercetare; poveste.

disciplină: istoria = disciplină care cercetează și descrie/relatează trecutul umanității.

- limba greacă:** *bíos*, „viață”; *chymeía*, „amestec de substanțe”; *máthema*, „studiu rațional”; *phýsis*, „natură”; *ge*, „pământ”; *pláссо*, „a modela” (*plastiké* – „legat de modelaj”); *Músa*, „muză” (divinitate care ocrotește artele); *téchne*, „artă”/„meșteșug”; *ástron*, „stea”.
- limba latină:** *lingua*, „limbă”; *litterae*, „literatură”, „text scris”; *religio*, „legătură strânsă (cu divinitatea)”.

3. Te-ai mai întâlnit probabil cu pictura de mai jos și în lecția 14, la pagina 102, dar acolo ai văzut doar un fragment, un detaliu central mărit. Acum ai ocazia să privești opera pictorului renascentist Rafael, intitulată „Școala din Atena”, în întregimea ei. Rezolvă cerințele asociate imaginii:
- Știind că pictura respectivă decorează un perete al bibliotecii de la Vatican, precizează cum se numește acest tip/tehnică de pictură, cu care te-ai mai întâlnit în casele de la Pompei, de exemplu (în lecția 13).
 - Amintește-ți cine și ce sunt personajele din planul central al imaginii (vezi și pagina 102).
 - Îți propunem să continui investigația din lecția 14 și să mai descoperi în pictura lui Rafael câțiva mari învățați greci, care au contribuit decisiv la dezvoltarea culturii europene:
 - Retras într-un colț, ignorându-i pe ceilalți, îmbrăcat în albastru și având pe cap o cunună de lauri, culeși probabil din celebra sa grădină de lângă Atena, unde propovăduia o viață axată pe cultivarea plăcerii, mai ales a celei intelectuale, filosoful Epicur își așterne ideile în scris.
 - În colțul opus al sălii, geograful Ptolemeu, ținând în mână globul pământesc, participă la o dezbatere.
 - Adâncit în gânduri, cu spatele la ceilalți și cu capul rezemat pe mână, filosoful Heraclit meditează, vizibil preocupat, la faptul că totul curge în lume, nimic nu rămâne pe loc, nici nu rezistă timpului.
 - Concentrat la calcule, matematicianul Pitagora își scrie „teorema” într-o carte, în vreme ce niște curioși trag cu ochiul la ce scrie.
 - Care dintre gânditorii/savanții de mai sus ilustrează cel mai bine noțiunea romană de *otium* – tihnă, stare de spirit liniștită și împăcată cu sine, detașare de probleme și de lume?
 - În stânga imaginii, așadar în dreapta lui Platon, se află o statuie înfățișând un zeu care poartă o liră, instrument muzical simbolizând arta, frumosul și adevărul. În dreapta imaginii, deci în stânga lui Aristotel, este zeița înțelepciunii. Identifică zeii și motivează această așezare a statuilor, gândindu-te la ce ai aflat din lecția 14 despre cei doi filosofi care, în pictura lui Rafael, par patronați de acești zei.

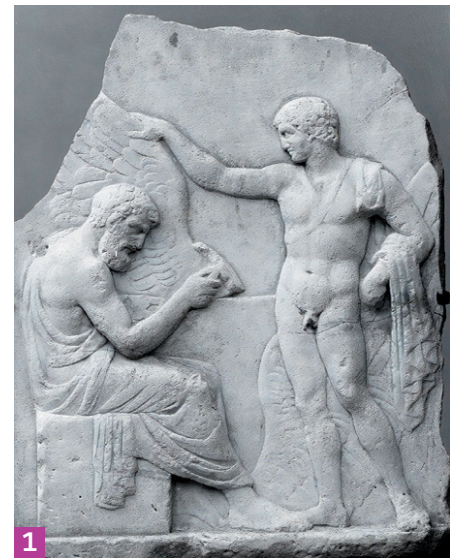
Latine dicta – Text în limba latină

1. Plinius Maior privește din casa surorii sale începutul erupției Vezuviului

Nonum Kal. Septembres hora fere septima mater mea monstrat avunculo nubem et magnitudine et figura inusitata. Nubes ex monte emergebat, forma pini: in altum surgebat velut longus truncus cum ramis, candida interdum, interdum sordida et maculosa, ob nigram terram sive cinerem. Subito villam intrat servus cum codicillis Rectinae periculo pertimefactae, nam villa sua Vesuvio subiacebat.

Plinius Iunior, *Epistulae*, VI. 16 – text adaptat

Notă: *Nonum Kal(endas) Septembres* = pe/în 24 august (79 d.H.); *avunculus*, -i = unchi (se referă la Plinius Maior, unchiul autorului textului); *codicillum*, -i – la pl. = scrisoare, bilet; *Rectina*, -ae – numele unei prietene a lui Plinius Maior.

2. Un model de loialitate – fapta miraculoasă a celui mai faimos cal al Antichității

Bello Indo Alexander, Macedonum rex, equo insidens in hostium ordines non satis prudenter penetrat itaque Indi milites tela in Alexandrum undique coniciunt. Statim suus niger equus maximis vulneribus plenus erat. Moribundus tamen ac paene exsanguis e mediis hostibus suum regem rapida fuga educit. Postea concidit et cum prope humano solacio suam animam amittit.

Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, V. 2 – text adaptat

Notă: *bellum Indum* (*bellum*, -i + *Indus*, -a, -um) = războiul cu indienii; *Macedo*, -onis = macedonean (neam grec); *insidens* = șezând, stând; *itaque* = și astfel; *e mediis hostibus* = din mijlocul dușmanilor; *animam amittere* = a-și da ultima suflare.

3. Daedalus et Icarus – Dedal și Icar

Olim Athenis¹ vivebat Daedalus, magni ingenii artifex. Suo tempore, in magna Aegei insula Creta, incolae perterriti erant horrendis facinoribus Minotauri, qui hominis caput habebat taurique corpus. Insulae rex monstrum capere vane temptabat. Ex Graecis artificibus solum Daedalus de hac munere impetrat labyrinthi aedificatione. Frustra Minotaurus fugit per itinera labyrinthi itaque semper captivus manet. Insulae hominum multitudo laeta erat et Daedalo amica.

At postea malus rex Daedalum suumque filium Icarum in labyrintho captivos facit.

„Nobis perpetuam miseram sortem regis dolo dei dant. Neque terra neque mari nobis² via est. Neque equis fugere, neque navibus navigare possumus. Vae tibi², meorum oculorum luci! Mihi² pectus doloris plenum est”, filio pater dicebat. At Daedali mente multa fugae consilia currebant, quia domum sanus cum Icaro suo pervenire desiderabat. Quondam, dum caeli aves spectabat, sibi³ dicit: „Neque terra neque mare nobis² auxilium mittit, sed caelum certe patet”, postea puero: „Mi fili⁴, timore malis temporibus cedere non debemus!”. Deinde pater et filius sagittis multas aves interficiunt et pennas servant. Quattuor magnas alas cum cera diligenter Daedalus parat; alis avium similes erant. Corpori Icarum alas accommodat et hi⁵ verbis monet: „Ita fugiemus itinere ignoto regi. Numquam prope solem volare debes. Alarum cera solis igne diffluit et magno in periculo eris.” Primo Icarus docta patris verba memoria tenet⁶, sed altitudinis siti⁷ pectore subito sentit et caeli altis regionibus iter facit. Solis radii ceram sensim dissolvebant. „Altissime⁸ volas, Icare! Icare, ubi es? Heu, di⁹ magni, quis vestrum² me² adiuvat? Vos oro mei filii vitam servare! Vestra misericordia audacia sua temperabitur¹⁰.”, clamabat pater. Patris verba puer iam non audiebat; mox alas amittit et cadit. Suum corpus mare accipit. Ex illo¹¹ tempore Mare Icarium est¹².

Text elaborat după Ovidius, *Metamorphoses*, VIII

Notă: **1.** *Athenae*, -arum (are doar forme de plural) – *Athenis* = la At(h)ena (oraș); **2.** forme ale pronumelui personal: *mihi* (D. sg.) = mie, îmi, mi-; *me* (Ac. sg.) = pe mine, mă, m-; *tibi* (D. sg.) = ție, îți, ți-; *nobis* (D. pl.) = nouă, pentru noi; *vestrum* (G. pl.) = dintre voi; **3.** *sibi* (pron. reflexiv, D.) = sieși, își; **4.** *mi fili* – V. sg. de la *meus filius*; **5.** *his* (se acordă cu *verbis*) = aceste(a); **6.** *memoria tenere* = a ține minte; **7.** *sitim* (Ac. sg.) – *sitis*, -is = sete; **8.** *altissime* (adv. la superlativ) = foarte/prea înalt/sus; **9.** *di* – V. pl. de la *deus*, -i; **10.** *temperabitur* = se va potoli, va fi domolit(ă). **11.** *illo* = acel; **12.** *est* = există (numele de).

Dedal și Icar în arta antică (1) și în cea contemporană (2 – graffiti)

A

a(b) (prep. + Abl.) = din, de la, de pe; de (cătore); din cauza
ad (prep. + Ac.) = la, către, spre
aer, aeris (s. m.) = aer
aeternus, -a, -um (adj.) = veșnic, etern
altitudo, -inis (s. f.) = înălțime
ambulo, -are (vb.) = a se plimba
amicitia, -ae (s. f.) = prietenie
annus, -i (s. m.) = an
Apollo, Apollinis (s. m.) = Apollo (zeu)
appareo, -ere (vb.) = a apărea
appello, -are (vb.) = a chema, a numi
aqua, -ae (s. f.) = apă
aquila, -ae (s. f.) = vultur, acvilă
ara, -ae (s. f.) = altar
arcus, -us (s. m.) = arc
ars, artis (s. f.) = artă; tehnică
atrium, -ii (s. n.) = atrium – curte interioară; hol/încăpere principal(ă)
audacia, -ae (s. f.) = curaj, vitejie; îndrăzneală
audio, -ire (vb.) = a auzi
aureus, -a, -um (adj.) = de/din aur; auriu
aureus, -i (s. m.) = monedă de aur; auriu
auricula, -ae (s. f.) = ureche
auxilia, -orum (s. n., plural) = 1. lucruri de ajutor; 2. trupe auxiliare
at (conj.) = dar, însă
atque (conj.) = și (pe deasupra/chiar)
aut (conj.) = sau, ori

B

Bacchus, -i (s. m.) = Băhus (zeu)
basilica, -ae (s. f.) = bazilică (edificiu public, servind drept tribunal, bursă de mărfuri, spațiu comercial; mai târziu, „biserică”)
bellum, -i (s. n.) = război
bene (adv.) = bine
beneficium, beneficium (s. n.) = binefacere, folos, beneficiu
bonus, -a, -um (adj.) = bun
bracchium, brachii (s. n.) = braț

C

caelum, -i (s. n.) = cer
Caesar, Caesaris (s. m.) = Caesar
calamus, -i (s. m.) = pană de scris
campus, -i (s. m.) = câmp
canis, canis (s. m.) = câine
canto, -are (vb.) = a cânta
cantus, -us (s. m.) = cântec
caput, capitis (s. n.) = 1. cap; 2. început, punct principal; 3. capitală
causa, -ae (s. f.) = cauză; proces
cave (vb., imperativ) = păzește-te!
centuria, -ae (s. f.) = centurie
Ceres, Cereris (s. f.) = Ceres (zeiță)
certo, -are (vb.) = a se întrece/lupta
circenses pl. (s. m.) = jocuri în circ
circus, -i (s. m.) = circ (stadion pentru jocuri, întreceri, spectacole)

civis, civis (s. m.) = cetățean
civitas, civitatis (s. f.) = 1. totalitatea cetățenilor, societate; 2. oraș; 3. cetățenie
clamo, -are (vb.) = a striga
cogito, -are (vb.) = a gândi, a cugeta
cognosco, -ere (vb.) = a afla, a cunoaște
columna, -ae (s. f.) = coloană; coloană
competitio, competitionis (s. f.) = competiție
concordia, -ae (s. f.) = înțelegere, armonie, concordie
constituo, -ere (vb.) = a institui, a decide, a stabili
consul, consulis (s. m.) = consul
corpus, corporis (s. n.) = corp
cubiculum, -i (s. n.) = dormitor
cum (prep.) = (împreună) cu

D

Dacus, -i = dac (adj. *Dacicus*, -a, -um)
de (prep.) = despre; din
decurio, -onis (s. m.) = decurion (grad de ofițer în armata romană)
dedico, -are (vb.) = a dedica, a închina (ind. perfect: *dedicavi* = am dedicat; *dedicavit* = a dedicat)
deditus, -a, -um (adj.) = dedicat, dat
deleo, -ere (vb.) = a șterge, a distruge
deus, -i (s. m.) = zeu (N. pl. *di/dei*)
Diana, -ae (s. f.) = Diana (zeiță)
dico, dicere (vb.) = a zice, a spune
dicta (s. provenit din participiu, N. pl. n.) = texte rostite sau scrise
dies, -ei (s. m./f.) = zi
digitus, -i (s. m.) = deget
directus, -a, -um (adj.) = direct, drept
divus, -a, -um (adj.) = divin
do, dare (vb.) = a da, a oferi
donum, -i (s. n.) = dar
Druides, Druidum (s. m.) = druzi (preoți și clasă aristocratică la celți)
duo, duae, duo (num.) = doi, două
dux, ducis (s. m.) = comandant, conducător

E

ecce (interj.) = iată, uite
ego (pron. personal) = eu
eques, equitis (s. m.) = călăreț; cavaler
equester, -tris, -tre (adj.) = ecvestru, călare, de cavalerie
ergo (adv.) = deci, așadar, prin urmare
esto (vb., III sg.) = să fie! (vb. sum)
Europa, -ae (s. f.) = Europa
et (conj.) = și
ex (prep.) = din, de la, de pe
exspecto, -are (vb.) = a aștepta

F

factum, -i (s. n.) = faptă
facies, -ei (s. f.) = față; înfățișare
facio, facere (vb.) = a face, a realiza

(ind. perfect: *feci/fecit* = am/a făcut)
fames, -is (s. f.) = foame
faticens (adj.) = istovit, îmbătrânit
ferre (adv.) = aproape; cam
fidelis, -e (adj.) = fidel, loial, credincios
fides, -ei (s. f.) = credință
filius, filii (s. m.) = fiu
fons, fontis (s. f.) = fântână, izvor
fortis, forte (adj.) = puternic, tare
fortitudo, fortitudinis (s. f.) = forță
forum, -i (s. n.) = for, piață publică
frater, fratris (s. m.) = frate
frons, frontis (s. f.) = frunte
fui/fuit (vb.) = am fost/a fost (vb. sum)

G

Gallus, -i (s. m.) = gal (neam celtic)
gaudium, -ii (s. n.) = bucurie
gens, gentis (s. f.) = neam, popor
gladiator, -is (s. m.) = gladiator
gladium, gladii (s. n.) = sabie
genu, -us (s. n.) = genunchi
Graecia, -ae (s. f.) = Grecia

H

habeo, habere (vb.) = a avea
homo, hominis (s. m.) = om
honor, honoris (s. m.) = onoare, cinste, demnitate
hora, -ae (s. f.) = oră
hortus, -i (s. m.) = grădină

I

iam (adv.) = deja
ibi (adv.) = acolo
imaginor, -ari (vb.) = a-și imagina
imperator, imperatoris (s. m.) = general; împărat
imperium, imperii (s. n.) = putere; imperiu
in (prep.) = (+Abl.) în, la, pe, în timpul; (+Ac.) = la, spre; împotriva; față de
ingenium, -ii (s. n.) = talent
inscriptio, inscriptionis (s. f.) = scriere (pe), inscripție
insignis, -e (adj.) = remarcabil, însemnat, ilustru
inter (prep.) = între
intro, -are (vb.) = a intra
iudex, iudicis (s. m.) = judecător
iudicium, -i (s. n.) = judecată
iudico, -are (vb.) = a judeca
Iuno, Iunonis (s. f.) = Iuno(na) (zeiță)
ita (adv.) = astfel/așa; *itaque* = și astfel
iter, itineris (s. n.) = drum, cale; călătorie
Iuppiter, G. Iovis, D. Iovi, Ac. Iovem (s. m.) = Iup(p)iter (Jupiter)
iustitia, -ae (s. f.) = justiție, dreptate

L

labor, laboris (s. m.) = efort, muncă
Latine (adv.) = în limba latină

legio, legionis (s. f.) = legiune
legionarius, -ii (s. m.) = soldat într-o legiune, legionar
lego, -ere (vb.) = a citi
lex, legis (s. f.) = lege
libertas, -atis (s. f.) = libertate
locus, -i (s. m.) = loc
longus, -a, -um (adj.) = lung
ludus, -i (s. m.) = joc; școală;
(la pl.) jocuri/întreceri în arenă
Luna, -ae (s. f.) = Luna; zeița lunii
lupa, -ae (s. f.) = lupoaică
lupus, -i (s. m.) = lup

M
magnus, -a, -um (adj.) = mare
malus, -a, -um (adj.) = rău
mare, maris (s. n.) = mare(a)
Mars, Martis (s. m.) = Marte (zeu)
manus, -us (s. f.) = mână
mater, matris (s. f.) = mamă
maximus, -a, -um (adj.) = cel mai mare, foarte mare
medius, -a, -um (adj.) = de mijloc, mediu (vezi și *in medias res*)
memento (vb., imperativ) = ține mine!
mens, mentis (s. f.) = minte, gândire
mensa, -ae (s. f.) = masă
mercatus, -us (s. m.) = piață (comercială)
Mercurius, -ii (s. m.) = Mercur (zeu)
meus, mea, meum (adj./pron. posesiv) = (al) meu, (a) mea
miles, militis (s. m.) = soldat
Minerva, -ae (s. f.) = Minerva (zeiță)
minor (adj. la comparativ) = mai mic
Moneta = supranume al zeiței Iuno (Îndrumătoarea, Protectoarea)
mons, montis (s. m.) = munte
monumentum, -i (s. n.) = monument
multus, -a, -um (adj.) = mult
mundus, -i (s. m.) = lume
murus, -i (s. m.) = zid
musca, -ae (s. f.) = muscă
musculus, -i (s. m.) = mușchi

N
narro, -are (vb.) = a povesti, a relata
natio, -onis (s. f.) = neam, popor
nasus, -i (s. m.) = nas
navigo, are (vb.) = a călători pe mare, a naviga
negotium, negotii (s. n.) = treabă, implicare, activitate
nemo, neminis (pron.) = nimeni
nepos, nepotis (s. m.) = nepot
Neptunus, -i (s. m.) = Neptun (zeu)
nolo, nolle (vb.) = a nu vrea
nomen, nominis (s. n.) = nume
non (adv.) = nu
noto, -are (vb.) = a nota, a lua aminte
numero, -are (vb.) = a număra
numerus, -i (s. m.) = număr; formațiune/trupă militară auxiliară
nunc (adv.) = acum

O
ob (prep.) = pentru; din cauza
observo, -are (vb.) = a observa
obstinatus, -a, -um (adj.) = neclintit
oculus, -i (s. m.) = ochi
olim (adv.) = odinioară
omnis, -e (adj.) = tot, toată; oricine/orice, fiecare
oppidum, -i (s. n.) = cetate, oraș
optimus, -a, -um (adj.) = cel mai bun
oraculum, -i (s. n.) = oracol
otium, -i (s. n.) = timp liber, tihnă; detașare (de lume)

P
Palma, -ae (s. f.) = palmă
panis, panis (s. m.) = pâine
par, paris (adj.; N. pl. *pares*) = egal
pater, patris (s. m.) = tată, părinte
patria, -ae (s. f.) = patrie
pavimentum, -i (s. n.) = pavaj, pardoseală, paviment
pectus, pectoris (s. n.) = piept
per (prep.) = prin, pe
peto, -ere (vb.) = a cere; a căuta
pious, -a, -um (adj.) = pios, credincios, loial (pius Aeneas; legio Pia)
platea, -ae (s. f.) = piață
pons, pontis (s. m.) = pod
pontifex, pontificis (s. m.) = preot; *Pontifex Maximus* = Mare Preot
populus, -i (s. m.) = popor
porta, -ae (s. f.) = poartă
porto, -are (vb.) = a purta, a duce
portus, -us (s. m.) = port (la o apă)
primus, -a, -um (adj.) = cel dintâi, primul
pro (prep.) = 1. pentru; 2. în loc de; ca
publicus, -a, -um (adj.) = public
puer, pueri (s. m.) = copil
pugno, -are (vb.) = a lupta

Q
-que (conj. enclitică) = și (*senatus populusque* = senatul și poporul)
qui, quae, quod (pron. relativ) = care
quinque (num.) = cinci
quo (adv.) = încotro

R
redeo, redire (vb.) = a se întoarce
regina, -ae (s. f.) = regină
regnum, -i (s. n.) = domnie, stăpânire/conducere monarhică; regat
rego, -ere (vb.) = a domni, a conduce
religio, -onis (s. f.) = religie; la pl. – practici religioase; superstiții
res, rei (s. f.) = lucru
res publica, G.-D. *rei publicae*, Ac. *rem publicam* (s. f.) = stat, republică
respondeo, -ere (vb.) = a răspunde
rex, regis (s. m.) = rege
Roma, -ae (s. f.) = Roma (oraș în Latium, Italia; statul roman)
Romanus, -a, -um (adj.) = roman;

Romanus, -i (s. m.) = roman

S
salus, salutis (s. f.) = salvare; sănătate; bunăstare, prosperitate
sapientia, -ae (s. f.) = înțelepciune
scientia, -ae (s. f.) = știință
senatus, -us (s. m.) = senat
septem (num.) = șapte
sepultus, -a, -um (adj.) = îngropat
sic (adv.) = așa, astfel
signum, -i (s. n.) = semn; imagine, simbol; statuie
sine (prep.) = fără
sol, solis (s. m.) = soare
specto, -are (vb.) = a privi
stadium, -ii (s. n.) = cursă de alergări; stadion, arenă sportivă
statua, -ae (s. f.) = statuie
sum, esse (vb.) = a fi
supremus, -a, -um (adj.) = suprem
suus, -a, -um (pron.) = (al) său, (a) sa

T
taceo, -ere (vb.) = a tăcea
templum, -i (s. n.) = templu
tempus, temporis (s. n.) = timp, vreme; moment
teneo, -ere (vb.) = a ține; a stăpâni
terra, -ae (s. f.) = pământ
testis, -is (s. m.) = martor
thermae, -arum (s. f.) = terme
triclinium, -ii (s. n.) = tricliniu, sală de mese
tuus, -a, -um (pron.) = (al) tău, (a) ta

U
ubi (adv.) = unde
umbra, -ae (s. f.) = umbră
urbs, urbis (s. f.) = oraș
ursus, -us (s. m.) = urs

V
vado, -ere (vb.) = a merge
venio, -ire (vb.) = a veni
Venus, Veneris (s. f.) = Venus
veritas, veritatis (s. f.) = adevăr
Vesta, -ae (s. f.) = Vesta (zeiță)
veteranus, -i (s. m.) = veteran
vetustas, -atis (s. f.) = vechime
via, -ae (s. f.) = stradă
victoria, -ae (s. f.) = victorie
video, -ere (vb.) = a vedea
virtus, virtutis (s. f.) = virtute, calitate (morală) excepțională; curaj, vitejie
visito, -are (vb.) = a vizita
vita, -ae (s. f.) = viață
vivo, -ere (vb.) = a trăi
vivus, -a, -um (adj.) = viu
volo, velle (vb.) = a vrea, a dori
votum, -i (s. n.) = legământ (juridic/religios), promisiune solemnă
vox, vocis (s. f.) = voce
Vulcanus, -i (s. m.) = Vulcanus (zeu)

- p. 9: Dreamstime/@Ekaterinabelova, @E55evu;
- p. 10: Shutterstock/@Balate Dorin, Wikipedia;
- p. 11: Wikipedia, Wikimedia Commons, Wikipedia/@Popescu Camelia;
- p. 12: @Editura Art, autorii;
- p. 13: Wikipedia/@Giovanni Dall'Orto;
- p. 16: Wikipedia;
- p. 17: Wikimedia Commons/@Markos90, Wikimedia Commons/@Salvatore Falco;
- p. 18: Dreamstime/@Richard Moody, Wikipedia;
- p. 20: Wikipedia, Dreamstime/@Godfer;
- p. 21: @Editura Art;
- p. 22: Dreamstime/@Yulia Belousova;
- p. 23: Shutterstock/@nomadFra, @Editura Art;
- p. 24: @Editura Art, Wikipedia/@Glaucu92, Museo della Civiltà Romana, @Editura Art;
- p. 25: Dreamstime/@Stefano Carocci, Wikipedia, Dreamstime/@Viocara, Dreamstime/@Elenaphotos;
- p. 26: Wikimedia Commons/@Jastrow;
- p. 27: Dreamstime/@Richard Moody;
- p. 28: Wikipedia/@BeBo86;
- p. 29: @Museo della Civiltà Romana;
- p. 30: @Editura Art, Wikipedia, Dreamstime/@Godfer;
- p. 31: Wikimedia Commons;
- p. 32: Wikipedia/@Jensens;
- p. 33: Dreamstime/@Marsana, Wikipedia;
- p. 34: Wikimedia Commons, Musée de l'Arles et de la Provence antiques/@Jean-Claude Golvin, Wikipedia;
- p. 36: news.com.au, Wikimedia Commons/@Ángel M. Felicísimo;
- p. 37: Wikimedia Commons/@Rlbberlin;
- p. 38: Arheološki Muzej Narona, Wikimedia Commons/@WarpFlyght, @Arthur Boppré;
- p. 39: Wikimedia Commons/@Phoenix Art Museum, clipart-library.com;
- p. 40: Wikimedia Commons/@Jebulon, @Vincent Ramos;
- p. 42: Wikimedia Commons/@Carole Raddato, @Heribert Pohl, ancientrome.ru/@Ilya Shurigin;
- p. 43: Wikimedia Commons/@Jacob von Falke, @Giovanni Dall'Orto;
- p. 44: Wikimedia Commons;
- p. 45: Wikioandronico2013, @Jean-Christophe Benoist, @Livioandronico2013;
- p. 46: Wikimedia Commons/@Ahmed-Najib-Biabani-Ibrahimkhel, Shutterstock/@Pier Giorgio;
- p. 47: Wikimedia Commons/@José Luiz Bernardes Ribeiro;
- p. 48: Wikipedia/@Bogdan Caraman;
- p. 49: Shutterstock/@Marco Rubino;
- p. 50: Shutterstock/@Carltoni Nattee Chalermtiragool, Wikimedia Commons/@MumblerJamie;
- p. 51: British Museum/@Trustees of the British Museum;
- p. 52: British Museum/@Trustees of the British Museum;
- p. 53: Wikipedia Commons/@Scott Bauer, Dreamstime/@Lucianbolca, @Marian Buzarnescu, @Todd Sanchez, autorii;
- p. 54: Tegelaar, Shutterstock/@Claudio Divizia;
- p. 55: Clasicasxxi.blogspot.com;
- p. 56: Wikimedia Commons/@Rapsak, @Dan Mihai Pitea, @ISAW etc., <https://legvmac.ru>;
- p. 57: Humanitas/@Radu Oltean;
- p. 58: Wikimedia Commons/@Till Niermann, Shutterstock/@Conde, Muzeul Național de Istorie;
- p. 59: Shutterstock/@Artur Furmanek, Wikimedia Commons/@Sanja026;
- p. 60: Shutterstock/@Taesik Park;
- p. 62: Wikipedia;
- p. 63: Wikimedia Commons/@Jean-Christophe Benoist;
- p. 64: Wikimedia Commons/@diosthenese etc.;
- p. 65: Wikimedia Commons/@Art Gallery of South Australia;
- p. 66: Wikipedia/@Museo del Prado;
- p. 67: Shutterstock/@wjarek, Wikimedia Commons/@Raimond Spekking & Elke Wetzig, Shutterstock/@Tory Sevas, Wikimedia Commons;
- p. 68: Wikimedia Commons;
- p. 69: Astoriatravel.gr/@Michael Turtle;
- p. 70: @Editura Art, Themagazineantiques.com;
- p. 71: British Museum/@Trustees of the British Museum;
- p. 72: Wikipedia;
- p. 73: Wikimedia Commons/@anonim;
- p. 74: Wikimedia Commons/@dnalor 01, <https://www.proun-game.com>, @anonim, @Flicka, @Sebastian Bergmann;
- p. 75: Wikimedia Commons/@anonim, Webstagram.one;
- p. 76: Puydufou.com, Wikimedia Commons/@Roland Zumbuehl;
- p. 77: Wikimedia Commons/@Sonse, @Roberta Dragan, @Loudon dodd, Shutterstock/@Claudio Divizia;
- p. 78: Wikimedia Commons/@Jastrow;
- p. 79: Wikimedia Commons/@Ursus;
- p. 80: Wikimedia Commons/@sailko, @Biser Todorov, @Marcel Buehner, @Rufus46;
- p. 81: Wikimedia Commons/@Jean-Pol GRANDMONT, @Andreas Praefcke, @Rufus46, @Eric Gaba;
- p. 82: Wikimedia Commons/@Lasy, @Lalupa, @Rufus46, Eutouring.com;
- p. 83: Wikimedia Commons/@Diego Delso, Shutterstock/@HappyPictures, arclassiccocoins.com, arhivă;
- p. 84: Wikimedia Commons/@Danichou, @Lalupa;
- p. 85: Wikimedia Commons/@Camille Gévaudan, @Another Believer, @anonim, @Eleanor Antin;
- p. 86: Everett Collection, Wikimedia Commons/@LPLT;
- p. 87: Shutterstock/@chaoss;
- p. 88: Wikimedia Commons/@Loudon dodd;
- p. 89: Wikimedia Commons/@Miguel Hermoso Cuesta, Dreamstime/@Robynmac;
- p. 90: Thinkstock, Shutterstock/@byggarn.se, arhivă, Shutterstock/@Stefano_Valeri;
- p. 92: @Editura Art, Wikimedia Commons/@Roland zh, Shutterstock/@sbchuck, Wikimedia Commons/@Bernard Gagnon, Shutterstock/@Cortyn;
- p. 93: Worcester City Art Gallery & Museum, Shutterstock/@irakite;
- p. 94: Wikipedia, Biociliums.com, Lacamaradelarte.com, Wikimedia Commons/@Carole Raddato;
- p. 95: Dreamstime/@Massimo Rivenci;
- p. 96: Wikimedia Commons/@Jastow, Wikipedia Commons/@Marsyas;
- p. 97: Usefulcharts.com;
- p. 98: Shutterstock/@YamabikaY;
- p. 100: Wikimedia Commons/@Dennis Jarvis, Shutterstock/@villorojo, Dreamstime/@Robynmac;
- p. 101: Wikimedia Commons/@Urban, Aminoapps.com;
- p. 102: Wikipedia Commons/@nevsepic, Wikimedia Commons;
- p. 103: Wikimedia Commons/@Marie-Lan Nguyen;
- p. 104: Moneymuseum.com;
- p. 105: Wikimedia Commons/@University of Glasgow Library;
- p. 106: Wikimedia Commons/@Petar Milošević, @Jean-Christophe Benoist, Dreamstime/@Douglas Mackenzie, autori, Wikimedia Commons/@Joe Ravi, Dreamstime/@Siarhei Nosyreu;
- p. 107: Wikimedia Commons/@Mister No, autorii;
- p. 108: Wikimedia Commons/@Giacomo Di Chirico, Shutterstock/@AlexZaitsev;
- p. 109: Brukenthal.ro, Medium.com, Wikimedia Commons/@unibuc, @Ubbcluj.ro, Dreamstime/@Vasilis Ververidis, @Grant Hughes;
- p. 110: Wikimedia Commons/@G.dallorto;
- p. 111: Blog.thelittleprince.com;
- p. 113: Wikimedia Commons/@Judge Robert William Wells, @Burkhard Mücke;
- p. 114: @Egmont Foundation;
- p. 115: Wikimedia Commons/@Miguel Hermoso Cuesta;
- p. 116: Wikimedia Commons;
- p. 117: Wikimedia Commons/@Metropolitan Museum of Art, Dreamstime/@Wirestock.

